

HUKUK YARGILAMASINDA DAVA SEBEBİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON CAUSE OF ACTION IN CIVIL PROCEEDING

Ahmet Cahit İYİLİKLİ*

Özet: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 119/1-e fıkrasında dava dilekçesinin unsurları arasında sayılan dava sebebi, çoğunlukla teorik (nazari) olarak ele alınmış, meseleci yöntemle ele alınmadığı için de uygulamada hep soyut bir kavram içine hapsedilmiştir. Oysa her dava bir hayat olayı, yani maddi bir vakia bağlamında dava sebebidir. Bu durum, dava sebebinin özü itibarıyla, somut bir durum olduğu ve meseleci bir yöntemle ele alınması gerektiği, somut ihtilafın anlaşılması ve usul hukukun amacının gerçekleşmesi, eş söyleyişle, hakikatin ortaya çıkması ve hakkı ihmal, ihlal veya inkâr edilenin hukuken himaye edilmesi için elzem bir durumdur. Mahkeme ilamlarının adli bir gerçeği temsil etmesi ve yargılamanın amacı da hakikati bulmak olduğu göz önüne alındığında bu durum kaçınılmazdır. Zira maddi vakıalar ne ölçüde doğru ve eksiksiz mahkemeye sunulursa, mahkemede o ölçüde hakikati tevsik edecek ve yargılama hukukunun amacının gerçekleşmesine hizmet edecektir. Keza dava sebebinin maddi vakıalar olarak algılanması ve usulün tüm müesseselerinde yeknesak uygulanması da, hukuki emniyet, barış ve istikrarın sağlanmasının olmazsa olmaz koşuludur.

Anahtar Kelimeler: Dava sebebi, vakıalar, hukuki sebep, yargılamanın amacı, hakikate ulaşmak

Abstract: 6100 Code code of Law No. 119/1-e article is the reason for the lawsuit, considered to be among the elements of the lawsuit paragraph is mostly theoretical (take into consideration) does not handle the materialize of issue method has been considered in practice to always was imprisoned into an abstract concept Whereas a material for each case in the context of a life event, that is in fact the case. In this case, the lawsuit is a concrete situation and reason at the essence, consider a method materalize of issue, understanding of the purpose of the law the procedure of realization of concrete dispute, the emergence of the truth and ignored the right to peer in similar saying, essential to being legally negate or violation of patronage. The Court verdicts review proceedings of the truth and represent a fact find given that this situation is inevitable. Because

* Dr., Diyarbakır Adli Yargı Hukuk Hakimi

the material is presented to the Court, the extent to which accurate and complete events in court that the truth will serve the purpose of realization of the law of the jurisdiction that will justify. Likewise, all material litigation as the reason the events Jung institutions detection and uniform implementation, provision of legal safety, peace and stability is a sine qua non.

Keywords: cause of action, events, legal cause, purpose of trial, to get at the truth

GİRİŞ

Hukuk yargılaması, yani medeni yargılama, adli yargıya tabi, hukuk öznesi kişi ya da kişi grupları arasındaki özel hukuk ihtilafların çözümlendiği yargı türüdür. Bu yargılama türünde hakkı ihmal edilen, ihlal ya da inkâra uğrayan kişiler, prosedürel hukuki korunmadan yararlanarak, subjektif haklarının himaye edilmesini talep ettikleri vakt gündeme gelecek ilk mevzu, hukuk yargılamasının temelini, dava ikamesi esasına dayandığı vakıasıdır. Dava ikamesi ile hukuki himaye talep edenlerin sıfat veya hak ile irtibatı bulunsun bulunmasın taraflar ve mahkeme arasında bir hukuk yargılaması ilişkisi (tesisi) başlar. Bir diğer ifadeyle, bu hukuki ilişkinin tesisi, dava ikamesine bağlıdır. Kısaca hukuk yargılamasında; gerçek ya da tüzel kişiler, şahıs veya malvarlığı haklarına ilişkin ihtilafların çözümlenmesini adli yargıya tabi mahkemelerden talep ederler. Böylelikle kişilerin adli yargıya taşıdığı şahıs ya da malvarlığı haklarına ilişkin taleplerinin çekirdeğini oluşturan içtimai hayattaki beşeri münasebet ve ilişkiler yumağı, hukuk yargılamasında dava sebebini oluşturur. Kişiler, yani hak ehliyetini haiz gerçek ve tüzel kişiler, şahıs ya da malvarlığına ilişkin haklarını, ancak vakıalara, yani hayat olaylarına dayandırarak mahkemeden hukuki himaye talep edebilirler. Kumaştan hali elbise elde edilemeyeceği gibi, söz konusu hakların da vakılardan bağımsız olarak ileri sürülmesi mümkün değildir ki, dava sebebi olan vakıa, dava hakkının temelini, çekirdeğini oluşturur.

Teoride, mülga 1086 sayılı HUMK döneminde; hukuk yargılaması için sıklıkla medeni yargılama hukuku, medeni usul hukuku isimleri kullanılırken, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğü ile birlikte medeni muhakeme hukuku, ya da hukuk muhakemeleri

hukuku ibaresi tercih edilmektedir. Çalışma konumuz bizatihi içtimai hayattaki insan ilişkileri üzerine kurulu olduğundan, bu dış âlemdeki maddi vakıalar, ilişkiler dava sebebini oluşturmaktadır. Ancak, hukuki sebepler, mantık ve tecrübe kuralları ile hukuki problemler teknik özellikleri sebebiyle vakıa kavramına dâhil değildirler. Keza bu maddi vakıalar ve ilişkilerin, dinamik, güncel ve grift niteliklerinden dolayı meseleci bir yöntemle ele alınması gerektiği saikiyle, bu somut ihtilaflara denk düşeceğini düşündüğümüz teoride kullanılan isminden ziyade, uygulamada bilinen ismiyle, yani hukuk yargılaması ismini tercih ettik. Zira özel hukuk meseleleri, güncel, dinamik ve mufassal nitelikleri gereği, sosyal hayattaki insanların vücut verdiği münasebetler örgüsüdür, işte dava sebebi, yani maddi vakıalar, bu ilişkiler yumağıdır. Haksız fiil teşkil eden bir darp ya da hakaret vakıası; Komşuluk ya da mülkiyet hukukuna dayalı; ev ve bahçesine ulaşan yegâne yolun kapatılarak, geçişin engellendiği vakıası; yahut borca aykırılık hukuki zemininde, sözleşme gereği borçlandığı edime uygun ve süresinde ifada bulunmadığı, yani kusurlu ifa vakıası, bu hayat olaylarına örnek kabilinden gösterilebilir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 119 ve mülga 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu madde 179' da açıkça düzenlenen ve dava dilekçesinin unsurları arasında sayılan dava sebebi, çoğunlukla teorik (nazari) olarak ele alınmış, meseleci yöntemle ele alınmadığı için de uygulamada hep soyut bir kavram içine hapsedilmiştir. Oysa her dava bir hayat olayı, yani maddi bir vakıa bağlamında dava sebebidir. Bu durum, dava sebebini özünü itibariyle, somut bir durum olduğu ve meseleci bir yöntemle ele alınması gerektiği, somut ihtilafın anlaşılması ve usul hukukun amacının gerçekleşmesi, eş söyleyişle, hakikatin ortaya çıkması ve hakkı ihmal, ihlal veya inkâr edilenin hukuken himaye edilmesi için elzem bir durumdur. Mahkeme ilamlarının adli bir gerçeği temsil etmesi ve yargılamanın amacı da hakikati bulmak olduğu göz önüne alındığında bu durum kaçınılmazdır. Zira maddi vakıalar ne ölçüde doğru ve eksiksiz mahkemeye sunulursa, mahkeme de o ölçüde hakikati tevsik edecek ve yargılama hukukunun amacının gerçekleşmesine hizmet edecektir. Keza dava sebebini maddi vakıalar olarak algılanması ve usulün tüm müesseselerinde yeknesak uygulanması da, hukuki emniyet, barış ve istikrarın sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Zira yargılamanın nihai amacı, gerçeği bularak, hak sahibine

hakkını teslim ederek hukuki himaye sağlamaktır. Bu amaç, hem hukuk, hem ceza, hem de idari yargılamanın ortak amacı olmalıdır. Şekli-maddi gerçek mülahazası artık güncelliğini ve işlerliğini yitirmiştir. Yegâne amaç, hakkı ihmal ya da inkâra uğradığı için adaletten hukuki korunma isteyene hakkını iade etmektir. Bu sebeple yargılamanın amacının gerçekleşmesi ancak hakikate ulaşmakla mümkündür. Bu ise ancak taraflarca davaya getirilen malzemenin, yani hayat olaylarının gerçekliğine bağlıdır. Keza hâkim somut ihtilafa yabancıdır. Yargılamanın amacı olan gerçeğe ulaşırsa; hukuk düzeninin korunması, hukuksal barışın sağlanması, maddi hukuktan kaynaklanan hakların yerine getirilmesi ve tespit edilmesiyle hukuki güvenlik zaten temin edilmiş olacaktır. Bir diğer ifadeyle, diğer amaçların gerçekleşmesi, medeni yargılamada hakikatin bulunması amacına bağlıdır. Aksi halde, yargılama; hakkı teslim suretiyle içtimai düzen ve barışın zemini olmaktan ziyade, hayat olayını (ilişkiler yumağını) hasıraltı etme kolaycılığı anlamında, içtimai meselelerin ne pahasına olursa olsun def'i hacetinin, kanalizasyon şebekesi olarak salt bir tasfiye mekanizmasına dönüşmesine sebebiyet verir. Bundan dolayı, dava sebebi kavramı, hukuk yargılaması açısından hayati ve fonksiyonel bir görevi haizdir.

İş bu girizgahtan hareketle, birinci bölümde dava sebebi kavramını, hukuki sebeple olan ilişki, irtibat ve farkını; dava sebebi kavramını iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı ile bunun istinası ıslah müessesesiyle mukayesesini inceleyip, ikinci bölümde dava sebebi kavramını, medeni muhakeme hukukuna egemen olan ilgili ilkeler altında tetkikini yapacağız. Dava sebebi kavramının, dava şartları başlığı altında ele alınacağı üçüncü bölümde ise; kesin hüküm, derdestlik ve hukuki menfaat kavramlarının, dava sebebi ile olan ilişkisini ortaya koyacağız. Dördüncü bölümde de dava sebebi kavramının, delillerin değerlendirilmesi ve yargılamanın yenilenmesi ile hakların yarışması kurumları arasındaki rabıtaı ve dava sebebi kavramının, bu kurumlar üzerindeki rolünü, teori ve Yargıtay'ın* yerleşik içtihatları çerçevesinde ele alacağız. Sonuç bölümünde ise, dava sebebinin yargılamadaki önemi, taraflara ve mahkemeye düşen görev ile hukuk yargılamasının amacının gerçekleşmesi bakımından önemini vurgulayacağız.

* Yargıtay kararları doğrudan kaynağından ve Uypa üzerinden temin edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DAVA SEBEBİ KAVRAMI VE İRDELENMESİ

A. Dava Sebebi Kavramı

Dava sebebi, dava konusunun temelini oluşturan hayat olayıdır¹. Hukuk her hayat olayına değer atfetmez. Meğerki hayat olayı hukukça değeri haiz olsun. Sosyal hayatta doğum ve ölüm vakıası doğal yaşamın bir gereğidir. Kişinin tam ve sağ olarak doğması kişiler hukukunun, vefatı ise, miras hukukunun iştiğal sahasına ilişkindir. Diğer bir ifadeyle, hukuk her iki hayat olayına hukuki değer atfetmiş ve birtakım sonuçlar bağlamıştır. Ancak hukukun fonksiyonu bu iki olayla sınırlı değildir. Hakikatte hukuk, insanın doğumundan ölümüne kadarki yaşamını düzenleyen, kuşatan normatif bir sosyal müessesedir. Ancak toplumda çoğu kişi bunun bilincinde değildir; yahut dikkat celbetmemektedir. Zira hukuk, ancak kaybettiğimizde idrak ettiğimiz sıhhat²; gerektiğinde hatırlanan bir ilaç, sık başvurulduğunda bağımlılık (müptela) yapan afyon; suiistimali, meyvesiz (semeresiz) bir ağaç; kabul gördüğünde (mesmu) ise, himaye sağlayan dokunulmazlık gibi bir zırhtır. Mesela her gün büfe yahut şarküteriden ekmek ve gazete alan birisi, aslında yaptığı işlemin alım-satım akdine vücut verdiğini hiç düşünmemektedir. Fakat aynı yerden alınan sütün bozuk olmasından dolayı kişinin zehirlenmesi ihtimalindeki hayat olayına, yani zehirlenme vakıasına hukuk değer atfetmekte ve bu olay sebebiyle maddi, manevi zarar görmesinin mahkemeye taşınmasını müteakip bozuk ya da bayat süttten maddi- manevi zarar görme vakıası dava sebebi ni oluşturmaktadır. İşte bu örnekten yola çıktığımız ve mahkemeye

¹ Yavuz Alangoya, Dava Temeli, Hakimın Dava Malzemesinin Toplanmasındaki Rolü ve Bu Konudaki Gelişmeler Hakkında, Kazancı Hakemli Dergi, İstanbul 2005/Mayıs, s. 83. "Dava temeli, uygulanacak hukuk normunun soyut nitelikteki kurucu unsurlarını eksiksiz olarak karşılayan vakıaların (olguların) oluşturduğu olaydır."; Saim Üstündağ, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul 1967, s. 4. "Dava dilekçesinde beyan edilmesi gereken davanın sebebini maddi vakıalar teşkil eder."

² Tıpkı seçkin bir hukukçunun dediği gibi; "Hiç kimse onu bulandırmadığı ve ihlal etmediği müddetçe hukuk, teneffüs ettiğimiz hava gibi, görünmez ve tutulmaz bir şekilde etrafımızı kaplar; o ancak kaybettiğimizi müşahede eylediğimiz zaman farkına vardığımız sıhhat gibi sezilmez bir şeydir." (Bkz. Hıfzı Veldet, Medeni Hukukun Umumi Esasları, İstanbul 1948, Üçüncü Basım, s. 4.)

taşınan hayat olayı bizatihi dava sebebidir. Dava sebebi kavramının, maddi vakıaları işaret ve kastettiği³ konusunda doktrin⁴ ve Yargıtay söz birliği içindedir⁵. Hukuk Muhakemeleri Kanunu 119. maddesinin dava dilekçesinin içeriği başlıklı bölümünün (e) fıkrasında açıkça “davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerinden” bahsetmektedir. Bir sonraki fıkrada ise, iddia edilen her bir vakıa hangi delille ispat edileceği de belirtilmiştir. Mülga 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 179. maddenin 3. fıkrasında “davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri ve delillerin nelerden ibaret olduğu” şeklinde kaleme alınmıştı.

Dava sebebi kavramı, dava konusu ve netice-i talep kavramlarından farklı olmasına karşın⁶, aralarında fonksiyonel bir bağlantı vardır. Zira dava konusu, dava edilmiş hayat olayına istinaden elde edilmek

³ “Dava sebebinden maksadın, davacının dayandığı maddi vakıalar olduğu yolunda bilimsel görüşler ve yargısal kararlar söz birliği içindedir.” (HGK, 12.04.2006, 21-104/174); “Dava sebebinden maksadın, davacının dayandığı maddi vakıalar olduğu yolunda bilimsel görüşler ve yargısal kararlar söz birliği içindedir.” (1.HD 30.04.2007, 2006/16588, 2007/7268).

⁴ Üstündağ, s. 32 vd. 50 vd. 81vd.; Baki Kuru, Medeni Usul Hukukunda Dava Sebebi, (AD 1967/4, s.239-268), s.240.; Yavuz Alangoya, Vakıaların ve Delillerin Toplanması İlişkin İlkeler, İstanbul 1979, s. 95 vd.; Ejder Yılmaz, Medeni Yargılama Hukukunda İslah, Ankara 2011, s.158.; Muhammet Özekes, Dava Dilekçesinde Hukuki Sebep Bildirmek Zorunludur, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C.1, Ankara 2009, (745-781), s. 753 vd.

⁵ “Dava konusu uyumsuzluğun daha önce bir kesin hükümle çözümlenmiş olması olumsuz dava koşuludur. Maddi anlamda kesin hükümden söz edebilmek için, birinci dava ile ikinci davanın konusunun dava sebebinin (vakıalar) ve tarafların aynı olması gerekir. Balıkesir İş Mahkemesinin yukarıda özetlenen dosya kapsamında; davalı SSK tarafından davacı aleyhine aynı maddi vakıalara dayanarak açılmış ve yargılama sonunda davalının borçlu olduğuna ilişkin karar temyiz edilmeksizin kesinleşmiştir. Eldeki davanın tarafları, konusu ve maddi vakıaları önceki dava ile aynı olup, kesin hükmün oluştuğu açıkça ortadadır. Davacı kurum alacağı Balıkesir İş Mahkemesinin 18.09.2003 tarih, 2003/190 E, 2003/239 K sayılı kararı ile saptanmıştır. Bu aşamadan sonra davacının borçlu olmadığına tespitine ilişkin dava açılması mümkün değildir. Mahkemece bu maddi ve hukuki olgulara aykırı biçimde yazılı şekilde hüküm kurulması usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir.” (21.HD 26.06.2006, 6052/6987). Aynı yönde bkz. (HGK, 05.07.2006, 19-505/504); (HGK, 28.03.2012, 2-890/239).

⁶ M. Kamil Yıldırım, Medeni Usul Hukukunda Dava Konusu Teorileri, MÜHF Araştırma Dergisi, 1991,C.6, s. 28. “Doktrinde umumiyetle, dava konusu, dava sebebi ile özdeşleştirilmekte ve dava konusunun tek başına incelenmesinden herhangi bir gerekçe de gösterilmeksizin sarfınazar edilmektedir.

istenilen hukuki talep⁷, netice-i talep⁸ ise, mahkemeden istenilen hukuki koruma talebi, yani dava konusunun, mevzuunun tanıtılmasından ibarettir. Bu sebeple, bu hakkın varlığı, sonuç doğurmaya elverişli maddi vakıaların tahakkukuna bağlıdır⁹. İşte davacı, bu maddi vakıalarla netice-i talebinde haklı olduğunu ispat ederek subjektif hakkının himaye edilmesini sağlayabilecektir. Ancak, bu noktada, vakıaların ileri sürülmesi hayati ehemmiyet taşır¹⁰. Zira kimi müellifler, vakıaların bir bütün olarak, önemli/önemsiz ayrımına girmeden bir bütün olarak getirilmesi gerektiğini savunurken¹¹, vakıaların özetinin dilekçede belirtilmesini yeterli olduğu da ileri sürülmüştür¹². Kanaatimizce, hayat vakıalarındaki ufak bir ayrıntı dahi somut olaya uygulanacak

⁷ Yıldırım, *Dava Teorileri*, s. 40. "Dava konusu, davacının belirli bir hayat olayına dayanarak hukuki talepte bulunmasıdır."

⁸ Alangoya, *İlkeler*, s.101. "Gerçekten netice-i talep, davanın ikamesinden evvel cereyan etmiş bir vakıalar bütününe dayanmaktadır."

⁹ Erdal Tercan, *Medeni Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı*, Ankara 2001, s.114. "Dava konusu, mutlaka bir takım vakıalara dayalı olarak ileri sürülebilir. Dava konusu hakkın, doğumuna temel teşkil eden herhangi bir vakıayı belirtmeden, o hakkı ileri sürmek mümkün değildir. Bir diğer ifadeyle, dava konusu hak, mutlaka kendisinin doğumuna temel teşkil oluşturan bir vakıa ile ilişkili olmak zorundadır."

¹⁰ Üstündağ, s.175. "Davacı dava dilekçesinde sadece subjektif hak veya hukuki münasebeti beyan etmekle yetinemez. Ayrıca bu münasebetin doğum vakıalarını da beyan etmek zorundadır."

¹¹ Alangoya, *İlkeler*, s. 106. "Davanın temeli, "79/b.1 hükmüne göre bizim kanaatimizce, de talebin dayandığı hayat olayıdır. Hayat olayı birden fazla, birbiri ile irtibatlı vakıanın meydana getirdiği bir komplekstir ve talep bu bütüne dayanmaktadır. Bu bütünü meydana getiren vakıalar arasında önemli-önemsiz ayrımı da yapılamaz. Zira kompleksi oluşturan her vakıa bu bakımdan önem taşır ve onsuz bütün eksik kalır."; Alangoya, *Dava Temeli*, s.84. "Dava temelini oluşturan vakıaların dava dilekçesine ne ölçüde aksetmesi gerektiği ise ayrı bir meseledir. Benim buradaki görüşüm, hayat olayını (dava temelini) oluşturan vakıaların, bu hayat olayını diğerlerinden ayıracak ölçüde dava dilekçesine aksetmiş olmasının yeterli olduğu, yani bu durumda da usulüne uygun bir dava dilekçesi mevcut olacağı şeklindedir. Dava temelini oluşturan bütün vakıaların eksiksiz olarak dava dilekçesinde yer almasını aramak tarafları kendilerinden beklenemeyecek bir yükün altına sokmak olurdu."; Saim Üstündağ, *İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasası*, İstanbul 1967, s.39 vd. "Kanunumuzda, dava dilekçesinde davanın mufassal olacak şekilde inşa edilmesinin zarureti mevcut bulunmaktadır. Dava dilekçesinde dava vakıalarının mufassal olarak beyanı zaruretinin aranması, usulün devamı esnasında yeni vakıaların dermeyanı imkânını sert bir şekilde tahdide münceer olacaktır."; Kuru, *Dava Sebebi*, s.26; Kamil Yıldırım, *Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi*, İstanbul 1990, s.110. "Davacı dava dilekçesini sadece dilekçesini haklı gösterecek şekilde değil, olayı açıklayacak kadar detaylı bir biçimde vakıalandırılmalıdır."

¹² Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara 2012, s.793. "Burada bütün vakıaların tüm ayrıntısının açıklanmasına gerek yoktur. Vakıaların özet olarak verilmesi yeterlidir."

hukuku farklılaştırabilecektir¹³. Keza, dava malzemesinin, yani dar anlamda vakıaların yargılamaya taşınması taraflara ait olacağından, hâkimin bu konuda, ima, telkin ve hatırlatma görev ve yetkisinin bulunmaması göze alındığında; davacının talebinin hukuki himaye görmesi cihetinde, vakıalara hayati bir önem atfetmektedir. Bu minvalde, taraflar hangi vakıaların hukuki anlamda himaye göreceğini kestiremeyeceğinden, bilcümle vakıaları¹⁴ genel vakıa zinciri içinde mahkemeye sunmalıdır¹⁵. Örneğin, bir aracın sahte vekâletname ile üçüncü kişiye noterden satılması uyuşmazlığında; aracın araç malikinin bilgi ve rızası dışında ev ya da işyeri önünde park halinde iken çalınması ile aracın, malikin bilgi ve rızası dâhilinde bir başkasına kira, ödünç ya da hatır kullanımı için verilmesi vakıaları, somut ihtilafa uygulanacak hukuk kuralını farklılaştıracak ve bu husus da sübjektif hakkın himaye edilip edilmeyeceğine de etki edecektir. İşte bu noktada davacının iddia ettiği hayat olayı, yani maddi vakıalar belirli bir hukuk kategorizesine dâhil edilmiştir ki, bu vakıaların dâhil olduğu hukuki kategori de hukuki sebebi oluşturup, hâkim tarafından re'sen uygulanacaktır.

Dava sebebini açıklayan teoriler¹⁶ kanaatimizce, uygulamada esasa müessir olmadığından dolayı güncelliğini ve etkinliğini yitirmiştir. Tüm bu tartışma ve mülahazalardan arınırsak, dava sebebinden maksat, bir davanın açılmasına neden olan¹⁷, bir diğer ifadeyle, talep

¹³ Ahmet Cahit İyilikli, İİK 120/2. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Bir Karar Gerekeşi Üzerine Tahlillere ve Düşünceler, (Legal Mihder, 2012/1, C.8.S.21, s.87.

¹⁴ Üstündağ, s. 39. "Dava dilekçesinde davanın sebebini teşkil eden bilcümle vakıaların beyan edilmesi gerekecektir."

¹⁵ Alangoya, Dava Temeli, s.85. "Bir kere ben, dava temelini, hayat olayı olduğunu kabul ediyorum. Bu olay soyut hukuk normunu karşılayacak, vakıaların bütününden oluşur. Soyut hukuk normunun unsurlarını karşılayacak vakıalar vuku bulmamışsa veya vuku bulmakla beraber en sonunda yargılamaya getirilmemişse, getirilen vakıalar bütünü soyut hukuk normunun şartlarını karşılamamıştır ve dava reddedilir."

¹⁶ Doktrinde, dava sebebini açıklayan iki teori mevcuttur. Bunlar ilki, dava sebebi kavramını, talebin inşa edilmesine yarayan bilcümle vakıaların dava dilekçesinde belirtilmesini öngören vakıalara dayandırma teorisi; ikincisi ise; dava dilekçesinde, davayı inşa eden bilcümle vakıaların değil, sadece somut hukuki münasebetin yeterli derecede beyan edilmesini şart koşan ferdileştirme teorisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Saim Üstündağ, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasası, İstanbul 1967.

¹⁷ Yılmaz, Şerh, s.793. "Davacının iddiasının dayanağı olan vakıaları tam olarak bildirmesi, kendi menfaati gereği olduğu gibi, bu vakıaların bilinmesi karşı taraf bakımından da önem arz eder. Çünkü davalı, dava dilekçesinde belirtilen ve açıklanan vakıalara göre savunmasını yapmak durumundadır."; Kuru, s.226. "Davacı dava dilekçesinde iddiasının müstenidi olan bütün vakıaları göstermekle mükelftir."

sonucunu haklı göstermeye yarayan maddi vakıalardır¹⁸. Bu maddi vakıalar, talep neticesini haklı göstermeğe elverişli maddi bir fiil ya da hukuki bir muamele olabilir¹⁹. Somut olaya uygulanacak hukuk kuralları²⁰, dava sebebi olarak kabul edilemez²¹. Keza, Hukuk Muhakemeleri Kanunu da, dava sebebine yüklenen anlamın, hukuki sebep olmadığını, vakıalar olduğunu açıkça belirtmiştir²².

B. Dava Sebebi ile Hukuki Sebep Kavramlarının Karşılaştırılması

Hukuki sebep, çıplak manada, hukuki muameleye esas teşkil eden gaye ve maksada denir²³ ve saik ile karıştırmamak gerekir. Zira saik hukuki muamelenin yapılmasına sebep olan enfüsi ve şahsi amillerdir, kaldı ki, hukuk, saikten ziyade, hukuki sebep ile meşgul olur²⁴. Medeni yargılama hukuku cihetinden hukuki sebep ise; tarafların iddia ettiği hayat olayının dahil olduğu hukuki ilişki, bir diğer ifadeyle, vakıaların ilintili olduğu hukuk normudur²⁵. Kısaca somut ihtilafa uygulanacak hukuk kuralları ya da kanun hükmü olarak da tanımlanabilir. Hukuk

¹⁸ Kuru, s. 224. "Vakıalar davanın temeli ve gerçek sebebidir. Çünkü, sadece bu vakıalar davanın sınırını çizmekte olup, hakim ancak o vakıalara münhasıran inceleme yapabilmektedir."; Yıldırım, Dava Teorileri, s.41. "Dikkat edilmelidir ki, bir hayat olayında yer alan vakıalar, ilgili, ilgisiz bir sürü vakıalar değil, bir vakıalar kompleksini oluşturmak için gerekli ve yeterli olan vakıalardır."; Yılmaz, Islah, s.158. "Bu vakıalar, dava açılmasına neden olan tüm vakıalar değil, davanın o kişi lehine bağlanması için doğrudan doğruya önemli olan vakıalardır."

¹⁹ Burhan Gürdoğan, Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı, Ankara 1960, s. 79.

²⁰ Üstündağ, s.37.

²¹ Kuru, s. 224. "Hakim tarafından re'sen nazara alınma bakımından dava sebebinden maksat, hukuki sebepler olmayıp, davacının davasını dayandırmış olduğu vakıalardır." Aksi düşünce için bkz. Postacıoğlu, Davanın ve Kaziyi Muhkemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep, s.501. "Davanın sebebi olaylarla netice-i talep arasında bağlantı kurmak imkanı veren olayların hukuki mahiyeti ve dahil oldukları hukuki kategoridir."

²² Üstündağ, s.84. "Usul Kanunumuz muvacehesinde, davacı dava dilekçesinde dava talebini inşa eden bilcümle maddi vakıaları beyan etmek zorundadır."

²³ Hıfzı Veldet, Medeni Hukukun Umumi Esasları, İstanbul 1948, s.330.

²⁴ Veldet, s.332. "Sebep, objektif ve hukukidir. Saik ise, tamamen sübjektif ve şahsidir ve bu itibarla bunun hukuk bakımından ehemmiyeti çok daha azdır."

²⁵ Dava sebebinden kastın, hukuki sebep olduğunu savunan görüşler için bkz. Postacıoğlu, Davanın Unsuru Olarak Hukuki Sebep Ve Kesin Hüküm, Recai Seçkin'e Armağan, s.503; Berkin, Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 1969, s.175 vd; Domaniç, Hukukta Kaziyi Muhkeme Nispi Kuvveti, İstanbul 1964, s.50; Belgesay, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İstanbul 1940, s.56.

Muhakemeleri Kanunu'nun 25. maddesinde; kanunda öngörülen istisnalar dışında, hakim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz hükmünü düzenlemiştir. Keza maddenin ikinci fıkrasında, kanunla belirtilen durumlar dışında, hakim, kendiliğinden delil toplayamaz hükmü amirdir. Bu maddede sözü edilen maddi vakıalardır. Zira hakim önüne gelen hayat olayının dışında ve ona yabancıdır. O ancak, somut dava, yani maddi vakıa önüne geldiğinde haberdardır ve bu vukufiyet tarafların sunumuyla sınırlıdır. Keza hakim tesadüfen resmi sıfatı dışında somut olaya vakıf olsa bile, bu özel bilgisini muhakemede kullanması mümkün değildir, taraflara özel bilgisine istinaden hatırlatma ve telkinde dahi bulunamaz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 33. maddesinde ise, açıkça hakim, Türk Hukukunu resen uygular amir hükmü mevcuttur. Bu hükmün anlatmak istediği şudur ki; olaya, yani maddi vakıaya uygulanacak olan hukuk kurallarının hukuki niteliğini tayin etme, hukuk kurallarını araştırıp bulma hakimin ödevidir²⁶. Bir nevi hâkim burada terzi gibi, kendisine takdim edilen maddi vakıa, yani hayat olayına uygun hukuki elbiseyi dikip, giydirmekle görevlidir. Bundan dolayı hakim, tarafların getirmiş olduğu maddi vakıalarla bağlıdır²⁷. Hakim davacının bildirmedeği vakıaları kendiliğinden inceleyemez²⁸ ve onları hatırlatabilecek hallerde dahi bulunamaz. Yargılamaya getirilen vakıaların dâhil olduğu hukuki ilişkiye uygulanması gereken hukuki norm ise, görevinden ötürü hakim tarafından re'sen uygulanacaktır. Örneğin, davacı belirli bir vasiyetnameye dayanarak terekenin tamamı ya da kesirli bir oranında atanmış mirasçı olduğu vakıasına dayanarak mirasçı ve miras hakkının tespiti ile terekeye dahil malların iadesini talep etmesini müteakip, mahkeme yargılama sonucunda vasiyetin içeriğinin yorumlanmasında; murisin iradesinin atanmış (mirasçı nasbı) mirasçı değil, muayyen mal vasiyetinde (musaleh) bulunduğu gerekçesiyle davayı alacak davası hukuki

²⁶ Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı*, Ankara 2007, s.94.

²⁷ Alangoya, *İlkeler*, s.9.

²⁸ "HUMK'nun 74-76. maddeleri hükümlerine göre, açıkça dava konusu edildiği anlaşılamayan bir husus hakkında mahkemeye karar verilmesine olanak bulunmadığı açıktır. Eldeki davada yukarıda sözü edilen bağımsız bölümler dışındaki tüm istekler bakımından açıklık bulunmadığı görülmektedir. Öyle ise açıkça dava konusu yönünden davanın varlığı kabul edilip, ileri sürülen hukuki sebep açısından hüküm kurulmasının gerekeceği tartışmasızdır." (1.HD 05.12.2006, 11130/12156).

zemininde tetkik edip çözümlemesine engel değildir. Kaldı ki, talep- le bağlılık ilkesi gereği, davanın reddedilmesi, davacının müteakiben muayyen mal vasiyeti vakasına dayanarak vasiyetnamedeki malın aynen, mümkün olmaması ihtimalinde bedelinin kendisine verilmesini talep etmesine de engel oluşturmayacaktır. Zira ilk davadaki miras- çı nasbı vakasına dair verilen red kararı, muayyen mal vasiyeti vakı- sına ilişkin talebin tetkikine engel oluşturmayacaktır²⁹. Keza tarafların vakıaya ilişkin yanlış ya da eksik hukuki tavsifleri, hâkimin HMK 33. maddesi gereği doğru hukuku uygulamasını sınırlayamayacaktır. Zira somut olaya denk düşen hukuk kuralı hâkim tarafından resen uygulanacaktır. Bu hâkim için bir görevdir. Bu örnek, yani vasiyetname va- kıyası ile ilintili hukuk normu, eş söyleyişle, vasiyetname hayat olayına uygulanacak kanun hükmü, dava sebebi ile hukuki sebep arasındaki ince noktayı belirlemektedir. Zira kimi zaman hukuki ilişki ile huku- ki sebep kavramları hatalı olarak birbiri yerine kullanılabilir. Ancak, hukuki ilişki ile hukuki sebep farklı kavramlardır. Bu noktada, vakıa ile hukuki ilişki kavramları farklı terimleri temsil etmekle bera- ber yakın ilişki içindedir. Bu yakın ilişki, dava sebebi olan vakıaların dahil ve irtibatlı olduğu ya da onu niteleyen, tavsif eden genel hukuk kategorisi, hukuki ilişkinin vücuduna sebebiyet verecektir. Bu ilişkiye uygulanması gereken spesifik (özel) norm ise hukuki sebebi oluşturu- r. Bir diğer ifadeyle, somut ihtilafın sebebiyet verdiği tavsif, hukuki ilişkiye; somut ihtilafa uygulanacak kanun hükmü ise hukuki sebebe vücut verecektir. Yani hukuki ilişki genel, hukuki sebep ise özel norm- dur. Bu sebeple, bazen dava sebebi ile hukuki sebep arasında kesin bir çizgi çizmek güçleşmekle beraber, Hukuk Muhakemeleri Kanunu 25 ve 33. maddeleri iki müessesenin, sınır ve fonksiyonlarını belirlemiştir,

²⁹ “Kesin hükümden söz edebilmek için, tarafların ve müddeabihin aynı olmasının yanı sıra dava sebeplerinin de aynı olması gerekir, dava sebebinden maksadın ise, hukuki sebepler değil, bilakis davanın dayanağı olan vakıalar olduğu yerleşmiş yargı kararları ve ağırlıklı doktrin görüşleriyle ortaya konulmuştur. Bu durumda kesin hüküm bakımından davanın gerçek sebebi vakıalardır. Çünkü hakim, bu vakıalarla bağlı olduğu ve bunlar dışındaki vakıaları resen nazara alamadığı için (HUMK’nun 75,1) birinci davada yalnız o vakıalar için inceleme yapmış ve yalnız o vakıalara dayanarak kararını vermiştir, şu halde kesin hüküm yalnızca o vakıalar bakımından oluşmuştur. Buna karşılık aynı taraflar arasında, aynı konuda açılan ikinci davanın dayanağı vakıalar, birinci davada ileri sürülen vakılardan farklı ise, birinci dava sonunda alınan hüküm ikinci davada kesin hüküm teşkil etmez ve ikinci dava mesmudur; çünkü iki dava arasında sebep birliği mevcut değildir.” (11. HD 20.01.2009, 2007/5750, 2009/473); (11.HD 20.01.2011, 2009/2270, 2011/406).

buna göre; dava sebebi, davanın temelini oluşturan, ilgilisi ve tasarruf hakkı taraflar olan vakıalar; hukuki sebep ise; bu vakıaların dâhil olduğu, vasfını tayin eden ve hâkim tarafından uygulanan hukuk kurallarıdır. Dava sebebine ilişkin belirleme, sadece iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı bakımından değil, derdestlik, kesin hüküm, usul ilkeleri, ıslah, delillerin değerlendirilmesi ve kanun yolları bakımından da önem taşır. Zira bu hukuk güvenliği ve istikrarının ya da hukukunun yeknesak olarak uygulanmasının zaruri sonucudur³⁰. Bu hususları aşağıda sırasıyla ele alacağız.

1. İddia ve Savunmanın Tebdili ve Tevsiinde Dava Sebebinin Rolü

Genel Olarak

Dava açılmasının, maddi ve usul hukuku cihetinden bir takım sonuçları vardır³¹. Maddi hukuk bakımından; zamanaşımı kesilmesi, hak düşürücü sürelerin korunması, bazı şahıs varlığı haklarının mal varlığı hakkına dönüşmesi, iyi niyetin kötü niyete tahvili, temerrüt, usul hukuku yönünden ise; davanın halli zorunluluğu, dava şartlarının tespiti (derdestlik, kesin hüküm, hukuki menfaat vb), davanın açıldığı tarihin esas alınması, örnek kabilinden sayılabileceği gibi, üst başlığı-muz açısından önem ve dikkat celbeden husus, iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağıdır. Zira hukuk yargılamasında teksif ilkesi kabul edilmiştir³². Bundan dolayı taraflar, dilekçelerin teatisi aşamasının tamamlanmasıyla birlikte iddia ve savunmalarıyla³³ bağlı olup, kural olarak bunu değiştirip, genişletemezler. Bu bağlamda dava sebebinin değiştirilmesi ya da genişletilmesi de yasak kapsamına dahildir. Burada amaç, belirli bir zaman dilimine kadar tarafların tüm vakıaları mahkeme önüne getirerek, davanın uzamasına engel olmak ve usul ekonomisi ilkesi gereği bir an evvel mahkemenin hakikate ulaşmasının sağlanmasıdır. Yani yargılamanın sürüncemede kalması-

³⁰ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.33.

³¹ Üstündağ, s.10.

³² Özekes, Hukuki Dinlenilme Hakkı, s.75. ; Alangoya, Dava Temeli, s.109. ; Alangoya, İlkeler, s. 4; Üstündağ, s.8.

³³ Üstündağ, s.15. "Davalı da cevap layihasında, müdafaa sebeplerini teşkil eden hususları yeter derecede tanınabilir olacak şekilde inşa etmek zorundadır."

nı önleme amacı güttüğünden, yargılama konsantrasyonunda yoğunluğun sağlanmasına hizmet eder. İddia ve savunmanın değiştirilmesi yasağı, tarafların, dava konusunun (netice-i talep) ve dava sebebinin genişletilememesi ve değiştirilememesini içerir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu 141. maddesinde; taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise, ancak karşı tarafın açık muvafakati ile iddia ve savunmasını genişletilebilecek ya da değiştirebilecektir.

Mülga 1086 sayılı HUMK döneminde, davacı dava ikame ettiği, yani esas defterine kayıt tarihten³⁴; davalı ise, cevap dilekçesini dava-cıya tebliğinden itibaren iddia ve savunmalarını değiştirip, genişletilmesi yasaklanmıştı³⁵. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ise, bu yasağın başlama kesiti bakımından farklı bir düzenleme getirmiş, bir başka ifadeyle, mülga kanundan ayrık olarak, ön incele kurumu ihdas edildiği için, taraflar ön incelemeye kadar verdikleri dilekçeleri serbestçe değiştirip genişletebilecek, ancak taraflar iki ayrı dilekçe verdikten sonra iddia ve savunma genişletilip, değiştirilemeyecektir³⁶. Meğer ki taraflardan biri mazeretsiz ön inceleme duruşmasına gelmesin. Görüleceği üzere, ön inceleme aşaması, yani cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerine kadar serbestçe iddia ve savunmalar değiştirilip, genişletilmesine karşın, ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra ise serbestçe dava sebepleri değiştirilip, genişletilemeyecektir. İddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağının istisnası ıslah

³⁴ “1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK)’ nun 178. maddesinde, harca tabi olup olmamasına göre bir ayırım yapılmaksızın “Dava, dava dilekçesinin mahkeme kalemine kaydı tarihinde açılmış sayılır” denilmektedir. Bu hükümdeki “dilekçenin mahkeme kalemine kaydı” sözü dava dilekçesinin mahkeme kalemindeki ilgili deftere (esas, muhabere veya tevzi defteri) kaydı anlamındadır. Ne var ki, bir dava açılırken yapılması gerekli işlem, sadece dava dilekçesinin mahkeme kalemindeki deftere kaydı işleminden ibaret değildir. Kayıttan önce yapılması gereken işlemler de vardır. Gerçekten, dava dilekçesi önce hakime verilir. Hakim, dilekçeyi, üzerine verildiği tarihi yazıp imzalamak suretiyle, mahkeme kalemine havale eder. Şayet dava harca tabi ise, davacı 492 sayılı Harçlar Kanunu hükümleri uyarınca gerekli harçları da ödedikten sonra dava dilekçesi mahkeme kalemindeki ilgili deftere kaydedilir; dava harca tabi değilse hakimin havalesi üzerine deftere derhal kaydı gerekmektedir. Nitekim 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun yürürlüğe girdiği gündün bu yana yerleşmiş uygulama bu yoldadır.” (HGK, 28.09.2011, 2-451/558).

³⁵ Üstündağ, s.9.

³⁶ Yılmaz, Şerh, s. 865.

ve karşı tarafın açık muvafakatidir. Kanun koyucu, mazeretsiz ön inceleme duruşmasına gelmemeyi bir nevi usul ekonomisi yaptırımı³⁷ olarak öngörmüş ve iddia ve savunmanın değiştirilmesinin istisnası olarak kabul etmiştir. Hukukumuzda göre taraflar belli bir usul kesitine kadar, dava malzemesini hâkim önüne getirmek zorundadır. Bu aşamadan sonra davacı ve davalı iddia ve savunmasının dayanağı olan hayat olaylarını değiştiremez ve genişletemez³⁸. Konumuz açısından ehemmiyet arz eden iddia ve savunmanın dayanağından kasıt ise, dava sebebi olan vakialardır. Genişletme ve değiştirmeden anlaşılması gereken kısaca, yeni sebepler, yani önceden mevcut olup, ileri sürülmeyen vakiaları yeniden ileri sürme ya da eskisinin yerine, yeninin ikame olunmasıdır. Bu yasak, taraflarca hazırlama ilkesinin uygulandığı dava ve işlerde uygulanacaktır³⁹. Dava sebeplerinin değiştirilmesi ve genişletilmesi, yasağın başlangıcı olan ön inceleme ikinci cevap ve cevaba cevabın verildiği anda mevcut olup, bu aşamada ön görülebilir bir nitelik taşıyıp ancak sonraki aşamada ortaya çıkan maddi vakialar bakımından geçerlidir. Şayet bu aşamanın bitiminden sonra ortaya çı-

³⁷ Davayı ve savunmayı değiştirme ve genişletme yasağı, davanın taraflarını korumaya yönelik kurumlardır. Korunmak istenen hakkın sahibi bu hakkını, korumanın dışında bırakıyorsa, diğer taraf için yasaklanacak bir durum oluşmaz. Yani savunmayı değiştirme yahut genişletme durumunda davacının muvafakati söz konusu olur ise, savunmayı değiştirme ve genişletme yasağı ortaya çıkmaz. Savunma değiştirilmiş yahut genişletilmiş ve fakat davacı buna muvafakat etmemiş ise, hâkim, davayı, savunmanın değiştirilmesinden önceki haline göre irdeler. Muvafakatin açık olarak verilmesine hacet yoktur. Muvafakat zımnî olarak da verilebilir. Savunmayı değiştirme ve genişletme durumunda, karşı taraf sükût etmiş ise, savunmayı değiştirme ve genişletmeye, zımnî muvafakat verilmiş sayılır. Kanaatimizce, mazeretsiz ön inceleme duruşmasına gelmeyen taraf da, duruşmaya gelip, karşı tarafın vakiaları değiştirme ve genişletmesine ses çıkarmayan, sükût eden taraf konumunda düşünülerek usul ekonomisi tedbiri olarak zımnî buna muvafakat ettiği ön görülmüştür.

³⁸ Kuru, s.226.

³⁹ İddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, taraflarca hazırlama ilkesinin geçerli olduğu dava ve işlerde uygulanır, ancak, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu dava ve işlerde uygulanmaz. Örneğin babalık ya da nesep davasında re'sen araştırma ilkesi geçerli olduğundan, yargılamının ilerleyen safhalarında ilk defa getirilecek bir vakia da bu yasak kapsamında değerlendirilemez. Zira kamu düzeninin hakim olduğu bu tür davalarda, hakim, re'sen de bazı vakiaları her zaman yargılamaya dahil edebilir. Ancak dikkat etmek gerekir ki, boşanma davalarında, dava malzemesinin hazırlanması, yani vakialar açısından taraflarca hazırlama ilkesi geçerlidir. Bu sebeple, boşanma davalarında, iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile istisnaları uygulanacaktır.

kan yani öngörülemeyen maddi vakıaların eklenmesi söz konusu ise, davayı değiştirme ve genişletme yasağı doğmaz. Keza, ikinci dilekçe ya da cevaba cevap dilekçelerinin verildiği safhada mevcut ve ön görülebilir olup da dava dilekçesinde dile getirilmemiş olan vakıa, vakıalar kompleksine (zincirine) zımnen dâhil ise yani dilekçelerde bildirilmiş olan ana vakıalar grubunu açıklıyor, tamamlıyor yahut gerekçelendiriyor⁴⁰ ise bu yeni vakıanın sonradan yargılamaya sokulması da yasak kapsamında mütalaa edilemeyecektir⁴¹. Ancak, bu açıklamalar ve ilavelerin ana vakıa ile çelişik olmaması gerekir⁴². Buna karşın, yeni vakıa, müstakil bir zincir niteliği taşıyor, yani dava dilekçelerinde bildirilen vakıalara zımnen dahil değilse, onları açıklayan, tamamlayan yahut gerekçelendiren nitelikten yoksun ise, bu yeni vakıanın sonradan yargılamaya sokulması davanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı kapsamında kalacaktır⁴³. Bu yasağın istisnaları ise tarafın açık muvafakati ve bir kereye mahsus olmak üzere ıslahtır. HMK 141/2. maddesinde ise, iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağında, ıslahın istisna olduğu düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere bu yasağın istisnası açık muvafakat ve ıslah müessesidir⁴⁴. Tarafın muvafakati olmaması halinde başvurulacak yegâne usuli yol ıslah olduğundan, aşağıda bu istisna düzenlemenin dava sebebi ile olan ilişkisine değineceğiz.

Hukuki sebeplerin değiştirilmesi ve genişletilmesi ise yasak kapsamına dahil değildir⁴⁵. Zira, hukuki sebepler hakim tarafından re'sen dikkate alınacağı için, yapılan ilave ve değişiklikler iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi cihetinden önemi haiz olmayacaktır⁴⁶. Davacı gibi, davalı için de, cevap ve ikinci cevap dilekçesinde bildirmiş olduğu vakıaları genişletmesi ve değiştirmesi yasak kapsamındadır⁴⁷. Bir diğer ifadeyle, dava sebebi olan vakıalarının değiştirilmesi ve genişletilmesi davanın her iki tarafı için de geçerlidir.

⁴⁰ Kuru, s.229.

⁴¹ Alangoya, Dava Temeli, s. 84.

⁴² Kuru, s. 230.

⁴³ Üstündağ, s. 27.

⁴⁴ Alangoya İlkeler, s. 109.

⁴⁵ Kuru, s. 224.

⁴⁶ Üstündağ, s.26.

⁴⁷ Yılmaz, Islah, s.39.

A. Dava Sebebi Kavramının İslahla İlişkisi

İddia ve savunmanı değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı ile bunun istisnası olan ıslah müessesesinde dava sebebinden kasıt vakıalardır⁴⁸. Taraf usul işlemlerinden olan dava sebebinin ıslah edilebilmesine (HMK m.176) hem doktrin⁴⁹ hem de Yargıtay cevaz vermiştir⁵⁰. Bu durum tüm vakıaların ıslah edilmesini de kapsamaktadır⁵¹. Kaldı ki taraflar davasını tamamen ıslah edebileceğine göre evleviyet yani çoğun içinde azı da vardır kuralı gereği dava sebebinin⁵² tamamen değiştirilebilecektir⁵³. Ancak ilk dava dilekçesi ile ıslah dilekçesindeki hayat olayları⁵⁴, yani dava sebepleri, taban tabana zıt, yani bir tenakuzluk

⁴⁸ Yılmaz, İslah, s.157.

⁴⁹ Yılmaz, İslah, s.159. ; Üstündağ, s.94.

50 "Dava dilekçesinde alacağın kaynağı tarihsiz asıl sözleşme olarak gösterilmiş iken daha sonra davacı vekilince verilen 13.12. 2006 tarihli dilekçede davacı alacağının tarihsiz ek sözleşmeden kaynaklandığı açıklanmıştır. Bu suretle davacı davasında dayandığı maddi vakıaları ve dava sebebinin değiştirilmiştir. Bilindiği gibi HUMK'nun 83. maddesi uyarınca davalının karşı çıkması halinde dayanılan maddi vakıaların ve dava sebebinin ıslah yoluyla değiştirilmesi mümkündür (Yargıtay 13.HD'nin 02.03.1976 gün 4961/1626 sayılı kararı). Bu nedenle mahkemece durumun HUMK 83 ve devamı maddeleri uyarınca irdelenerek gerekli işlemlerin yapılması, yine davalı tarafından davacının yaptığı imalatın eksik ve ayıplı olması iddiasıyla aynı mahkemece açılan 2007/20 esas sayılı davanın HUMK'nun 45. maddesi uyarınca eldeki dava ile birleştirilmesi, eğer sonuçlanmış ise sonucunun gözetilerek istemin karara bağlanması gerekir. Mahkemece bu hususlar üzerinde durulmadan davanın usulden reddedilmesi doğru olmamış, kararın bozulması uygun bulunmuştur." (15.HD.10.11.2008, 2007/5965, 2008/6657).

51 "Mahkemece toplanan deliller ve alınan bilirkişi raporu doğrultusunda, HUMK. nun 84. maddesi hükmüne davanın sonuçlanmasına kadar davanın sebebinde ıslahın mümkün ve davacının ıslahla dava sebebinin değiştirilmesinin yasal bir hak olduğu, dava ve takibe konu bono altındaki imzanın davacının eli mahsulü olmadığı gerekçesiyle davanın kabulüne icra takibi nedeniyle davacının borçlu olmadığına tespitine, koşulları bulunmayan kötü niyet tazminatının reddine karar verilmiş, hüküm davalı vekilince temyiz edilmiştir.

Dosyadaki yazılara kararın dayandığı delillerle gerektirici sebeplere, delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre, davalı vekilinin yerinde görül-meyen bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kanuna uygun bulunan hükümün onanmasına" (19.HD.05.10.2011, 1300/11956).

⁵² Üstündağ, s. 152.

⁵³ Üstündağ, s. 45.

54 "Davacı dava dilekçesinde kiralananın tahliyesi isteminde bulunmuş, yargılama sırasında ise verdiği 16.9.2010 tarihli ıslah dilekçesi ile bu talebine itirazın kaldırılması isteğini de eklemiştir. İslah ile dava sebebinin değiştirmek mümkün ise de mevcut davaya ilaveten ikinci bir dava açmak olanaksızdır. Bu bakımdan ikinci talebin incelenmemesi gerekir." (6.HD.08.03.2011, 2010/12537, 2011/2644).

var ise, bu ihtimalde de, ıslah geçerli olacak mıdır? Somut bir davada, davacı vekili, yerel mahkemeye⁵⁵ müracaatla dava dilekçesinde; müvekkilinin tatil için geldiği Manavgat'ta, davalının işyerinden halı beğenip satın aldığını, halının değerinin 18.228 Euro olduğunu, davalının, Kanada'da başka bir müşterilerinin satıma konu halıyı teslim alacağını ve bedeli olan 18.228 Euro ödeyeceğini taahhüt ederek, müvekkilinin ödemeyi yapmasını müteakip halıların Kanada'ya gönderileceğini teklif etmesi üzerine halının bedelinin davalılara ödendiğini, ancak Kanada'da kimsenin gelip halıları alamadığını, müvekkili davalının halıların gerçek değerini araştırması neticesinde ödenen paraya göre çok düşük olduğunu ve müvekkilinin yabancı olmasından dolayı kandırılarak on katı fazlaya satıldığını ve zarara uğratıldığını ileri sürerek, 18.228 Euro'nun faiziyle birlikte tahsilini talep etmiş; müteakiben verdiği 11.10.2011 tarihli ıslah dilekçesinde ise, dava dilekçesinin hazırlama aşamasında yeminli tercüman temin edilemediğinden kay-

55 "Dava, alacak talebine ilişkindir. Davacı taraf başlangıçta davaya konu halıların piyasa değerinin 10 katına kendisine satıldığını belirterek bir nevi halıların hile ile satıldığını ileri sürmüştü ve halıların bedeli için ödediği 18.228 Euro'nun iadesini talep etmiş, daha sonra ıslah ile halıların kendisine teslim edilmediğini ve böylece davacının Borçlar Kanunu 106. maddesi uyarınca satıcının temerrüdü nedeniyle sözleşmenin feshiyle ödenen bedelin davacıya iadesini talep ve dava etmiştir. Dava ıslah edildiği için ıslah talebinde belirtilen hususlar üzerinde durulması gerekir. ıslah talebinde davacı taraf satıcının temerrüdüne yani dava konusu halıların davacıya teslim edilmediği şeklindeki olguya dayanmıştır. Oysaki ilk dava dilekçesinde Kanada'da halıları davacıdan gelip alan olmadığını belirtmiş, aynı şekilde halıların değerini araştırduğunda değerinin 10 katına kendisine satıldığını öğrendiğini ve böylece kandırıldığını anladığını belirtmiştir. Bir kişinin kendisine teslim edilmeyen bir halının bizzat inceleme ve test ile saptanacak değerini saptayabilmesi hayatın olağan akışına uygun değildir. Bundan başka davacı vekilince dosyaya sunulan 11.07.2007 tarihli e-mailde davacının telefonda sizinle 7.280 Euroyu nakit olarak malların tesliminde ödeyeceğimiz hususunda anlaşmıştık şeklindeki beyanı ve davada tüm bedeli talep ettiği nazara alındığında davacının halıları teslim aldığı kabulü gerekir. Bir an için bunun böyle olmadığı düşünülse bile davacı tarafın ıslah dilekçesinde ileri sürdüğü Borçlar Kanunu'nun 106/1. maddesinde karşılıklı taahhütleri havi olan bir akitte iki taraftan biri mütemerrit olduğu takdirde, diğeri borcun ifa edilmesi için münasip bir mehil tayin veya münasip bir mehlin tayinini hakimden isteyebilir, hükmü yer almaktadır. Buna göre temerrüde düştüğü ileri sürülen tarafa mehil verilmesi hakimden istenebilecek bir durumdur. Bu husus üçüncü kişiye gönderilen e-maile kanıtlanamaz. Davacı tarafın hem bu yasa maddesinde belirtilen usulde, hem de doğrudan davalıya yönelik herhangi bir ihtarın varlığı kanıtlanamamıştır. Bu nedenle davanın reddine karar vermek gerekmiştir." (Manavgat 1. Asliye Hukuk Mahkemesi, 31.01.2012, 2009/79, 2012/18).

naklı yanlış anlaşılma nedeni ile dava dilekçesindeki vakıaların yanlış serdedildiği, ıslah dilekçesinde maddi vakıaları düzelttiklerini, davalı tarafın halıları teslim etmediğini, davacının elektronik yazışma ile halıları 8 gün içinde teslimini, aksi takdirde sözleşmeyi fesih iradesini belirttiğini, satıcı şirketin buna rağmen halıları teslim etmediğini, davalı şirket temsilcisinin cevap dilekçesinde alım-satım akdini ve satış bedelinin ödenmiş bulunduğunu kabul ettiğini, akdin feshi ile satış bedeli olarak ödenmiş bulunan 18.228. Euro'nun faizi ile birlikte tahsilini talep etmiş ve elektronik yazışmaların tercüme edilmiş örneğinin de dosyada mübrez olduğunu, davalının ıslahının geçerli olmadığı ve halıların teslim edildiğine ilişkin iddiasını da ispat etmesi gerektiğini ileri sürerek, aralarındaki ihtilafın BK 106 çerçevesinde çözülmesi gerektiğini iddia etmiştir. Yerel mahkeme ilk dilekçe ile halının tesliminin ikrar edildiği, ıslahın geçerli olmadığı ve temerrüt için belge de sunulmadığından bahisle davanın reddine karar vermiştir. Kararın temyizi üzerine yüksek mahkeme delillerin takdirinde bir isabetsizlik görmeyerek yerel mahkeme kararını onamıştır⁵⁶. Hukuk Muhakemeleri Kanunu 179. maddesinde, ikrar, tanık ifadeleri, bilirkişi rapor ve beyanları, keşif ve isticvap tutanaklarının ıslah ile hükümden düşürülemeyeceği belirtilmiştir. Islah tarafların usule ilişkin yaptıkları işlemleri telafi etmeye yarayan istisnai bir kurumdur⁵⁷. Somut olayda da bir tercüme hatasına dayanarak ıslaha başvurulmuştur. Kanun tamamen

⁵⁶ "Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle yasaya uygun gerektirici nedenlerle ve özellikle delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre yerinde olmayan bütün temyiz itirazlarının reddi ile usul ve yasaya uygun olan hükmün onanmasına." (13.HD 11.05.2012, 9571/12142).

⁵⁷ "Davacı, dava dilekçesinde şifahi anlaşma ve protokolde tapuda adına kayıtlı taşınmaz üzerine 4 kat 9 dairesi bina inşa edilerek her katta birerden dört dairenin kendisine verileceğinin kararlaştırıldığını, ancak vekili ile davalı arasında noterde yapılan ve rızası dışında düzenlenen sözleşmenin 12 daire yapılacak ve sözlü anlaşmaya aykırı olarak bodrum ve zemin kattan arsa sahibine 4 daire verilecek şekilde düzenlenerek mağdur edildiğini, aldatıldığını ileri sürerek sözleşmenin feshi ile devredilen tapu kaydının iptâl ve tescilini talep etmiştir. Bilahare yapılan keşif üzerine bilirkişi raporunun verilmesinden sonra davacı vekili mahkemeye verdiği 16.01.2009 tarihli dilekçe ile ıslah yolu ile dava sebebinin değiştirerek, sözleşmenin yüklenicinin temerrüdü sebebiyle fesih istemiştir. Islah, bir tarafın tek taraflı açık bir irade beyanı ile yapılır. Islahın tamamlanması karşı tarafın ve mahkemenin kabulüne bağlı değildir." (15.HD 29.03.2011, 2010/2044, 2011/1915).

ıslaha cevaza vermişken⁵⁸, dava sebebinin tamamının ıslahına⁵⁹, imkân tanımamak kanuna açıkça aykırı davranmaktır. Keza burada ıslaha engel olan bir ikrar da yoktur. Kaldı ki, bir kimsenin kendi iddiasındaki beyanları, kendi aleyhine sonuç doğurur mahiyette uyumsuzluk konusunu çekişmesiz kılma anlamında bir ikrar teşkil etmez, belki takdiri delil sayılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

I. Dava Sebebi Kavramının Medeni Yargılama Hukukuna Egemen Olan İlkeler Işığında Tetkiki

A. Aydınlatma Ödevi İle Dava Sebebi Kavramı Arasındaki İlişki

Hukuk yargılamasında, hâkim, pasif konumundadır. Zira vakıalara yabancı olup, tarafların getirdiklerini değerlendirecektir. Kaldı ki, bu değerlendirme, yargılamaya taşınan vakıalarla sınırlı olacağından, tarafların ileri sürmediği maddi vakıalar dikkate alınamayacaktır⁶⁰. Bununla beraber, bu katı kuralın esnediği noktalar da vardır. Bunlar-

⁵⁸ “Uyumsuzluk, dava sebebinin bu yolla değiştirilip değiştirilemeyeceği noktasındadır. Kural olarak iddia ve savunma, karşı tarafın onayı olmadan değiştirilemez ise de, bu kuralın istisnalarından biri ıslah kurumudur. HUMK’nun 83 ve devamı maddeleri uyarınca ıslah, tamamen veya kısmen olabileceği gibi tahkikata tabi davalarda tahkikat sona erinceye kadar, tahkikata tabi olmayan davalarda ise yargılamanın sonuna kadar yapılabilir. Dava dilekçesinde hukuki neden farklı yazılmış olup davacı vekili verdiği dilekçe ile hukuki nedeni değiştirmek istemiştir. O halde, bu beyanın ıslah olarak değerlendirilmesi ve ıslaha ilişkin usul işlemleri tamamlanarak yargılama yapıp sonucuna göre karar verilmesi gerekir. Mahkemece vekaletnamede ıslaha ilişkin özel yetki olmadığı ve talep sonucunun değiştirilemeyeceği şeklindeki hatalı değerlendirmeler ile yazılı şekilde davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir.” (17.HD 22.09.2011, 1355/8096).

⁵⁹ “Davacı-davalı koca dava sebebini ıslah ederek eşinin akıl hastası olması nedeniyle evliliğin mutlak butlan sebebiyle iptali davasına dönüştürmüştür (1086 s.HUMK.’nun 83 vd., 6100 s.HMK.’nun 176. vd.md.). Mahkemece davacı-davalı kocanın delillerinin Türk Medeni Kanununun 145. maddesine uygun değerlendirilmesi ve sonucu uyarınca bir karar verilmesi gerekirken yazılı gerekçeyle davanın reddi bozmayı gerektirmiştir.” (2.HD 15.12.2011, 2010/19886, 2011/22204); Üstündağ, s. 95. “İslah yolu ile davanın sebebi kısmen olduğu kadar tamamen dahi değiştirilebilecektir.”

⁶⁰ M. Reşit Belgesay, Dava Teorisi, İstanbul 1943, s. 108.

dan birisi de hâkimin davayı aydınlatma ödevi olup, Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 31’de açıkça düzenlenmiştir. Buna göre, hâkim, uyuşmazlığın aydınlatılmasında zorunlu kıldığı durumlarda, maddi veya hukuki açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir⁶¹, delil gösterilmesini isteyebilir⁶². Bu maddenin düzenlenme sebebi, dava konusu ile ilgili, sağlıklı bilgiler verilebilmesi için davanın temelini oluşturan maddi vakıalar ile belirsiz ya da çelişkili görülen hukuki sebeplere⁶³ ya da talep sonucuna ilişkindir⁶⁴. Zira dava temelini oluşturan maddi vakalar konusunda herhangi bir tereddüt olmamalıdır ki⁶⁵, hâkim hakikate ulaşsın⁶⁶. Bu sebeple, belirsizliğin giderilmesi, çelişkinin ortadan kaldırılması kaydıyla davayı aydınlatma kurumuna başvurulur⁶⁷. Ancak bu ödevin kapsamı taraflarca getirilen vakıalarla sınırlı olmalıdır⁶⁸. Meğer ki aydınlatılmaya konu husus, önceki dava malzemesi zincirine

⁶¹ “Somut olayda, borçlu hakkında başlatılan takibin, taşınır rehninin paraya çevrilmesi yolu ile ilamlı takip olduğu, icra emrinin 26.06.2011 tarihinde borçlunun eşine tebliğ edildiği, takibin bu şekilde kesinleştirildiği anlaşılmıştır. Muhtara yapılan tebligatın icra emri değil kıymet takdir raporuna ilişkin tebligatlar olduğu, ayrıca 13.08.2011 tarihinde borçlunun takip dosya fotokopisini aldığı görülmüştür. HMK.nun 31. (HUMK.nun 75/2-3) maddesi gereğince, hakim, aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarda, maddi veya hukuki açıdan belirsiz gördüğü hususlar hakkında, taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir; delil isteyebilir. O halde, mahkemece, davacı-borçlu vekilinden, hangi tebligata yönelik gecikmiş itiraz talebinde bulunduğu açıklattırılarak, oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve hatalı gerekçe ile yazılı şekilde hüküm tesisi isabetsizdir” (12.HD 11.09.2012, 8111/25868).

⁶² “Davacı vekiline dava dilekçesi açıklattırılarak bu kapsamda dava sebebi, dayatılan maddi vakıalar ve istem sonucu ortaya konulmalı, davacı hakkında varlığı ileri sürülen borcun kaynak ve dayanağı açıklığa kavuşturularak dava konusu yapılan alacak saptanıp bunun kamu alacağı niteliğinde olup olmadığı irdelenmeli, dava dışı Oryas ürünleri A. Ş.’nin sigorta prim ve ferilerine ilişkin borcunun bulunup bulunmadığı ve varsa görülmekte olan iş bu dava ile bunun bağlantısı saptanmalı, söz konusu yasal düzenlemeler kapsamında yöntemince inceleme ve araştırma yapılmalı, alacağın şirketin mal varlığından tamamen veya kısmen tahsil edilip edilemediği, tahsil edilemeyeceğinin anlaşılıp anlaşılmadığı açıklıkla belirlendikten sonra elde edilecek sonuca göre hüküm kurulmalıdır.” (10.HD 14.04.2011, 2009/5244, 2011/5350).

⁶³ Tercan, Hakimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü Kapsamında Tarafların Dinlenmesi, (Legal, Mihder, 2011, S.18, C.7, s.1-56), s. 31.

⁶⁴ Nedim Meriç, Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü, (Prof. Dr. Bilge Umar’a Armağan, DEÜHFD, İzmir 2010), s.391 vd.

⁶⁵ Tercan, Aydınlatma Yükümlülüğü, s. 24.

⁶⁶ Alangoya, İlkeler, s.135.

⁶⁷ Tercan, Aydınlatma Yükümlülüğü, s.12.

⁶⁸ Tercan, Aydınlatma Yükümlülüğü, s.49.

dâhil olsun⁶⁹. Dava sebepleri ile talep sonucuna yönelik hukuki sebep davayı aydınlatma kurumunun konusudur⁷⁰. Yani dava sebepleriyle⁷¹ talep sonucundaki belirsizlik ve çelişkinin giderilmesi amacıyla bu kuruma başvurulur⁷². Talep sonucundaki tereddüt, talebin belirsizliği⁷³ ya da vakıa ile talebin örtüşmemesinden kaynaklanabileceği gibi⁷⁴ hukuki sebeple de ilgili olabilir. Örneğin dava dilekçesinde iştirak halinde mülkiyet hükümlerinden bahsedilir. Diğer hissedarlarla taşınmazın kullanımında anlaşmazlık çıktığını ve bu sebeple ortaklığın izalesini dilekçede belirtilmesine karşın, sonuç bölümünde iştirak halindeki mülkiyette, iştirakin çözülerek paylı mülkiyete geçilmesini talep eden bir kişiye, hâkim dava sebepleriyle talep sonucundaki çelişkidenden ötürü, davanın hukuki sebebine gayrı muvafık dile getirilen talebin, gerçekte neyi murat ettiği konusunda ortaklığın giderilmesi mi? yoksa iştirakin çözülmesi mi? olduğunu bu madde mucibince sorabilmelidir. Bu varsayımda, yani talep sonucunun, hayat olayına uygun olmadığı durumda, uyumsuzluğun, hâkim hukuk re'sen uygular ilkesi ile aşılabileceği de savunulmuştur⁷⁵. Ancak, talebin uygun ya da yerinde olmadığı hallerde davayı aydınlatma kurumu kapsamında kalmayacaktır⁷⁶. Kanaatimizce, buradaki ihtimal, talebin hukuken mesmu olmaması ile ilgilidir. Yoksa talep sonucunun, muhakemeye

⁶⁹ Tercan, Aydınlatma Yükümlülüğü, s.50.

⁷⁰ Alangoya, İlkeler, s.145.

⁷¹ Tercan, Aydınlatma, s.28.

⁷² Alangoya, İlkeler, s.143 vd.

⁷³ Meriç, (Davayı Aydınlatma), s. 391.

⁷⁴ Meriç, (Davayı Aydınlatma), s. 393. "Tarafların talep sonucunun getirilen hayat olayı ve unsurları ile örtüşmediği durumlarda ise uygun olmayan bir talep kavramından bahsetmek doğru olmayacaktır. Bu halde uygun olmayan talep kavramından değil, dava konusuna ilişkin bir belirsizlikten bahsetmek gerekecektir. Esasen burada belirsizlik, talep sonucunun yüzeysel olması ya da belirsiz ifadelerle açıklanmak istemesi şeklinde gerçek haliyle değil, yargılamaya getirilen hayat olayından doğabilecek bir talep sonucu olmamasını ifade etmektedir."

⁷⁵ Meriç, (Davayı Aydınlatma), s.394. "Talep sonucunun hayat olayına uygun olmadığı hallerde, bu uyumsuzluğun hâkimin hukuku kendiliğinden uygulaması yoluyla aşılmasının mümkün olup olmadığı olacaktır. Bu hususta hâkimin talep sonucunu hayat olayına uydurması için tarafın dikkatini çekerek aydınlatma ödevini yerine getirmesi gerekecektir. Hâkimin hukuku uygulamak adına davayı aydınlatma yükümlülüğüne başvurmadan hayat olayından çıkarılan talep sonucuna hüküm vermesi, davacının sübjektif iradesinin hayat olayına ilişkin talep sonucuna yöneldiğinin açıkça anlaşılması halinde ancak söz konusu olacaktır."

⁷⁶ Meriç, (Davayı Aydınlatma), s. 392. "Hâkimin davayı aydınlatma yükümlülüğü, talebin uygun olmaması halinde bulunmamaktadır."

getirilen vakıa ile örtüşmemesi durumunda talebin uygun olmadığından bahsetmek doğru olmayacaktır⁷⁷. Yukarıda ifade ettiğimiz gerek vakıaların belirsiz ve çelişik olması; gerekse talep sonucunun belirsiz olması ile talep sonucunun hayat olayları ile örtüşmemesi yahut vakıaların hukuki sebep ile çelişik olması ihtimallerinde, davayı aydınlatmanın sınırını, dava sebebi, yani hayat olayları belirleyecektir. Davacının ileri sürdüğü maddi vakıanın dışına çıkılamayacaktır⁷⁸. Talebin ferdileştirilmesine yarayan vakılarda belirsizlik ya da çelişki varsa bu belirsizlik ve çelişiklik giderilmelidir. Ancak bu noktada da, mahkeme vakıaların dışına asla çıkamamalıdır⁷⁹. Aksi halde bu husus, aydınlatma ödevi değil, bilakis, taraflarca getirilme (HMK m.25) ilkesine aykırılık oluşturur. Örneğin davacı satış vaadine dayalı olarak bir taşınmazın kendi namına tescili tazammun eden bir dava açsa, davalı da akdin geçersizliği ya da feshi savunmasını ispat etse, bu kerre, mahkeme, davacı alıcı, dava konusu taşınmazda bir muhdesat vücuda getirmiş, bunun dolayı arzı iktisap şartları oluşmuştur, diye resen bir tahkikata girişemeyecektir. Zira böyle bir vakıa, ancak taraflar tarafından ileri sürülebilecektir. Talep sonucunda yukarıda bahsettiğimiz gibi bir belirsizlik ya da çelişiklik varsa, bu belirsizlik ve çelişikliğin giderilmesi için de davayı aydınlatma kurumuna başvurulmalıdır⁸⁰. Hâkimin soru

⁷⁷ Meriç, (Davayı Aydınlatma), s.393.

⁷⁸ Meriç, (Davayı Aydınlatma), s. 390.

⁷⁹ Alangoya, İlkeler, s.130.

⁸⁰ "Mahkemenin 24.06.2008 tarihli tarafların boşanmalarına, davalı kocadan 500.00 TL yoksulluk nafakası, 30.000 TL maddi.10.000 TL manevi tazminatın alınıp, davacı kadına verilmesine ilişkin ilk hükmünün davalı koca tarafından kusur, tazminatlar ve nafaka yönlerinden temyizi üzerine Dairemizin 20.01.2010 tarihli bozma ilamıyla diğer temyiz itirazları reddedilerek, hüküm sadece maddi tazminat yönünden bozulmuştur. Maddi tazminata ilişkin bozmada ise, davacının talep ettiği maddi tazminatın Türk Medeni Kanununun 174/1. maddesi kapsamında olmadığı, ayrı harca tabi bağımsız bir talep olduğu belirtilerek, öncelikle bu talebe ilişkin ayrıca harç yatırılmadığından peşin nispi harcın tamamlanması, tamamlandığı takdirde esasının değerlendirilmesi gerektiğine değinilmiştir. Mahkemece bozma ilamına uyulmakla birlikte bozma ilamının gereği yerine getirilmemiştir. Harç tamamlanmış, ancak maddi tazminat talebinin niteliği üzerinde durulmuyarak, hiçbir inceleme ve araştırma yapılmadan maddi tazminatın bir bölümünün Aile Mahkemesinin görevine girmeyen genel hükümlere dayalı talep olduğundan görev hususu düşünülmeden, 30.000 TL maddi tazminata hükmedilmiştir. Mahkemece yapılacak iş; 6100 Sayılı HMK. 31. maddesi uyarınca "hakimin davayı aydınlatma yükümlülüğü" çerçevesinde, davacıdan istediği maddi tazminatın çeyiz ve ziynet eşyasıyla ilgili bölümü hakkında bu eşyaların cins, nitelik, sayı olarak hangi eşyalardan oluştuğunun bu eşyaların talep edilen bedeli hakkında açıklama istenilmesi; dava dilekçesinde belirtilen 30.000 TL maddi tazminatla açıklanacak

sorma ödevi de aydınlatma ödevi içinde sayılmalıdır. Bu ilkeye dayanılarak, açıklama ve aydınlatma kapsamında iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağına rağmen, vakıalara yeni ilaveler ve genişletmeler yapılamayacaktır⁸¹. Bu ödevin amacı, hakikate ulaşarak⁸², yargılamanın amacının gerçekleştirilmesidir⁸³.

B. Dürüst Davranma ve Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü İle Dava Sebebi Kavramı Arasındaki İlişki

Davanın ikamesi ile taraflar ve taraflar ile mahkeme arasında bir dava ilişkisi tesis olur⁸⁴. Bu usul hukuku münasebetinin tesisine müessir olan davanın vücut sebebi, vakılardır. Soyut hakkın, ancak inkâr edildiği, ihmal ya da ihlale uğradığı vakit dava edilebilecek olması, bir diğer ifadeyle, ancak hayat vakıalarına istinaden ileri sürülebilmesi gerekliliği, hem dava hem de hakkın, yani dava hakkının temelini⁸⁵ oluşturan vakıalara (dava sebebi) çekirdek⁸⁶ ve fonksiyonel bir görev yüklemektedir. İşte, bu dava ilişkisi, davanın derdestliği süresince devam edecektir. Bundan dolayı, süreç boyunca, gerek taraflar usuli hak ve yetkilerini kullanırken, gerekse vakia ve delilleri mahkemeye taşırken, birbirlerine ve mahkemeye karşı dürüst, iyi niyetli ve samimi olmaları gerekir⁸⁷. Gerçekte bu durum, maddi hukuktaki dürüstlük kuralının yargılama hukukundaki tezahürü⁸⁸ olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda da yasal kimliğe kavuşmuştur (HMK m.29). Dürüstlük kuralı, sadece hukuki işlemde doğan hakların kullanılması ve borçla-

ziynet ve çeyiz eşyası bedelinin düşülmesi suretiyle kalan miktarın davacının evlilik gideri ve işten ayrılmaya dayalı kazanç kaybı nedeniyle istenilen tazminat olduğu gözetilerek, bu istemlerin genel hükümlere tabi olarak istenebileceği ve bu nedenle Aile Mahkemesi görevli olmadığından görevsizlik kararı verilmesi gerekmektedir. Çeyiz ve ziynet eşyalarına yönelik talepte de Aile Mahkemesinin görevli olduğu gözetilerek tarafların bu konuda gösterdikleri deliller usulünce toplanarak gerçekleştirilecek sonucuna göre karar verilmesi gerekir. Mahkemece anlatılan gerekliliklere uyulmadan yazılı şekilde maddi tazminata karar verilmesi; usul ve yasaya aykırı olup, bozmayı gerektirmiştir." (2.HD 01.11.2011, 17745/17814).

81 Karşılı, s.247; Tercan, Aydınlatma Yükümlülüğü, s.29.

82 Yılmaz, İslah, s.67; Alangoya, İlkeler, s.141.

83 Tercan, Aydınlatma Yükümlülüğü, s.4 vd; Alangoya, İlkeler, s.146.

84 Belgesay, s.106. ; Üstündağ, s.10.

85 Alangoya, İlkeler, s.106.

86 Alangoya, İlkeler, s.102. "Bu vakıalar bütünü her hukuki sonucun vazgeçilmez şartıdır. Zira hukuk, sonuçları bunlara bağlar."

87 Ramazan Arslan, Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara 1989, s. 48.

88 Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.53.

rın ifasında başvuru bir maddi hukuk normu değil, kanundan doğan hakların kullanılması ve borçların ifasını da kuşatan⁸⁹ resen dikkate alınması gerekli medeni usul hukuku da dahil⁹⁰ her hukuk alanında geçerli⁹¹ merkezi bir normdur. Dürüstlük kuralı merkezinde gerçeği söyleme yükümlülüğü sadece davacı için değil, taraflar bakımından da caridir⁹². Zira taraflarca getirme ilkesinin geçerli olduğu ihtilaflarda gerçeğin taraflarca getirilmesi amaçlanmıştır⁹³. Yargılama sonunda hakikate ulaşmak ise, ancak tarafların vakıaları getirirken, dürüst davranmaları ve hayat olaylarının gerçekliğine bağlıdır⁹⁴. Bu sebeple, dava sebebi vakıa ile doğruyu söyleme yükümlülüğü arasındaki ilişki doğrudan ve ilk eldendir⁹⁵. Kaldı ki, doğruyu söyleme yükümlülüğünün vücut sebebi vakıalar, yani hayat olaylarıdır⁹⁶. Gerçeği söyleme yükümlülüğünün⁹⁷ konusu vakıa ve deliller⁹⁸, amacı ise, yargılama sonunda hükme esas teşkil edecek vakıalarda doğruluğun ve gerçekliğin sağlanmasıdır⁹⁹. Taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olması, yargıla-

⁸⁹ Şener Akyol, Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, İstanbul 1995, s.6;

⁹⁰ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s. 58.

⁹¹ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s. 55.

⁹² Yılmaz, Şerh, s. 313. "Dürüstlük kuralı, yalnızca davacı bakımından değil, davalının savunması bakımından da dikkate alınır."; Erdal Tercan, Medeni Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, (SÜHFD, M. Şakir Berki'ye Armağan, Konya 1996, s.181- 212), s. 186.

⁹³ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s. 182.

⁹⁴ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.182 vd.

⁹⁵ "Taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümünde, tarafların güvenin meydana gelmesini sağlayacak koşullar sunması önem taşır. Kanunun getirdiği güvenin korunmasına ilişkin hükümler yanında, tarafların sözlü veya yazılı davranışları bu güven ortamını sağlayabilir. Sağlanan güvenin, güven sorumluluğu kapsamında hukuken korunması gerekir. Medeni Kanunda yer alan dürüstlük ilkesi (TMK m.2) genel bir hukuk ilkesi olup, usul hukukunda da geçerlidir. Devletin bir kurumu olan mahkemenin haksız, hileli ve kanuna aykırı şekilde bir yargılama ile uyuşmazlığı çözümlemesi düşünülemez. Ayrıca dürüstlük kuralı, kamu yararı açısından da dikkate alınmayı gerektirir. Çünkü davanın usul ekonomisine uygun şekilde sonuçlanması, ancak dürüstlük kuralının medeni alanı hukukunda da geçerli olması ve hakim tarafından kendiliğinden nazara alınmasıyla mümkün olur. Dürüstlük kuralı, işlemlerin yorumlanması, tamamlanması, yeniden gözden geçirilmesi ve değiştirilmesinde göz önünde tutulur. Dürüstlük kuralına uymak taraflar açısından bir yükümlülüktür. Usulü yetkiler kullanılırken de, bu dürüstlük kuralına uygun olmalıdır." (9.HD 13.07.2009, 2008/42617, 2009/20631).

⁹⁶ Arslan, Dürüstlük Kuralı,s.116 vd.

⁹⁷ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.119.

⁹⁸ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.189.

⁹⁹ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.184.

manın yanlış ve gerçek dışı vakıalar üzerine kurulmasını tazammun etmez¹⁰⁰, tarafların serbest iradesi, devletin yargılama yetkisini abesle iştigale sevk etmemelidir¹⁰¹. Aksi halde hukuki güven ve barış sağlanamaz¹⁰². Devletin yargılama yetkisi hakları teminat altına almaktan uzak salt bir şekilde ibaret olur. Taraflar dava sebebi teşkil eden hayat olaylarını eksiksiz, doğru ve sadece kendi lehine olanları değil, tümünü bildirmelidir¹⁰³. Zira hâkim hayat olayına uzak ve yabancısıdır, bildiği oranda hakikate ulaşacaktır¹⁰⁴, bu nedenle yanılmaktan ya da eksik vakıadan korunma ihtiyacı içinde olmalıdır¹⁰⁵. Tarafların vakıaları dayandırdığı hukuki sebeplerin yanlış, eksik ve yanıltıcı olması bu yasak kapsamında sayılmayacaktır¹⁰⁶. Zira somut olaya denk düşen hukuk kuralı hâkim tarafından resen uygulanacaktır¹⁰⁷. Tasarruf ve taraflarca getirilme ilkesi gereğince tarafların gerek tek taraflı, gerekse anlaşarak mahkemeye doğru olmayan vakıaları getirmeleri, gerçeği söyleme yükümlülüğü ilkesini bertaraf için ikrar, kabul ya da isticvap müessesenin amacına aykırı, yani kötü niyetli kullanılması ihtimali de, gerçeği söyleme yükümlülüğü karşındaki durumu da ilgili başlık altında ayrıca değerlendirilecektir. Doğruyu söyleme yükümlülüğü Hukuk Muhakemeleri Kanunu 29. maddesinde düzenlenmiş ancak müeyyidesi konulmamıştır. Hukuk yargılamasında gerek vakıaların, gerekse delillerin ikamesinde bu ilkeye aykırı davranıldığının hâkim tarafından anlaşılması halinde bu hususlar delillerin takdirinde dikkate alınmadığı gibi, hükme de esas alınmayacaktır. Vakıaların gerçekliği ise, dış dünyada fiilen gerçekleşen olgular ile kişinin subjektif algı ve izlenimlerine¹⁰⁸ göre belirlenecektir.

¹⁰⁰ Alangoya, İlkeler, s.41.

¹⁰¹ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.122. "Hukuk davasını yalnızca tarafları ilgilendiren özel bir hadise olarak kabul etmek isabetli olmaz. Dava, aynı zamanda devletin yargı organını ve bir anlamda toplumun da konusudur."

¹⁰² Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.195. "Hukuk yargılamasının amacı doğru ve adil karar vermektir. Verilen kararın adil olması, davanın tarafları arasındaki uyumsuzluğu, onların arasındaki maddi hukuk ilişkisine uygun olarak, tarafları tatmin edici bir çözüme kavuşturmasının yanı sıra, belki ondan daha önemli olarak, kamuoyunu da tatmin etmeye, toplumsal ve hukuki barışı sağlamaya yönelik olmasını da gerektirir."

¹⁰³ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s. 184 vd; Alangoya, İlkeler, s. 120.

¹⁰⁴ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s. 185.

¹⁰⁵ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.114.

¹⁰⁶ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s. 190.

¹⁰⁷ Alangoya, İlkeler, s.159.

¹⁰⁸ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s. 191.

C. Tasarruf İlkesi İle Dava Sebebi Kavramı Arasındaki İlişki

Yargılamada, prosedürün başlatılmasında, konunun belirlenmesinde, sona erdirilmesinde, taraf iradesinin egemen olmasını öngören yargılama hukuku ilkesine tasarruf ilkesi¹⁰⁹ denir. Hâkim resen bir davayı kural olarak başlatamaz¹¹⁰. Zira hâkim önüne getirilecek somut ihtilafa yabancıdır. Harici ve özel bilgisi bulunamaz. Tesadüfen böyle bir bilgisi bulunsa da muhakemede kullanamaz, taraflara ima, telkin ve telmih te bulunamaz. Hâkim, tarafların talebi olmaksızın, bir uyuşmazlığa el koyup onu çözüme kavuşturamaz. Kanunla belirtilen ayrık durumlar dışında hiç kimse, lehine olan bir davayı açmaya zorlanamaz. Tasarruf ilkesinin, dava sebebi ile olan ilgisi ise maddi vakıalarda kendini gösterir. Zira, hakkın, ancak bu hayat olayına istinaden dava marifetiyle ikame edilebilecek olması, tasarruf ilkesine farklı bir önem atfetmektedir. Keza bir davaya vücut veren hayat olayını, ancak bunun tarafları mahkemeye taşıyabilir. Bu hayat olayının ilgisi taraftır ve yargılamaya taşıyıp, taşımamak onun iradesine tabiidir¹¹¹. Bu hususta hakimin inisiyatif ve yetkisi yoktur¹¹². Taraflar, feragat, kabul ve sulh yolu ile dava konusu üzerinde tasarruf yapabilirler. Yapılan bu tasarruflardan sonra ayrıca bir işleme gerek olmaksızın kendiliğinden sonuç doğar. Bu nedenle, bu ilke tarafların yargılamadan tam bilgi sahibi olmasını da tazammun eder¹¹³. Kanunla belirtilen ayrık durumlar dışında, hakim tarafların talepleriyle bağlıdır¹¹⁴.

¹⁰⁹ Nedim Meriç, *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*, Ankara 2011, s. 73 vd; Karşlı, s.235. ; Özkes, *Hukuki Dinlenilme Hakkı*, s.67; Alangoya, *İlkeler*, s.2.

¹¹⁰ Metin Tuluay, *Medeni Yargılama Hukukunda Dava İlişkisi*, DÜHFD, 1983, S.3. s.101. "Kural olarak hiçbir hakim kendiliğinden harekete geçerek bir uyuşmazlığı çözümleremez. Hakimi harekete geçirecek bir davaya ve bu davayı açacak bir davacıya ihtiyaç vardır. Başka kelimelerle, davasız yargılama ve davacısız hakim olmaz."

¹¹¹ Yılmaz, *Şerh*, s. 257.

¹¹² Tercan, *Aydınlatma Yükümlülüğü*, s. 10.

¹¹³ Özkes, *Hukuki Dinlenilme Hakkı*, s. 69.

¹¹⁴ "1086 Sayılı HUMK.nun 74. maddesi uyarınca hakim, tarafların iddia ve savunmaları ile bağlı olup, talepten fazlaya veya başka bir şeye hüküm veremez. Eş söyleyişle hakim, davacının talep sonucu ile bağlı olduğundan, bu talepten fazlasına veya başka bir şeye karar veremez (Karş HMK 26). Somut olayda alacaklı tarafından borçlu hakkında bonoya dayalı olarak kambyo takibi yapıldığı, borçlunun icra mahkemesine başvurarak, takipte yetkili icra dairesinin Eskişehir İcra Dairesi olduğunu belirterek yetki itirazında bulunduğu, mahkemeye, yetki itirazının kabulü ile Aşkale İcra Hukuk Mahkemesi'nin yetkisizliğine, süresinde başvurulduğu takdirde dosyanın yetkili Eskişehir Nöbetçi İcra Hukuk Mahkemesine gönderilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır. Borçlunun mahkemeye yaptığı başvuru, Aşkale İcra Müdürlüğü'nün yetkisiz olduğuna ilişkindir. Bu durumda mahkemeye yetki itirazının yerinde görülmesi halinde kabulü ile hüküm kesin-

Talepten fazlaya¹¹⁵ ya da talepten başka bir şeye hükmedemez¹¹⁶. Taraflar dava sonunda verilen hükme razı olmuşlarsa, kanun yoluna başvurmak zorunda değildirler. Kanun yoluna başvurmak tarafların iradesindedir. Tasarruf ilkesinin karşıtı re'sen harekete geçme ilkesidir. Resen harekete geçme ilkesi, resen araştırma ilkesiyle özdeş değildir¹¹⁷.

leştiginde dosyanın yetkili Eskişehir İcra Müdürlüğü'ne gönderilmesine karar verilmesi gerekirken talepten başka bir şeye karar verilmesi isabetsizdir" (12.HD 27.02.2012, 3219/5442).

¹¹⁵ "6100 Sayılı HMK 26. maddesine göre; "Hakim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir." Borçlular vekilinin talebi hacizlerin kaldırılması olmayıp muhafaza tedbirlerinin kaldırılmasına yöneliktir. Bu durumda mahkemece muhafaza tedbirlerinin uygulanması ile ilgili bir karar vermek gerekirken talep aşılarak hacizlerin kaldırılmasına karar verilmesi doğru değildir." (12.HD 15.10.2012, 12346/29421).

¹¹⁶ "HUMK'nun 74.(HMK 26) maddesine göre; "Kanunu medeni ile muayyen hükümler mahfuz olmak üzere hakim iki tarafın iddia ve müdafaalarıyla mukayyet olup, ondan fazlasına veya başka bir şeye hüküm veremez". Anılan yasa maddesinden de anlaşılacağı üzere mahkeme tarafların iddia ve savunmalarıyla bağlı olup, talepten fazlasına veya talebin dışında bir şeye hükmedemez. O halde mahkemece taleple bağlı kalınarak tazminattan doğan alacak yönünden emekli maaşına konulan haczin kaldırılmasına karar verilmesi gerekirken talep aşılarak birikmiş nafaka yönünden de haczin kaldırılmasına karar verilmesi isabetsizdir." (12.HD 19.04.2012, 2011/28178, 2012/13185).

¹¹⁷ "Çekişmeli yargı ile çekişmesiz yargı arasındaki en belirgin farkı belirten ölçü "ihtilaf" çekişme yolu kıstasıdır. Çekişmeli yargıda, taraflarca hazırlama prensibi geçerli olduğu halde çekişmesiz yargıda resen araştırma prensibi egemendir. Takibi talebe bağlı çekişmesiz yargı işlerinde bu prensibin geçerli olması bu gibi işlerde kural olarak mukabil (zit) alakalı bir kimsenin olmaması düşüncesine dayanır. Çekişmesiz yargıda da, çekişmeli yargıda olduğu gibi taraflarca hazırlama prensibi geçerli olsa idi o zaman hakim; talepte bulunan tarafların iddia ettiği vakıalar ve ileri sürdüğü delillerle yetinmek zorunda kalırdı ve bu durum gerçeğin ortaya çıkarılması ilkesiyle bağdaşmazdı. Öte yandan, kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hakim, belli vakıaları kendiliğinden araştırma yetkisine ve yükümlülüğüne sahip olduğundan davayı değiştirme yasağı bu uyumsuzluklarda uygulanmaz. Hasımsız olarak açılan ve çekişmesiz yargıya tabi davalarda verilen kararlar maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmez. O nedenle bu kararlar, aleyhine kanun yollarına başvurulsa bile kesin hüküm oluşturmadıklarından açılacak bir iptal davası ile değiştirilebilir ve ortadan kaldırılabilirler (Bkz. Prof. Baki Kuru, Nizasız Kaza, Ank.1961 sh.155 vd, Medeni Yargılama Hukuku Prof. Saim Üstündağ S.Bası İst.1992 sh.32 vd). Çekişmesiz yargılamada, yargılama konusu ile talepte bulunan tarafından tayin edilen subjektif hakkın içeriğinden hakim ayrılamaz. Ne var ki, kararın içeriğini saptamada hakimin geniş bir takdir hakkı vardır. Örneğin şartları mevcutsa, vesayet mahkemesi bir vasi tayin etmek zorunluluğunda olup, seçiminde kural olarak geniş bir takdir hakkına sahiptir. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Açıklanan ilkeler altında çekişmesiz yargıda hakim, tarafların talepleri ile bağlı olmadığından resen araştırma ilkesi uyarınca davacının bozma kararına uyulması talebi ile de bağlı değildir. Aksinin kabulü, hakimin yasadan doğan direnme hakkının davacının isteğine bağlı olması sonucunu doğurur ve hakimin

D. Taraflarca Getirilme İlkesi İle Dava Sebebi Kavramı Arasındaki İlişki

Dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesi, davanın tarafları, yani iddia ve savunmaya ilişkindir¹¹⁸. Dava sebebi noktasında burada önem arz eden asıl husus, dava malzemesinin toplanmasında, tarafların aktif bir rol üstlenmesini¹¹⁹, hâkime bu konuda herhangi bir etkinlik tanınmamasını öngören ve tasarruf ilkesi¹²⁰ ile ilintili bir yargılama hukuku ilkesidir¹²¹. İddia ve savunmanın dayanağını oluşturan maddi vakıalarla, ispat araçlarının taraflarca yargılamaya getirilmesine denir¹²². Hâkim bu ilkeye göre pasif konumundadır¹²³. Dava malzemesinin toplanmasında aktif rol üstlenmez. Hukuk yargılamasında kural olarak taraflarca hazırlama ilkesinin (m.25) kabul edilmesinin nedeni; bir dava ile ilgili maddi vakıalarla ispat araçlarını en sağlıklı biçimde toplayıp, mahkeme önüne getirecek olanın, davanın tarafları olacağı düşüncesidir¹²⁴. Hâkim, taraflarca ileri sürülmemiş, olan maddi vakıaları resen gözetemez, onları hatırlatacak davranışlarda dahi bulunamaz. Bu konuda kimin menfaati varsa, o menfaatin gereklerini en

direnme hakkının elinden alınması gibi yasanın öngörmediği bir durum yaratılmış olur(H.G.K.25.6.1997 gün, 97/11,313 E. 569 K.). Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 01.02.1995 gün ve 1994/18-789 E. 1995/37 K. sayılı kararında “çekişmesiz yargıda, davanın hasımsız açılması nedeniyle davacının Özel dairenin bozma kararına uyulmasına istemesinin davacı yararına usuli kazanılmış hak doğurmayacağını, hakimın direnme kararı verebileceğini” belirtmiştir. Çekişmeli yargıda ise, taraflarca hazırlama (ihzar) prensibi geçerli olup, hakim tarafların talepleri ile bağlıdır. Hakim, talepte bulunan tarafların iddia ettiği olaylar ve ileri sürdüğü delillerle yetirmek zorundadır. Kendiliğinden araştırma yetkisine ve yükümlülüğüne sahip değildir. Somut olayda, itirazın iptali istemi söz konusu olup, bu niteliğinden dolayı dava, çekişmeli yargı alanına girmektedir ve tarafları ile konusu itibariyle de kamu düzeni ile ilgisi bulunmamaktadır.” (HGK, 12.10.2011, 3-578/629).

¹¹⁸ Üstündağ, s. 179.

¹¹⁹ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s. 194.

¹²⁰ Özekes, Hukuki Dinlenilme Hakkı, s. 67.

¹²¹ Karslı, s. 239. ; Alangoya, İlkeler, s. 3.

¹²² Yılmaz, Şerh, s.261. ; Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.193; Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.105.

¹²³ Üstündağ, s. 50. “Hakim taraflardan sadece vakıaları alır, bunların takdiri mahkemeye aittir.”

¹²⁴ Alangoya, Dava Temeli, s.93. “Dava malzemesinin toplanmasında ağırlığın taraflara verilmesinin gerçek hayat olayının tespit edilmesinin bir vasıta olarak kabul edildiği, zira gerek vakıaların, gerek bunların delillerinin teminini davada menfaat sahibi olan taraflarca kendi lehlerine olanları eksiksiz getirmelerinin beklendiği yeniden vurgulanmıştır.”

iyi şekilde yerine getirecektir¹²⁵. Zira somut ihtilafa vücut veren hayat olayının kahramanları da davanın taraflarıdır¹²⁶. Dava malzemesinin toplanması bağlamında hukuk ile ceza yargılamasında farklı ilkelerin egemen olması¹²⁷, yani ceza yargılamasında; resen araştırma ve serbest delil ilkesinin geçerli olması, yargılamanın amacı olan gerçeğe ulaşma noktasında farklılık doğurmaz¹²⁸. Birden fazla yargılama usulünün varlığı, birden fazla gerçeğe ulaşılmasına yol açmamalıdır¹²⁹. Zira bu farklılıklar çözmeye çalıştıkları uyuşmazlığın özünden, niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu ilkedan dolayı hâkimin hakikate ulaşması da sınırlanmıştır¹³⁰. Bundan dolayıdır ki, taraflar dava temelini oluşturan vakıaları¹³¹ eksiksiz ve gerçeğe uygun olarak yargılamaya taşınmalıdır. Bu ilke kapsamında, hâkim, müphem ve çelişik gördüğü vakıalar hakkında izahat isteyebilir. Ancak bu durum davaya taşınan hayat olayları ile sınırlıdır. Hâkim, tarafların söylemediği ya da dilekçede belirtmediği bir hususu resen soramayacağı gibi, bu konularda hatırlatma ya da telkinde dahi bulunamaz. Kanundaki “birinin söylemediği veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz” ifadesinden kasıtın, davada ileri sürülen hayat olaylarını işaret ettiği, hukuksal sebeplerin bunun kapsamına dâhil olmadığını¹³² söyleyebiliriz.

¹²⁵ Alangoya, İlkeler, s. 87 vd. “Medeni usulde eşitler arasındaki özel hukuk çekişmeleri söz konusudur. Yani eşit sujeler bir menfaatler çatışması içindedir ve yargılamaya getirecek olayın tarihsel gelişimini en iyi bilebilecek durumdadırlar. Şimdi böyle bir durumda en uygun düzenlemenin dava malzemesinin getirilmesinde taraflara ağırlık verilmesi olacağı kendiliğinden ortaya çıkıyor. Çıkar çatışmasının tarafları karşı taraf aleyhine olabilecek bütün vakıaları getirme çabasında olacaklardır ve olayı en iyi bilenler olarak onların gerekli vakıaların tümünü getirmesi beklenir.”

¹²⁶ Belgesay, Dava Teorisi, s.106.

¹²⁷ Yani ceza yargılamasında; vakıaların ve delillerin toplanmasında resen araştırma ve serbest delil ilkesinin geçerlidir, keza, ceza yargısında ön planda olan kamu yararı iken, hukuk yargısında kişisel yarar ön plandadır. İşte bu özelliklerinden dolayı bu iki yargı farklılaşır, ancak tekrar etmek de fayda vardır ki, bu farklılıklar, hakikate ulaşmada da farklılık olduğu sonucuna götürmez. Zira bir başka usulün varlığı, yargılamada amaç olan gerçeğin birden fazla olması anlamına gelmemelidir.

¹²⁸ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s. 181. “Her iki hukuk dalı da (medeni usul ve ceza hukuku) kanunları uygulayarak maddi gerçeği bulup ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.”

¹²⁹ Alangoya, Dava Temeli, s.91. “Usulün amacı gerçeğe ulaşma olduğuna göre farklı usullerde (hukuk, ceza, idare) farklı yargılama usullerinin bulunmasının nedeni, farklı gerçeklerin bulunması değil, bu gerçeğe varmak için her usulde ona uygun bir metodun varlığı gereğidir.

¹³⁰ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s. 49. “Vakıaların taraflarca getirilmesi ilkesinin cari olduğu davalarda hakikatin araştırılması sınırlıdır.”

¹³¹ Alangoya, İlkeler, s. 103.

¹³² Yılmaz, Islah, s. 156.

E. Hukuki Dinlenme Hakkı İle Dava Sebebi Kavramı Arasındaki İlişki

Bu hakkın kaynağını Anayasa 36. maddesindeki herkes yargı mercileri önünde meşru vasıtaları kullanmak suretiyle iddia ve savunma hakkına sahiptir, hükmü oluşturmaktadır¹³³. Bu hak, taraflarca; yargılamaya ve yargılamanın sonunda alınacak karara etki edebilecek şekilde görüş bildirme olanağı verdiği¹³⁴ için hukuk devleti ve insan onuruna saygı ilkesinin bir sonucudur¹³⁵. Bu sebeple, hukuki dinlenil-

¹³³ "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27. maddesinde "Hukuki dinlenme hakkı" düzenlenmiştir. Buna göre davanın taraflarının yargılama ile ilgili bilgi sahibi olma, açıklama ve ispat hakkı bulunmaktadır. Maddenin gerekçesinde açıklandığı üzere bu hak Anayasanın 36. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının en önemli unsurudur. İddia ve savunma hakkı olarak da bilinen bu hak, tarafların yargılama konusunda tam bilgi sahibi olmalarını, açıklama ve ispat hakkını tam ve eşit olarak kullanabilmelerini, yargı organlarının da bu açıklamaları dikkate alarak gereği gibi değerlendirme yapıp karar vermelerini zorunlu kılmaktadır. Taraflar "silahların eşitliği ilkesi" gereği iddia ve savunmalarını ileri sürme ve ispat hakkına sahiptirler. Hakim tarafları dinlemeden veya açıklama ve ispat hakkını kullanmaları için kanuna uygun biçimde davet etmeden hükmünü veremez. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2009/52 Esas, 2009/105 Karar sayılı kararında da vurgulandığı üzere; taraflar duruşmaya çağrılmadan, bir başka deyişle taraf teşkili sağlanmadan hüküm verilememesi, Anayasa'nın 36. maddesi ile düzenlenen "iddia ve savunma hakkının kullanılmasına imkan tanınması ilkesi"nin doğal bir sonucudur. Gerçekten de savunma hakkını güvence altına alan T.C. Anayasası'nın 36. maddesi ile HMK'nun 27. maddesinde de açıkça belirtildiği üzere, mahkemece, davalı taraf, dinlenmek ve savunması alınmak üzere kanuni şekillere uygun olarak davet edilmedikçe hüküm verilmesi mümkün bulunmamaktadır. Aksi halde savunma hakkının kısıtlanmış sayılacağı, gerek öğreti gerekse yargısal kararlarda tartışmasız olarak kabul edilmektedir. Taraf teşkili dava şartı olup, davanın her aşamasında mahkemece kendiliğinden dikkate alınması gerekmektedir. Mahkemenin, dava dilekçesini ve duruşma gününü taraflara kendiliğinden tebliğ edip taraf teşkilini sağlanması, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun amir hükmü gereğidir. Yargılamanın sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi, iddia ve savunma ile ilgili delillerin eksiksiz toplanıp tartışılabilmesi, itirazların yapılabilmesi, davanın süratle sonuçlandırılabilmesi, öncelikle tarafların duruşma gününden haberdar edilmesi ile mümkün olur. Kişinin hangi yargı merciinde duruşması bulunduğunu, hakkındaki iddia ve isnatların nelerden ibaret olduğunu bilmesi, 7201 Sayılı Tebligat Kanunu ve Tebligat Tüzüğünde açıklanan usule uygun tebligat yapılması ile sağlanabilir. O halde mahkemece duruşma açılıp alacaklıya duruşma gününü bildirir usulüne uygun davetiye tebliğ edilmeden, taraf teşkili sağlanmadan, varsa tarafların gösterecekleri deliller toplanmadan savunma hakkını kısıtlar biçimde dosya üzerinde inceleme yapılarak, alacaklının yokluğunda aleyhine hüküm kurulması isabetsizdir." (12.HD 24.09.2012, 16182/27590).

¹³⁴ Özkes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s. 31.

¹³⁵ "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27. maddesinde "Hukuki dinlenme hakkı" düzenlenmiştir. Buna göre davanın taraflarının, yargılama ile ilgili

me hakkı, kişiyi yargılamanın objesi değil, süjesi haline getirmektedir. Hukuki dinlenilme hakkı, her iki tarafa da eşit¹³⁶ olarak tanınan bir haktır¹³⁷. İlkın tarafların yargılamanın varlığından haberdar¹³⁸ edilmesidir¹³⁹. Müteakiben yargılamaya konu dava dosyası ile ilgili bilgi ve

bilgi sahibi olma, açıklama ve ispat hakkı bulunmaktadır. Maddenin gerekçesinde açıklandığı üzere bu hak, Anayasanın 36 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddelerinde düzenlenen adil yargılanma hakkının en önemli unsurudur. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 28.04.2010 gün ve 2010/11-195E. - 238K. sayılı usulden bozmayı kapsayan ilamının gerekçesinde aynen; "Yasanın aradığı anlamda oluşturulacak kararların hüküm fıkralarının, açık, anlaşılır, çelişkisiz, uygulanabilir olmasının gerekliliği kadar; kararın gerekçesinin de sonucu ile tam bir uyum içinde, o davaya konu maddi olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak; kısaca, maddi olgular ile hüküm arasındaki mantıksal bağlantıyı gösterecek nitelikte olması gerekir" ifadelerine yer verilmiştir. Nitekim, 07.06.1976 gün ve 3/4-3 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararının gerekçesinde yer alan "Gerekçenin, ilgili bilgi ve belgelerin isabetle takdir edildiğini gösterir biçimde geçerli ve yasal olması aranmalıdır. Gerekçenin bu niteliği, yasa koyucunun amacına uygun olduğu gibi, kararı aydınlatmak, keyfiligi önlemek ve tarafları tatmin etmek niteliği de tartışma götürmez bir gerçektir" şeklindeki açıklama ile de aynı ilkeye vurgu yapılmıştır. Anılan husus kamu düzeni ile ilgili olup, gözetilmesi yasa ile hakime yükletilmiş bir ödevdir. Aksine düşünce ve uygulamaya, gerek yargı erki ile yargıcın, gerek mahkeme kararlarının her türlü düşünceden uzak, saygın ve güvenilir olması ilkesi ile bağdaşmaz. Belirtilen anayasal ve yasal düzenlemeler doğrultusunda, borçlu tarafından ileri sürülen itiraz sebeplerinin gerekçesiyle birlikte tek tek tartışılarak sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, takibe (zorunlu takip arkadaşlığı), faize itiraz konularında gerekçe gösterilmeksizin itirazın reddine karar verilmesi isabetsizdir." (12.HD 31.05.2012, 812/18790).

¹³⁶ Özkes, Hukuki Dinlenilme Hakkı, s.68.

¹³⁷ Yılmaz, Şerh, s.278.

¹³⁸ "Dava, menfi tespit istemine ilişkindir. Yerel mahkemece esas hakkında hüküm verilmesine yer olmadığına karar verilmiş; hüküm, davacı vekili tarafından temyiz edilmiştir. Davacı, icra dosyası üzerinden gönderilen üçüncü haciz ihbarnamesinin usul ve yasaya aykırı olduğunu beyanla, borçlu bulunmadığını tespit ile davalının %40 tazminatla sorumlu tutulmasına karar verilmesini talep etmiştir. Davalı, icra dosyasında yapılan işlemde herhangi bir kusuru olmadığını belirterek davanın reddini savunmuştur. Mahkemece, aynı taleple icra hâkimliğine de başvurulduğu ve karar verildiği gerekçesiyle esas hakkında hüküm verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir. Dosya kapsamından; davacı vekiline yapılan duruşma gün ve saatini bildirir davetیه tebliğinin hatalı olduğu anlaşılmalıdır. Şöyle ki; dava tensip zaptında duruşma günü 23.12.2010, saati 10.00 olarak belirlenmiş, dosyadaki tebligat parçasında da duruşma saati, 10.00 yazarken, davacı vekiline çıkartılan tebligata tensip zaptı sureti eklenmemiş ve tebliğatin davacı vekilinde kalan parçasında duruşma günü aynı iken saati 12.00 olarak belirtilmiştir. Dosyada ilk celse davacı asıl ya da vekili katılmaksızın karar verilmiştir. Bu durum, davacı tarafın yargılamaya katılma ve temsil hakkını dolayısı ile iddia ve savunma hakkını kısıtlar mahiyette olduğundan usul ve yasaya aykırı kararın bozulması gerekmiştir." (4.HD 14.06.2012, 8048/10470).

¹³⁹ Tarafın yargılamadan haberdar edilmesi, davetیه çıkartma veya ilan suretiyle yapılabilir. Yazılı tebligat yapılması olanağı varken, ilan yoluyla tebligat yapılması,

belgelere ulaşır, bunları inceleyebilme hakkı da hukuki dinlenme hakkının kapsamı içerisindedir. Dava sebebi, yani vakıalar açısından ise, dava temelini oluşturan hayat olaylarını açıklamaya yarayan ispat araçlarının tartışılabilmesi ve karşı tez geliştirilmesi için önem arz eder¹⁴⁰. Kısaca, hukuki dinlenme hakkı, vakıalar noktasında, üç temel esasa dayanmaktadır. Bunlar konumuz açısından, vakıaların açıklanması, dikkate alınması ve yargılama sırasında mahkemece bilgilendirilme hakkıdır.¹⁴¹ İddia ve savunmanın¹⁴² genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı sebebiyle bir takım sınırlamalar getirilmişse, bu hukuki dinlenme hakkına aykırılık oluşturmaz. Hukuki dinlenme hakkı, dava sebebi ile doğrudan ilgilidir. Zira davanın temelini oluşturan ve taraflarca getirilen vakıaların açıklanması¹⁴³ ve ispatı için mahkemece, taraflara uygun ve makul süre verilerek, hayat olayları müzakere edilmeli ki¹⁴⁴, hakikate ulaşılsın ve sübjektif hak korunsun¹⁴⁵, ancak bu halde toplumun hukuka itimadı ve hukuk güvenliği¹⁴⁶ sağlanabilir. Keza hukuki dinlenme hakkına riayet edilmesi yargılama hukukunun amacının sağlanması ile de doğrudan ilgilidir¹⁴⁷. Zira hukuki dinlenme hakkına uyulmadan yapılan yargılamada, dava sebebi olan vakıaların doğru şekilde tartışılması ve mahkeme tarafından anlaşılması mümkün olmayacağı gibi, somut olaya uygulanacak hukuki tavsif de eksik kalacaktır¹⁴⁸. Kaldı ki bu husus gerçeği söyleme yükümlülüğü ile de ilgilidir¹⁴⁹. Bu çerçevede, vakıaların ileri sürülmesi ve açıklığa kavuşturulması sınırlanmamalıdır¹⁵⁰. Vakıalar dışında, taraflarca da-

bilgilendirme hakkının dolayısıyla hukuki dinlenme hakkının ihlali anlamına gelir. Keza usulsüz tebligat da, hukuki dinlenme hakkının ihlali sayılır.

¹⁴⁰ "Davacı vekili müvekkilinin yeşil ışıkta geçtiğine dair tanık deliline dayanmış, tanık isimlerini bildirmiştir. Mahkemece davalı tanıkları dinlenmiş davacı tanıkları dinlenmemiştir. Maddi vakıanın belirlenmesi için davacı tanık listesindeki tanıkların usulüne uygun çağrılarak dinlenmesi ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde eksik inceleme ile hüküm kurulması doğru değildir." (17.HD 13.02.2007, 318/407).

¹⁴¹ Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s. 331.

¹⁴² Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s.35.

¹⁴³ Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s.33.

¹⁴⁴ Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s.33.

¹⁴⁵ Tuluay, s. 121.

¹⁴⁶ Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s. 41.

¹⁴⁷ Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s. 65.

¹⁴⁸ Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s. 66.

¹⁴⁹ Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s. 80.

¹⁵⁰ Özekes, Hukuki Dinlenme Hakkı, s. 122.

yanılmayan hukuki sebebin de tarafların müzakeresine açılması hukuki dinlenilme hakkı kapsamında kalacaktır. Aksinin kabulü, iddia ve savunma hakkına kısıtlama getirecektir¹⁵¹.

F. Hukukun Uygulanması İlkesi İle Dava Sebebi Kavramı Arasındaki İlişki

Bu ilke, aslında hâkim hukuku resen uygular hükmüdür (HMK. m.33)¹⁵². Davanın temelini oluşturan maddi vakıalar¹⁵³ bakımından somut olaya uygulanacak hukuk kurallarıdır¹⁵⁴. Maddi vakıaların hukuki niteliğini, hayat olayına uygulanacak hukuk kuralını araştırıp, bulma ödevi hakimindir¹⁵⁵. Hukuki sebepler, dava dilekçesinin unsur

¹⁵¹ Alangoya, İlkeler, s. 152.

¹⁵² "İİK'nun 65. maddesine dayanan gecikmiş itirazda, tebligatın usulüne uygun olarak yapılmış olması, ancak, muhatabın bir engel nedeniyle süresinde itiraz edememesi halinde gecikmiş itirazda bulunacak kişinin mazeretini gösterir delillerle birlikte, esasla ilgili itirazlarını ve dayanaklarını, engelin kalktığı günden itibaren üç gün içinde icra mahkemesine bildirmesi gerekir. Maddeden de anlaşılacağı üzere, gecikmiş itirazın ön koşulu, usulüne uygun bir tebligatın yapılmış olmasıdır. Usulsüz tebligatta ise, İİK.nun 65. maddesine göre yapılacak incelemeden farklı olarak, tebligatın usulüne uygun olarak yapılmamıştır. Bu durumda, mahkeme, tebliğ işleminin 7201 Sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak yapıp yapılmadığını inceleyecek ve aynı kanununun 32. maddesi gereğince öğrenme tarihine göre tebliğ tarihini düzeltecektir. Borçlunun dilekçesinde, gecikmiş itirazdan söz etmesi sonuca etkili değildir. Zira, HMK.nun 33. maddesi gereğince, hukuki sebebin ve uygulanacak yasa maddesinin tespiti hakimim görevine giren bir konudur (HGK.5.6.1991-1991/12-258E-344K.). Somut olayda, borçlunun başvuru dilekçesinde, ödeme emri tebligatı usulsüzlüğünü ileri sürmediği, ödeme emri tebliğ tarihinde şehir dışında olduğundan bahisle tebligattan ancak, döndükten sonra haberdar olduğunu belirterek İİK.nun 65.maddesine göre itirazının kabulünü talep ettiği görülmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere, mahkemece, tebligat usulsüzlüğüne ilişkin hukuki tasvir yapılması hali, bu hususun iddia edilmesine bağlıdır. O halde,mahkemece, borçlunun tebligatın usulsüzlüğüne yönelik şikayeti bulunmadığı dikkate alınarak İİK.nun 65.maddesi muvacehesinde işin esasını incelenerek oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde sonuca gidilmesi isabetsizdir." (12.HD 13.10.2011, 2856/18899).

¹⁵³ Meriç, Tasarruf İlkesi, s.129.

¹⁵⁴ Özekes, Hukuki Sebep, s.761. ; "Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 15.12.2010 gün ve 2010/13-618 E, 2010/668 K. Sayılı kararında değinildiği gibi, sözleşmeden doğan bir ilişkinin bulunduğu hallerde sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmaz. Bu halde Borçlar Yasası'nın 189 ve devamı maddelerinde düzenlenen satıcının zapta karşı tekeffül hükümleri uygulanmalıdır." (20.HD 10.04.2012, 2011/10285, 2012/5515).

¹⁵⁵ "Davacının temlike konu edilen payları ölünceye kadar bakılması için bağış yapmak istediği halde tapuda satış gibi göstermek suretiyle intikal ettirdiğini ileri sürerek temlikin muvazaalı olduğu iddiasıyla eldeki davayı açtığı görülmektedir. Hemen belirtilmelidir ki, HUMK'nun 74 ve 76. maddeleri hükümlerine paralel düzenlemeler getiren 6100 sayılı HMK'nun 26 ve 33. maddelerine göre; olayları

ları arasında sayılmıştır. Ancak, bu husus doktrininde, dava sebebinden maksat vakia olduğu ve hukuki nitelemeyi hâkimin görevinden dolayı yapması gerekeceğinden¹⁵⁶ ötürü hukuki sebep belirtmenin dilekçenin zorunlu unsuru olmadığı¹⁵⁷, hiç belirtilmese de, hakimin re'sen hukuku uygulayacağı savunulmuştur¹⁵⁸. Buna karşın hukuki sebebin dava (taraf) dilekçelerinde¹⁵⁹ belirtmenin zorunlu olduğuna ilişkin görüş¹⁶⁰, hâkim hukuk resen uygular¹⁶¹ hükmüyle izah edilmeyeceği vurgusu da yapılmıştır¹⁶². Bu görüşe göre, hukuki sebep, yargılamanın esaslı bir unsurudur¹⁶³. HMK 119. maddesinde; dayanılan hukuki sebep, dava dilekçe içeriğinde sayılmış ve eksikliği herhangi bir müeyyideye tabii tutulmamıştır¹⁶⁴. Keza mülga 1086 sayılı HUMK döneminde hukuki sebep, dilekçe içeriğinde sayılmış olmasına karşın¹⁶⁵ (HUMK 179/2), dilekçede gösterilmesinin zorunlu olmadığı¹⁶⁶, hâkimin görevinden ötürü resen bunu uygulayacağı savunulduğu¹⁶⁷ gibi, hukuki

bildirmek ve ileri sürmek taraflara, bu kapsamda nitelemeyi yapmak ve belirlenecek hukuki tavsifle ilgili olarak tatbik edilecek kanun hükümlerini tespit ve tayin ederek uygulamak hakime aittir. Somut olayda, davacının yapmış olduğu temlik iradi olduğu bir başka ifadeyle akdin satış gibi gösterilmesinin iradeyi fesada uğratan hukuki sebeplerden hiç biriyle illetli bulunmadığı, temlikin davacının bu konudaki sarih iradesi yönünde yapıldığı dosya kapsamıyla sabit olduğu gibi esasen bu husus davalıların da kabulündedir. O halde, TMK'nun 2. maddesi hükmündeki düzenleme karşısında; bir kimsenin kendi muvazaalı işlemine dayalı olarak hak elde etmesi ve bu konuda dava açması hukukça korunamayacağı gibi hakkın suiistimali olarak nitelendirilmesi gerekeceği de kuşkusuzdur. Hal böyle olunca; davanın reddine karar verilmesi gerekirken kabulü yönünde hüküm kurulması isabetsiz olduğu gibi kabule göre de davacı hem kendi payını hem de eşinde intikal eden miras payını davalılara temlik ettiğine göre her iki payın toplamından pay yerine ¼ payın kabul kapsamına alınmış olması da doğru değildir." (1.HD 30.04.2012, 2248/4855).

¹⁵⁶ Özkes, Hukuki Sebep, s. 747.

¹⁵⁷ Özkes, Hukuki Dinlenilme Hakkı, s.114. ; Gökçen Topuz, Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat, Ankara 2012, s.118.

¹⁵⁸ Kuru, s.220 vd; Postacioğlu, s.506; Alangoya, İlkeler, s.5; Üstündağ, s.59a.

¹⁵⁹ Özkes, Hukuki Sebep, s.756.

¹⁶⁰ Özkes, Hukuki Sebep, s. 777.

¹⁶¹ Özkes, Hukuki Sebep, s.757.

¹⁶² Özkes, Hukuki Sebep, s.759.

¹⁶³ Özkes, Hukuki Sebep, s.749.

¹⁶⁴ Karşlı, s. 263.

¹⁶⁵ Üstündağ, s. 40.

¹⁶⁶ Postacioğlu, s. 506.

¹⁶⁷ Kuru, s.220.

sebebin gösterilmesinin zorunlu olduğu da vurgulanmıştır¹⁶⁸. Hatta hâkim gösterilen hukuki sebep dışında çözüm haline gidecekse¹⁶⁹, bu hususu bile taraflara bildirmelidir¹⁷⁰. Kanaatimizce bu durum hukuki dinlenilme hakkı ve sürpriz karar verme yasağı ile de ilgilidir¹⁷¹. Doktrinde, hâkimin aydınlatma ödevi kapsamında salt çelişkili ve mütenakız dava sebepleri hakkında hâkimin soru sorabileceği savunulmasına karşın kanaatimizce, hukuki sebepler noktasında da bir müphemiyet ya da çelişki varsa, hâkim aydınlatma ödevi kapsamında bu hususları da taraflara sorabilmelidir, yani hâkim, hukuki sebepler konusunda da taraflara soru sorabilecek ya da müzakere ortamı tesisi edebilmelidir¹⁷². Davacı dilekçesinde muvazaaya dayalı olarak hem tapu iptal tescil; hem de tenkis talebini terdit olmaksızın birlikte talep etmiş; ya da alacaklı davacı borçluya yaptığı ilamsız takibe davalı borçlu tarafından yapılan haksız itiraz üzerine takibin durduğu vakıasına (dava sebebi) dayalı olarak itirazın kaldırılması, itirazın iptali ve alacağın tahsilini birlikte talep etmişse, hâkim, taraflara hangi hukuki sebebe dayandığını açıklattırılmalıdır.

HMK 33. maddesinde bahsedilen Türk Hukuku kavramı ile kastedilen pozitif hukuktur. Yani hâkim, mevzuat, örf ve adet hukukunu bütün halinde uygulamalıdır. Hakimin, hukuku resen araştırıp bulma ödevinin kapsamı yalnızca mevzuatla sınırlı değildir. Keza hakim mahkemeye sunulan hayat olayını, ilişkiler yumağını¹⁷³, görevinden ötürü her hukuki sebep zemininde tetkik etmeye ve ona en uygun hukuki kılıfı giydirmeye görevlidir¹⁷⁴. Davacının somut davayı hukuki tavsif ya da nitelendirmede hata yapması, davanın reddini tazammun etmemelidir.

¹⁶⁸ Özkes, Hukuki Sebep, s.759. "Taraflar, ileri sürdükleri iddia ve savunmalarını haklı kılan ya da onların dayanağı olan hukuki sebepleri bildirmek zorundadır." Benze görüş için bkz. Gürdoğan, Kesin Hüküm İtirazı, s.79. "Kanun hukuki sebeplerin hülasasının da arzualde gösterilmesini istemiştir."

¹⁶⁹ Alangoya, İlkeler, s.159.

¹⁷⁰ Özkes, Hukuki Sebep, s.769. ; Alangoya, İlkeler, s.152 vd.

¹⁷¹ Özkes, Hukuki Sebep, s.768.

¹⁷² Alangoya, İlkeler, s.152.

¹⁷³ Alangoya, İlkeler, s. 99.

¹⁷⁴ Tuluay, s. 130.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. Dava Sebebi Kavramının Dava Şartları Işığında Tetkiki

A. Dava Sebebi Kavramının Derdestlik İle İlişkisi

Bir davanın açılması ve halen görülmekte olmasına derdestlik denir. Bu süreç, davanın açılmasıyla başlayıp, dava sonucunda verilen hüküm, şekli anlamda kesinleşene kadar olan süredeki askı durumudur¹⁷⁵. Birinci davanın derdest olması demek, ikinci davanın açıldığı tarihte birinci davanın henüz karar bağlanmamış olması veya karara bağlanmış olmakla beraber, verilen kararın henüz kesinleşmemiş olması demektir¹⁷⁶. Kısaca derdestlik, ikinci davanın açılması ile başlayıp, birinci dava şeklen kesinleşinceye kadar devam eden bir süreçtir¹⁷⁷. Açılan ve halen görülmekte olan her iki davanın aynı dava olması, taraf, dava konusu (talep) ve dava sebebinde ayniyet olmasına bağlıdır. Medeni yargılamada, bir davanın ikame edilip, halen görülmekte iken, aynı konu, sebep ve aynı taraflar arasında ikinci bir dava açılması ihtimalinde derdestlik söz konusu olur¹⁷⁸. Derdestlik, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 114. maddesinde açıkça dava şartı olarak kabul edilmiştir. Bu değişiklik, yerinde olmuştur. Zira aynı davanın ikinci kez görülmesi¹⁷⁹ zaman ve ekonomik kayıplara, çelişik kararların verilmesine, kötü niyetli davranışları önleyerek, kamu düzeninin korunmasına katkı sağlayacaktır. Keza dava şartı olarak derdestlik, tek yargılama, tek hüküm ilkesinin gerçekleştirilmesine de hizmet edecektir. Derdestliğin, dava sebebi ile olan ilgisi çok yakın ve günceldir. Zira bir davada derdestliğin oluşabilmesi, her iki davanın tarafları, netice-i talep ve dava sebebinin aynı olmasına bağlıdır¹⁸⁰. Dava sebebi bakımından ikinci dava ile birinci davadaki yaşam olay-

¹⁷⁵ Tanrıver, s.5.

¹⁷⁶ Tanrıver, s.43.

¹⁷⁷ Tanrıver, s.51.

¹⁷⁸ Kuru, s.244.

¹⁷⁹ "Derdestlik itirazının yasaya konuluş nedeni aynı davanın yeniden açılıp görülmesinde davacı veya davalıların hiçbir hukuki yararının bulunmamasıdır. Bu anlamda derdestlik itirazı ile kesin hüküm arasında ayniyet bulunmaktadır." (21. HD 17.10.2006, 2973/10138).

¹⁸⁰ Tanrıver, s. 60 vd; Yılmaz, Şerh, s.767. ; "Kısmi dava aynı zamanda taraflar arasındaki alacağın tespiti niteliğindedir. Taraflar arasındaki ilk dava kısmi, ikinci dava ise ek dava olup, iki davanın aynı olduğundan söz edilemez." (9.HD 06.10.2008, 29856/25201).

ları aynı ise dava sebebi¹⁸¹ bakımından birliktelik söz konusu olacaktır¹⁸². Buna göre; dava temelini oluşturan, davacının talep sonucunu haklı göstermeye yarayan maddi vakıalar¹⁸³, her iki davada ayniyetlik göstermelidir¹⁸⁴. Hukuki sebepler değil, maddi vakıalar müttehit ise, sebep aynı sayılıp, derdestlik durumu doğacaktır.

B. Dava Sebebi Kavramının Kesin Hüküm İle İlişkisi

Kesin hüküm dava şartıdır. Kesin hükümle sonuçlanan bir dava, taraflar ve bütün mahkemeler için bağlayıcıdır¹⁸⁵ ve bu bağlılık kamu düzeni¹⁸⁶ ile ilgilidir¹⁸⁷ Kesin hükmün taraflar bakımından bağlayıcılığının sebeplerinden birisi, dava sebebi, yani vakıaların taraflarca getirilmesi ilkesine bağlanmıştır¹⁸⁸. Kesin hükmün bağlayıcılığı, hem kişiler hem de devlet için hukuki durumda istikrar yaratır¹⁸⁹. Hukuki

¹⁸¹ “İki davanın aynı dava olmasından kastedilen, tarafları, konusu ve dava sebebinin aynı olmasıdır. Dava sebebinin ise, hukuki sebepler değil, davanın dayanağını oluşturan vakıaların aynı olması gerekir.” (3.HD 18.01.2011, 2010/22984, 2011/221).

¹⁸² Tanrıver, s.95.

¹⁸³ Tanrıver, s.93 vd.

¹⁸⁴ Tanrıver, s. 96; “Somut olayda, derdest bulunduğu ileri sürülen afyon 1. Asliye Hukuk Mahkemesine ait 2007/ 306 E. Sayılı davada da, eldeki davada olduğu gibi, meydana gelen arızalar nedeniyle aracın ayıpsız olan yenisi ile değiştirilmesi talep edilmiş ise de, eldeki davada, araçta ilk dava tarihi olan 2.8.2007 tarihinden sonra meydana gelen ve ilk davada doğal olarak dava sebebi yapılmamış olan 2.10.2007 ve 16.10.2007 tarihli arızalar da dava sebebi olarak gösterilmiş olup, her iki davanın tarafları ve konusu aynı ise de, sebepleri farklı olduğundan dava sebebi itibari ile derdest bir davadan söz etmek mümkün değildir.” (13.HD 23.03.2009, 887/3788).

¹⁸⁵ Meriç, Kesin Hüküm, s.381. “Maddi anlamda kesin hüküm, hükmün olağan kanun yollarına başvurularak değiştirilememesi, daha sonra tekrar dava edilememesi ve daha sonraki davada bağlayıcı olmasıdır. Bu kanuni gerçeklik dolayısıyladır ki, hükümdeki tespitler tarafları ve bütün mahkemeleri bağlar ve aynı konu hakkında aynı taraflar arasında sonraki yargılamada hüküm kurulamaz.”

¹⁸⁶ “Dava sebebi ile kastedilen ise, hukuki sebep olmayıp, davada dayanılan maddi vakıaların aynı olmasıdır. kesin hüküm, kamu düzenine ilişkin olup, taraflarca yargılamanın her aşamasında öne sürülebilen, istek olmasa bile mahkemelerde de resen gözetilmesi gereken olumsuz dava koşuludur ve hükmün taraflarını, tarafların haleflerini bağlar.” (HGK, 30.01.2008, 7-30/43).

¹⁸⁷ Gürdoğan, s.95. “Kararların maddi anlamda kesinliği amme intizamına dahildir. Bu sebeple, kesin hükmü hakim in re’ sen nazara alabilmesi ve tarafların kesin hüküm itirazını dermeyandan feragat edememeleri gerekir.”

¹⁸⁸ Nevhis, Deren-Yıldırım, Kesin Hükümün Subjektif Sınırları, İstanbul 1996, s.39.

¹⁸⁹ Meriç, Kesin Hüküm, s.402. “Bu bağlılık etkisi, mahkeme kararının içeriğini geleceğe yönelik olarak korumaktır. Zira sona eren yargılama hukuki barışı yeniden sağlamalı ve hukuki güvenliği garanti etmelidir.”

güvenlik ve yargı erkine güven kesin hüküm müessesesi ile sağlanır¹⁹⁰. Kesin hükmün bu amacı iki türlü kesin hükümle gerçekleşir. Bir kararın şekli anlamda kesinliği söz konusu karara karşı olağan kanun yollarının tüketilmesidir ki, bir karar şekli anlamda kesinleşince, yani öngörülen tüm kanun yollarının tüketilmesi, görülmekte olan davanın sona erdiği anlamına gelir¹⁹¹. Maddi anlamda kesin hüküm ise, kararın yeniden çekişme konusu yapılamamasını tazammun eder¹⁹². Maddi anlamda kesin hüküm¹⁹³, karara tanınan kanuni hakikat vasfıdır¹⁹⁴. Bu vasa mazhar olan karar hakkında tekrar dava açılamaz, dava mevzuu yapılamaz¹⁹⁵. Keza, kesin hüküm ancak konusunu teşkil eden husus hakkında muteberdir. Kesin hükmün mevcudiyeti için üç şeyin mecmuu gerekir¹⁹⁶. Bunlar taraflar, dava konusu ve dava sebebi, yani vakıaların müttehit olması¹⁹⁷, birleşmesi yahut aynı olması

¹⁹⁰ Gürdoğan, s.29.

¹⁹¹ Gürdoğan, s.29.

¹⁹² Gürdoğan, s.52. "Kesin hükmün menfi neticesi, kesin hükme iktiran eden mesele hakkında yeni bir dava açılamamasıdır."

¹⁹³ Karşı, s.475.

¹⁹⁴ Gürdoğan, s.29.

¹⁹⁵ "Bilindiği üzere, maddi anlamda kesin hüküm, yargısal (kazai) kararlara tanınan yasal gerçeklik (hakikat) vasfıdır. Bu vasıf yargısal (kazai) kararların gerçeğe (hakikate) uygun olarak verildiğinin kabul edilmesini zorunlu kılar. Kesin hüküm kuralı, haklı ve adil kararların korunması yanında, kişiler arasındaki çekişmelerin sonsuza dek devam etmesini önlemek, toplumun istikrar ve düzenini sağlamak, hukukun ve yargının güvenilirliğini korumak amacıyla kabul edilmiştir. Bütün yasal yollar kapandıktan ve verilen hüküm kesinleştikten sonra aynı davanın tekrar yargı önüne getirilmesi toplumda sonu gelmeyen çekişmelere, huzursuzluklara, istikrarsızlıklara, kazanılmış hakların her zaman ortadan kaldırılabileceği endişesine neden olur. Çelişkili kararların çıkmasına sebebiyet verir. Bu itibarla, tarafları, mevzuu ve sebebi aynı olan Devletin iştiraki, hakim tarafsız araştırması ve iradesi ile kurulan, tüm yasal yollardan geçmek suretiyle; diğer bir anlatımla şekli yönüyle de kesinleşen önceki hükmün korunmasında kamunun büyük yararı bulunmaktadır." (3.HD 06.06.2012, 10195/14444).

¹⁹⁶ "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 303. maddesi uyarınca her iki davanın taraflarının, dava sebebinin ve ilk davanın hüküm fıkrası ile ikinci davaya ait talep sonucunun aynı olması halinde kesin hükmün koşullarının oluştuğunun kabulü gerekir." (10.HD 29.11.2011, 12893/16535).

¹⁹⁷ "Maddi anlamda kesin hükmün koşulları HUMK m. 237'de açıklanmıştır. Bunlar; dava konularının, dava nedenlerinin ve yanlarının aynı olmasıdır. Somut olayda görülmekte olan dava ile daha önce görülen davanın yanlarının aynı olduğu konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır. Kesin hükmün ikinci koşulu olan müddeabih, dava konusu yapılmış olan hak, yani dava ile elde edilmek istenen sonuçtur. Önceki dava ile yeni davanın konularının aynı olup olmadığını anlamak için hakim eski davada verilen kararın hüküm fıkrası ile yeni davada ileri sürülen talep sonucunun karşılaştırılması gerekir. Eski ve yeni davanın konusu olan maddi şeyler fiziki bakımdan aynı olsa bile, bu şeyler üzerinde talep olunan haklar deği-

gerekir¹⁹⁸. Konumuz bakımından önem arz eden elbette ki, dava sebebi, yani vakıalar olup, kesin hükümde dava sebebinin, talep neticesini haklı kılmaya yönelik vakıalar olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁹ Ancak, maddi anlamda kesin hükümde, dava sebebi sadece davaya getirilen bütün vakıalar olarak anlaşılması gerektiği de savunulmuş²⁰⁰, gerekçe olarak ise, kesin hükümde dava sebebi olan vakıaların, hâkim tarafından hukuki sebepler içerisinde altlamaya uğrayacağı vurgusu yapılmıştır. Buna karşın, hukuki altlamadan sonra aynı vakıalara dayanılarak, değişik hukuki sebepler tahtında²⁰¹, ikinci bir davaya kesin hükmün engel olacağı da savunulmuş²⁰², kesin hüküm için dava konusu ve tarafların aynı olması karşısında, belirleyici unsurun vakıa olduğu vurgulanmıştır²⁰³. Kanaatimizce, hukuki altlama görüşünü, HMK 33. maddesindeki hâkim hukuku re'sen uygular hükmüyle

şikse, müddeabihler aynı değil demektir. Kesin hükmün üçüncü koşulu ise davanın sebebinin aynı olmasıdır. Dava sebebi, hukuki sebep olmayıp, davacının davasını dayandırdığı vakılardır. Öyle ise, her iki davanın da dayandığı maddi vakıalar aynı ise, diğer iki koşulun da bulunması halinde kesin hükmün bulunduğundan söz edilebilir. Somut olayın bu açıdan incelenmesinde, ilk davada davacı, davalı bankaya off-shore talimatı vermediğini, aksine davalı banka ile mevduat sözleşmesi yapmak istediği halde talimatı dışında off-shore hesabı açıldığını belirterek paranın iadesi talebi ile alacak talebinde bulunmuştur. Eldeki davada ise off-shore hesabı nedeniyle zarara uğradığı, bu zararın davalı bankanın taahhüt ve garantileri ile yönlendirilmesi sonucu açılan off-shore hesabından kaynaklandığı olgusuna dayalı olarak tazminat talep edilmiştir. Açıkça görüldüğü üzere iki dava açısından dayanan maddi olgularda farklılık bulunmakta olup iki dava arasında sebep birliği mevcut olmadığından; ilk davanın eldeki dava yönünden kesin hüküm teşkil ettiğinden söz edilemez." (HGK, 03.03.2010,11- 75/121); (HGK, 05.07.2006, 19-505/504).

198

Tanrıver, s.38.

199

Gürdoğan, s. 79.

200

Meriç, Kesin Hüküm, s.397. "Kesin hükümde dava sebebi (vakıalar), hakim tarafından hukuki sebep içerisinde altlamaya uğrar. Yargılamadaki altlama faaliyetinden sonra artık dava sebebi, dava açılırken getirilmiş olan dava sebebinin aynısı değildir. Çünkü hakim getirilmiş vakıalar üzerinde altlama faaliyetini yaparken çalışmış ve davacının iddia ettiği hakka sahip olup olmadığını ve eğer davacı getirdiği vakılardan dolayı bir hakka sahipse, hangi hukuki sebepten dolayı bu hakka sahip olduğunu tespit etmiştir. bundan dolayı da hükmünde üzerinde çalışılan vakıalar hukuki sebep ile bir bütün oluşturur.

201

"Dava, muris muvazaası hukuksal nedenine dayalı tapu iptali ve tescil isteğine ilişkindir. Anılan dava ile eldeki davanın konusu aynıdır. Nevarki, tarafları farklı olduğu gibi, ileri sürülen hukuki sebep yönünden, davanın doğmayan bir hakka dayalı olarak açıldığı anlaşılmaktadır. Öyle ise davalılar arasında sebep birliğinin varlığından söz edilemez. Bu durumda, red ile sonuçlanan önceki davanın elde dava bakımından HUMK'nun 237. maddesi anlamında kesin hüküm oluşturduğu söylenemez." (1.HD 22.06.2006, 5914/7327).

202

Gürdoğan, s.80.

203

Gürdoğan, s.81.

açıklamak gerekecektir. Zira hâkim önüne getirilen dava sebebini²⁰⁴, yani hayat olaylarını tüm hukuki sebepler ışığında tetkik etmek zordur²⁰⁵. Bu hâkime verilen bir görevdir²⁰⁶. Taraftan hukuki sebebi bilmesi beklenemez. İşte hâkimin davaya getirilen vakıalara binaen yaptığı yargılama sonunda verdiği hüküm, maddi anlamda kesin hüküm teşkil ettiğinden²⁰⁷, kesin hüküm müessesinde, davanın gerçek sebebi vakılardır²⁰⁸. Zira hükmün dayandırıldığı esas, tüm hukuki sebepler süzgecinden geçirilen hayat vakılardır²⁰⁹. Kanaatimizce, kesin hükümde dava sebebini, salt vakıa olmadığına ilişkin görüş, hukuki altlamadan²¹⁰ ziyade, hukuki sebeple birleşen vakıanın²¹¹ ya da salt vakıaların²¹² taraflarca açıkça ya da zımnın yargılamaya getirilmemesi ile alakalıdır²¹³. Zira hakim getirilmeyen vakıları re'sen nazara alamayacaktır²¹⁴. Kaldı ki, hukuki altlama görüşüne göre de

²⁰⁴ "Dava sebebi, hukuki sebep olmayıp, davacının davasını dayandırdığı vakılardır. Öyle ise, her iki davanın da dayandığı maddi vakıalar (olaylar) aynı ise, diğer iki koşulun da bulunması halinde kesin hükmün bulunduğu söz edilebilir." (HGK; 02.11.2011, 2-561/668).

²⁰⁵ Üstündağ, s.27.

²⁰⁶ Meriç, Tasarruf İlkesi, s.80 vd.

²⁰⁷ Bir maddi vakıanın (dava sebebini) birden fazla hukuksal nedene dayalı olarak ileri sürülmesi hali, doktrin ve uygulamada mütelahik dava olarak adlandırılmaktadır. Bu nitelikteki davalarda mahkemece, davaya uygulanması gereken yasa maddelerinden (hukuksal nedenlerden) sadece birine göre inceleme yapılarak davanın reddi halinde, ilk davada incelenmemiş olan kanun hükümlerine dayanarak yeni bir dava açılması mümkün olmayıp, açılmış ise kesin hüküm nedeniyle reddedilmelidir. Bu durumda davacının iş bu davanın mesnedi olan iki aylık kira bedeline ilişkin keşide edilen çeklerin karşılıksız çıkması olgusunun ilk davada verilen ve kesinleşen red kararının kapsamında kaldığı, mezkur red kararının yukarıda yapılan açıklamalar da gözetildiğinde, aynı maddi vakıaya dayalı olarak açılan iş bu dava bakımından kesin hüküm niteliğinde bulunduğu kabulü zorunludur." (11.HD 25.12.2008, 12577/14418).

²⁰⁸ Kuru, s. 235. "Zira, hakim, bu vakıalarla bağlı olduğu, bunlar dışındaki vakıaları kendiliğinden re'sen nazara alamadığı için, birinci davada yalnız o vakıalara inhisar etmek üzere inceleme yapmış ve yalnız o vakıalara dayanarak kararını vermiştir. Şu halde, kesin hüküm de sadece o vakıalar bakımından mevcuttur."

²⁰⁹ Üstündağ, s.33.

²¹⁰ Özekes, Hukuki Sebep, s.759.

²¹¹ Özekes, Hukuki Sebep, s.759.

²¹² Meriç, Tasarruf İlkesi, s.79.

²¹³ Postacıoğlu, s.514.

²¹⁴ "Davacı tarafından açılan ilk dava olan Konya 1. Asliye Ticaret Mahkemesinin 2000/987-2002/871 sayılı davada dayanan maddi vakıa, paranın davalı uhdesinde olduğuna yönelik iken, işbu dava davalının çalışanlarının yönlendirmeleri sonucu paranın off-shore hesabına aktarıldığı iddiasına dayalı olarak açılmıştır. Kesin hükümden söz edilebilmesi için, tarafların ve müddeabihin aynı olmasının yanı sıra dava sebeplerinin de aynı olması gerekir, dava sebebini maksadın ise

hâkim, çekişmeyi öncelikle hukuki açıdan çözmek zorundadır²¹⁵. Bu görüşe göre; hâkim önüne getirilen vakıaları, haksız fili, haksız zenginleşme hükümleri çerçevesinde tetkik etmeyip²¹⁶, salt sözleşmeye aykırılık hukuki sebebi zemininde inceleyip karara bağlamış ise, burada kesin hüküm, sadece sözleşmeye aykırılık sorumluluğu ile sınırlıdır. Zira davada ileri sürülen taleplerden, sadece hükme bağlanmış, tetkik edilmiş olanlar hakkında kesin hüküm mevzu bahis olur²¹⁷. Yani kesin hüküm otoritesinin bağlayıcılık güç ve vasfının, ancak ve ancak kesin hüküm mevzusu²¹⁸ ile kaim olarak sınırlılığı maddenin içeriğinde mündemiçtir²¹⁹. Bu sebeple, maddi anlamda kesin hüküm-

hukuki sebepler değil, bilakis davanın dayanağı olan vakıalar olduğu yerleşmiş yargı kararları ve ağırlıklı doktrin görüşleriyle ortaya konulmuştur. Bu durumda, kesin hüküm bakımından davanın gerçek sebebi vakıalardır. Çünkü hakim, bu vakıalarla bağlı olduğu ve bunlar dışındaki vakıaları re'sen nazara alamadığı için (HUMK'nun 75,1 md.), birinci davada yalnız o vakıalar için inceleme yapmış ve yalnız o vakıalara dayanarak kararını vermiştir, şu halde kesin hüküm yalnızca o vakıalar bakımından oluşmuştur. Buna karşılık aynı taraflar arasında, aynı konuda açılan ikinci davanın dayandığı vakıalar, birinci davada ileri sürülen vakılardan farklı ise, birinci dava sonucunda alınan hüküm ikinci davada kesin hüküm teşkil etmez ve ikinci dava mesmudur; çünkü iki dava arasında sebep birliği mevcut değildir. (11. HD. 2007/5750-2009/473K. bu doğrultudadır.) Somut olayda, ilk açılan davanın dayandığı maddi vakıa ile işbu temyize konu davanın dayanağı maddi vakıa arasında bir ayniyet bulunmadığından, mahkemece, işin esasına girilerek karar verilmesinde bir isabetsizlik bulunmadığından, dava dosyası içerisindeki bilgi ve belgelere, mahkeme kararının gerekçesinde dayanılan delillerin tartışılıp, değerlendirilmesinde usul ve yasaya aykırı bir yön bulunmasına göre, davalı vekilinin aşağıdaki bent dışında kalan sair temyiz itirazlarının reddine karar vermek gerekmiştir." (11.HD 20.10.2009, 2008/396, 2009/10698).

²¹⁵ Meriç, Kesin Hüküm, s. 413.

²¹⁶ Meriç, Tasarruf İlkesi, s. 79.

²¹⁷ Özkes, Hukuki Sebep, s.765. "Aynı maddi vakıalar, farklı hukuki sebeplerle olsa da aynı hukuki sonuca götürüyorsa ciddi bir sorun ortaya çıkmaz. Ancak aynı maddi vakılardan hareketle, ancak farklı hukuki sebeplere dayanarak farklı sonuçlara da ulaşılabilir."

²¹⁸ Gürdoğan, s.38. ; Meriç, Kesin Hüküm, s.392.

²¹⁹ "Bir mahkeme kararının gerekçesi, o davaya konu maddi olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlerle ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyar; kısaca, maddi olgular ile hüküm arasındaki mantıksal bağlantıyı gösterir. Tarafların o dava yönünden, hukuk düzenince hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri ve Yargıtay'ın hukuka uygunluk denetimini yapabilmesi için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini ayrıntılarıyla gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuyla yer vermeyecek açıklıkta bir gerekçe bölümünün bulunması zorunludur. Bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılması gerektiğini öngören Anayasa'nun 141/3 . maddesi ve ona koşut bir düzenleme içeren 6100 Sayılı HMK'nun 27 ve 297. maddeleri işte bu amacı gerçekleştirmeye yöneliktir. Öte yandan, bazen bir mahkeme

de, dava sebebi, hükmün dayandırıldığı vakialardır²²⁰. Hukuki altlama görüşünden hareket edersek; A, İzmir'deki işletmesinde ürettiği malların Ankara'ya teslimi için B firması ile taşıma sözleşmesi yapmıştır. B, C' ye ait kamyonla malları taşıtırken aracın yolda trafik kazasına karışması üzerine A, uğradığı zarar için trafik kazası vakiasını, haksız fiil hukuki sebebine müsteniden B'ye karşı açtığı davada, mahkemece, salt haksız fiil hukuki sebebi çerçevesinde yapılan yargılamada; B'nin sorumlu olmadığına karar verilip, karar şekli anlamda kesinleşse, A'nın aynı vakia²²¹, yani trafik kazasına dayanarak bu kez sözleşme hukuki sebebi tahtında zararının giderilmesi talep etmesi halinde, ilk davada verilen karar, bu davada maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmeyecektir. Zira ilk davadaki dava sebebi, yukarıda savunulan hukuki altlama görüşü ekseninde, hukuki altlamadan dolayı haksız fiil sorumluluğu ile sınırlıdır. Hukuk yargılamasında

kararının, başka bir dava yönünden kesin hüküm veya güçlü delil oluşturup oluşturamayacağı gibi konularda yapılacak hukuksal değerlendirmelerin sağlıklı olabilmesi de, o kararın yukarıda açıklanan nitelikte bir gerekçeyi içermesiyle mümkündür (Hukuk Genel Kurulu'nun 18.10.2006 tarih ve 2006/11620 E. - 2006/659 K. sayılı kararı)." (12.HD 10.07.2012, 6365/24186).

²²⁰ "Maddi anlamda kesin hükmün unsurları HUMK.'nun 237 nci maddesinde sayılmıştır. Buna göre, tarafları, konusu ve dava sebebi aynı olan bir davada verilen karar kesin hüküm haline geldiğinde artık aynı taraflar arasında, aynı konuda ve aynı hukuki nedene dayalı olarak yeni bir dava açıldığında kesin hüküm itirazı ile karşılaşır ve esasa girilmeden dava şartı yokluğu nedeniyle davanın reddine karar verilir. Bir başka deyişle, kesin hükümden söz edilebilmesi için, tarafların ve müddeabihin aynı olmasının yanı sıra dava sebeplerinin de aynı olması gerekir, dava sebebinden maksadın ise hukuki sebepler değil, bilakis davanın dayanağı olan vakialar olduğu yerleşmiş yargı kararları ve ağırlıklı doktrin görüşleriyle ortaya konulmuştur. Bu durumda, kesin hüküm bakımından davanın gerçek sebebi vakialardır. Çünkü hakim, bu vakialarla bağlı olduğu ve bunlar dışındaki vakiaları re'sen nazara alamadığı için (HUMK'nun 75,1 md.), birinci davada yalnız o vakialar için inceleme yapmış ve yalnız o vakialara dayanarak kararını vermiştir, şu halde kesin hüküm yalnızca o vakialar bakımından oluşmuştur. Buna karşılık aynı taraflar arasında, aynı konuda açılan ikinci davanın dayandığı vakialar, birinci davada ileri sürülen vakialardan farklı ise, birinci dava sonucunda alınan hüküm ikinci davada kesin hüküm teşkil etmez ve ikinci dava mesmudur; çünkü iki dava arasında sebep birliği mevcut değildir." (11.HD 17.11.2009, 2008/2387, 2009/11967); Kuru, s. 237. "İki davanın sebeplerinin aynı olup olmadığını tespit ederken, hukuki sebebin aynı olup olmadığı ile hiç meşgul olmaksızın, doğrudan doğruya iki davanın dayanağı olan vakiaların aynı olup olmadıklarının incelenmesi, bizi daha basit, çabuk ve aynı zamanda emin bir şekilde neticeye götürmektedir."; Gürdoğan, s. 95. "Kesin hüküm itirazı bakımından dava sebebi, talep neticelerinin müstenidi olan vakialardır. Bu sebeple, vakialar aynı ise, bunların hukuki tavsiflerinin farklı oluşuna bakılmayarak, dava sebeplerinin de aynı olduğunu kabul etmek lazımdır."

²²¹ Gürdoğan, s.80 vd.

hâkim taraflarca önüne getirilen hayat olaylarını her hukuki sebep tahtında incelemekle ödevlidir²²². Hukuku uygulamak hâkimin asli işidir. Somut vakıya belirli bir hukuki sebebin uygulanması noktasında taraflar hâkimi sınırlayamaz²²³. Zira tarafların hukuki sebebi yanlış göstermesi yahut hiç belirtmemesi tarafların getirdiği somut vakıya uygun ve doğru hükmü uygulamasından hakimi alıkoyamayacaktır²²⁴. Kesin hükümde dava sebebi noktasında belirleyici unsur vakıalardır²²⁵. Kaldı ki, yukarıdaki örnekte, taraflar sözleşme vakıasını (hukuki muamele) davaya getirmedikleri için²²⁶ hâkim, sözleşme ilişkisine muttali olamadığından²²⁷, somut uyuşmazlığı re'sen sözleşme, yani borca aykırılık hukuki sebebi tahtında tetkik etmesi de mümkün olmayacaktır²²⁸. Benzer şekilde, hukuki atlatma görüşüne göre, mülkiyetindeki taşınmaz içinde ya da yakınındaki araziden çıkan kaynak suyunu bent yaparak diğer sakinlerin kullanımına engel olan A'ya karşı ihtiyaç sahipleri tarafından salt haksız fiil ya da mülkiyet hukuki sebepleri bağlamında ikame edilen davanın, hukuki himayeye mazhar görülmemesi, hukuki atlatma görüşü zemininde, somut uyuşmazlığın, komşuluk yahut sular rejimi hukuki sebepleri zemininde incelenmesine engel olmayacaktır.

C. Dava Sebebi Kavramının Hukuki Menfaat İle İlişkisi

Her maddi vakıa hukukça değeri haiz değildir. Zira hukuk, her maddi vakıya hukuki sonuç bağlamamıştır²²⁹. Yargılamanın amacı

²²² Üstündağ, s.56.

²²³ Yılmaz, Şerh, s.360.

²²⁴ Özkes, Hukuki Sebep, s. 759 vd. ; Üstündağ, s. 59a.

²²⁵ Üstündağ, s.176. "Hukukumuz sisteminde durum gayet basittir. Davacı ikinci davasını, önceki davada ileri sürdüğü maddi vakıalara dayanarak aynı netice-i talep ile birlikte olarak, aynı davalıya karşı ileri sürecek olursa, bu davaya karşı davalının kesin hüküm defii mevcut bulunmaktadır. Aynı netice-i talebi, aynı hukuki sebebe dayansa bile, önceki dava vakıalarından farklı olan maddi vakıalara dayanarak inşa eden davacının davasına karşı ise mevzubahis defii kullanılmayacaktır."

²²⁶ Özkes, Hukuki Sebep, s.762.

²²⁷ Özkes, Hukuki Sebep, s.764.

²²⁸ Özkes, Hukuki Sebep, s.760.

²²⁹ "Tespit davasının konusunu ancak bir hukuki ilişki oluşturabilir. Tespit hükmü, hak ve alacakların doğduğu hukuki ilişkinin mevcut olup olmadığını tespit etmekte olup, miktarları hakkında bir şey içermez. Bu nedenle uygulamada, konusu, yalnızca maddi vakıa yada vakıalar olan tespit davalarının dinlenemeyeceği sonucuna varılmıştır. Kural olarak maddi vakıa yada vakıalar ancak hukuki bir ilişki ile birlikte tespit davasına konu olabilirler." (7.HD 06.03.2007, 691/761).

kendisinden hukuki himaye talep eden kişilerin sübjektif haklarına himaye sağlamaktır. İşte burada dava sebebi anlamındaki hayat olayının hukukça değeri haiz, hukuki değerlendirmeye elverişli olması gerekir²³⁰. Bu sebeple dava şartı olan hukuki menfaat noktasında, hakkın himayeye mazhar görülmesi²³¹, söz konusu hakkın hukuki nitelikleri itibarıyla hukuki sonuç doğurmaya elverişli maddi vakıaların tahakkukuna bağlıdır²³². Çünkü iddianın vücut bulmasına sebep evvela maddi olaylardır. Hayat olayı olmadan ne hukuki sebep ne de netice-i talep varit olur²³³. Talebe konu hak, ancak bir vakıaya dayanılarak ileri sürülebilecektir. Hakkın davada ileri sürülebilme şartı, hayat olayına istinaden sübjektif hakkın hukuken himaye edilmesidir²³⁴. Bundan ötürü, vakıaların bu talebi haklı kılmaya elverişli ve hukukça değeri haiz olması gerekir²³⁵. Zira hukuki himayeye dair karar, adli hakikati temsil edeceğinden, adli hakikat vasfını haiz kesin hüküm otoritesine mündemiç hükümlerle birlikte bütünlük arz eden vakıalardır²³⁶. İşte bu

²³⁰ Yılmaz, İslah, s.149.

²³¹ Yılmaz, Şerh, s. 766.

²³² Tuluay, s.115.

²³³ Meriç, Tasarruf İlkesi, s.95 vd.

²³⁴ Emel Hanağası, Davada Menfaat, Ankara 2009, s.140.

²³⁵ "Hukuki yararın varlığı, dava koşulu niteliğinde olup ; mahkemece, kendiliğinden göz önünde tutulur.

Dava, hakkın ihlali nedeniyle mahkemeden hukuki korunma istemidir. Dava hakkı da, hukuki yarar ile sınırlıdır. Davacı, ihlal edildiğini ileri sürdüğü hakkını elde edebilmek için mahkeme kararına muhtaç bulunmalıdır. Bu bağlamda, hukuki korunmada, (davada) zorunluluk olmalıdır. İdeal veya geleceğe dönük bir yarar yeterli değildir. Kural olarak, eda davalarında hukuki yararın varlığı asıldır ve ayrıca bu yönde bir ispat yükümlülüğü yoktur. Tespit davalarında ise; hukuki ilişkinin varlığının, 'hemen' tespit edilmesinde davacının korunmaya değer bir hukuki yararının bulunması gerekir. Bu da, üç şartın birlikte varlığına bağlıdır : 1-Davacının bir hakkı veya hukuki durumu, güncel (halihazır) bir tehlike ile tehdit edilmiş olmalı; 2-Bu tehdit nedeniyle, davacının hukuki durumu tereddüt içinde olmalı ve bu husus davacıya zarar verebilecek nitelikte bulunmalı ; 3-Yalnız kesin hüküm etkisine sahip olup, cebri icraya yetki vermeyen (icraya konulamayan) tespit hükmü, bu tehlikeyi ortadan kaldırmaya elverişli olmalıdır. Somut olayda; davacının hukuki durumunun güncel bir tehlike altında olmadığı, buna bağlı olarak hukuki durumu konusunda bir tereddüt bulunmadığı ve tespitin de bu tehlikeyi ortadan kaldırmasının söz konusu olmadığı açıktır. Mahkemenin tespite ilişkin hükmünün, bu haliyle hiç bir hukuki değeri de yoktur. Mahkemece, dava koşulu niteliğindeki hukuki yarar yokluğu nedeniyle davanın reddi yerine ; yazılı şekilde karar verilmiş bulunması doğru görülmemiştir." (4.HD 28.12.2007, 14075/16451).

²³⁶ "Dava, davacının rızası hilafına vadeli hesap açmayı, gönderilen paranın davalı banka görevlilerince off-shore hesaba virman edilmesi ve sonrasında banka görevlilerince yapılan yönlendirme ve telkinlerle davacının yapılan işleme karşı koymasının geciktirildiği ve bu suretle doğan davacı alacağının davalının verdiği

vakıaların ileri sürülerek mahkemeden hukuki korunma talep edilebilmesi, hukuki menfaatin varlığına bağlıdır. Keza bu vakıaların da bizzat taraflar tarafından mahkemeye getirilmesi gerekir. Bu tasarruf ve malzemenin taraflarca getirilmesi ilkelerinin de bir sonucudur. Bir mahkeme resen bir davayı başlatamaz, vakıaları yargılamaya getiremez. İşte burada, yani olaylar bütünü vakıalar ile hukuki menfaatin ilişkisi gündeme gelecektir. Zira hukuki korunma talebinde bulunan tarafların haklı sayılması, diğer bir ifadeyle, sübjektif haklarının hi-mayeye mazhar görülebilmesi, ancak, mahkemeye getirdiği vakıa ve delillerin doğru, eksiksiz, aldatıcı ve usuli hileden varestede olmasına bağlıdır²³⁷. Bu nedenle, dava sebebi vakıa ile hukuki menfaatin ilişkisi, ayrılmaz bir bütündür. Aslında bu husus, dürüstlük kuralının bir gereğidir²³⁸. Kaldı ki, hakkın kötüye kullanılması ile hukuki menfaat arasında sıkı bir ilişki vardır²³⁹. Örneğin aynı vakıaya dayanılarak, alacağın parçalara bölünerek birden fazla dava açılmasında, kötü niyet ve

garantiler ve taahhütler sonucu oluştuğu iddiasına dayalı olarak açılmıştır. Mahkemece, kesin hüküm oluşturduğu kabul edilen Antalya Asliye Ticaret Mahkemesinin 2001/60 E,2001/118 K sayılı ilamı ise davacıya off-shore bankasına ait hesap cüzdanı gönderilmesi üzerine, davacının bu duruma derhal karşı çıkmayarak yapılan uygulamayı benimsediği, bu suretle paranın off-shore bankası nezdinde olduğunun kabulünün gerektiği gerekçesiyle verilmiştir. Yukarıda kısaca açıklanmaya çalışıldığı üzere, asıl davada dayanılan maddi vakıa paranın davalı uhdesinde olduğuna yönelik iken işbu davada davalının yönlendirmeleri sonucu paranın off-shore hesabına aktarıldığı iddiasına dayalı olarak açılmıştır. Kesin hükümden söz edilebilmesi için, tarafların ve müddeabihin aynı olmasının yanı sıra dava sebeplerinin de aynı olması gerekir, dava sebebinden maksadın ise hukuki sebepler değil, bilakis davanın dayanağı olan vakıalar olduğu yerleşmiş yargı kararları ve ağırlıklı doktrin görüşleriyle ortaya konulmuştur. Bu durumda, kesin hüküm bakımından davanın gerçek sebebi vakılardır. Çünkü hakim, bu vakıalarla bağlı olduğu ve bunlar dışındaki vakıaları re'sen nazara alamadığı için (HUMK'nun 75,1 md.), birinci davada yalnız o vakıalar için inceleme yapmış ve yalnız o vakıalar dayanarak kararını vermiştir, şu halde kesin hüküm yalnızca o vakıalar bakımından oluşmuştur. Buna karşılık aynı taraflar arasında, aynı konuda açılan ikinci davanın dayandığı vakıalar, birinci davada ileri sürülen vakılardan farklı ise, birinci dava sonucunda alınan hüküm ikinci davada kesin hüküm teşkil etmez ve ikinci dava mesmudur; çünkü iki dava arasında sebep birliği mevcut değildir. Somut olayda, ilk açılan davanın dayandığı maddi vakıa ile işbu temyiz konu davanın dayanağı maddi vakıa arasında bir ayniyet bulunmadığından, mahkemece, işin esasına girilerek hasil olacak sonuç çerçevesinde bir karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde kesin hükmün varlığının kabulü ile davanın reddine karar verilmiş olması hatalı olmuş ve kararın açıklanan nedenle davacı yararına bozulmasına karar vermek gerekmiştir." (11.HD 20.01.2009, 2007/5750, 2009/473).

237 Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.87.

238 Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.62.

239 Hanağası, s. 59.

hukuki menfaat telahuk edebilecektir²⁴⁰. Benzer şekilde, dava sebebi, yani vakıalar anlamında, hukuki menfaat, belirli bir vakıaya dayanarak mahkemeden sübjektif hak himaye gördükten sonra aynı vakıaya dayanarak hakkın ikinci kez mahkemeye tanıtılmak istenmesinde de kendini gösterir. Zira, bu durum haksız zenginleşmeye de sebebiyet verecektir²⁴¹. Bir kişinin, haksız fiil teşkil eden bir vakıaya daya-

²⁴⁰ Hanağası, s.34.

²⁴¹ "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Dürüst Davranma Ve Doğru Söyleme Yükümlülüğü başlıklı 29. maddesinde "Taraflar, dürüstlük kuralına uygun davranmak zorundadırlar. Taraflar, davanın dayanağı olan vakıalara ilişkin açıklamalarını gerçeğe uygun bir biçimde yapmakla yükümlüdürler." Dürüstlük Kuralına Aykırılık Sebebiyle Yargılama Giderlerinden Sorumluluk başlıklı 327. maddesinin 1. fıkrasında "Gereksiz yere davanın uzamasına veya gider yapılmasına sebebiyet vermiş olan taraf, davada lehine karar verilmiş olsa bile, karar ve ilam harcı dışında kalan yargılama giderlerinin tamamını veya bir kısmını ödemeye mahkûm edilebilir." denilmiştir. 4721 Sayılı TMK.'nin Hukukun Uygulanması Ve Kaynakları başlıklı 1. maddesinde "Kanun, sözüyle ve özüyle değindiği bütün konularda uygulanır. Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hakim, örf ve adet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir. Hakim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır.", Dürüst Davranma başlıklı 2. maddesinde "Herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz.", Hakimın Takdir Yetkisi başlıklı 4.maddesinde "Kanunun takdir yetkisi tanıdığı veya durumun gereklerini ya da haklı sebepleri göz önünde tutmayı emrettiği konularda hakim, hukuka ve hakkaniyete göre karar verir.", Hukukun Uygulanması başlıklı 33. maddesinde ise; "Hâkim, Türk hukukunu resen uygular."denilmiştir. 2709 Sayılı 1982 Anayasası'nın Hak Arama Hürriyeti başlıklı 36.maddesinde "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir." denilmiştir. 818 Sayılı Borçlar Kanunu'nun 61. maddesini sadeleştiren 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri başlıklı 77. maddesinde "Haklı bir sebep olmaksızın, bir başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşen, bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür. Bu yükümlülük, özellikle zenginleşmenin geçerli olmayan veya gerçekleşmemiş ya da sona ermiş bir sebebe dayanması durumunda doğmuş olur." denilmiştir. Somut olayda alacaklılar vekili tarafından borçlu İstanbul İl Özel İdaresi aleyhine Kartal 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 2008/180 E., 2010/492 K. sayılı ilamına dayanılarak Üsküdar 5. İcra Müdürlüğü'nün 2011/23300 takip numaralı dosyasında vekalet ücreti, 2011/22945 takip numaralı dosyasında yargılama gideri, 2011/22944 takip numaralı dosyasında tazminat ve ecrimisil olmak üzere üç ayrı takip başlatıldığı ve her takip dosyasında yeni takip vekalet ücreti talep edilmiş olduğu görülmüştür. Mahkemece aynı ilamda hüküm altına alınan alacak kalemleri için tek ve aynı dosya ile ilamlı icra takibinde bulunulmasını zorunlu kılan türden yasal düzenlemenin mevcut olmadığı gerekçesine dayanılmıştır. Ancak yasalarda bir ilamla hüküm altına alınan haklarla ilgili olarak ayrı takip yapılabileceğine ilişkin hiç bir düzenleme de mevcut değildir. Bu durumda Türk Medeni Kanununun 1., 2., 4. ve 33. maddelerinin, Anayasanın 36.maddesinin, Borçlar Kanununun

narak isteminin haklı görülmesi üzerine, bu kez aynı sebep, yani vakıya dayanarak bu kez sözleşme hukuki sebebi tahtında dava ikame etmesi ihtimalinde, mahkeme menfaat yokluğundan dolayı davayı red edecektir. Yukarıda kesin hüküm başlığındaki örnekte, A'nın, trafik kazası sonrası zararının giderimi için haksız fiil hukuki sebebi altında talebinin mahkemece kabul edilmesi üzerine, bu kere aynı vakıya dayanarak B'ye karşı sözleşmeye, yani borca aykırılık sebebine dayanarak açtığı dava, menfaat yokluğundan red edilecektir. Benzer şekilde, bir davada iddia ve savunma olarak ileri sürülebilecek vakıaların, bağımsız bir davada ileri sürülmesinde de hukuki yarar eksikliği gündeme gelecektir²⁴². Son olarak, söylenmesi gereken, tespit davalarında hukuki menfaat kavramıdır. Tespit davalarında menfaat, ulaşılmak ya

61 ve yeni Türk Borçlar Kanununun 77. maddesinin, Hukuk Muhakemeleri Kanununun 29. maddesinin gözönüne alınarak uyuşmazlığın çözüme kavuşturulması gerekir. Genel olarak icra hukukuna ilişkin itiraz ve şikayetlerde Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinin uygulanma kabiliyeti yoktur. Ancak yukarıda belirtilen diğer yasa maddeleri gözönüne alındığında bu tip olaylarla sınırlı kalmak üzere objektif iyi niyet kurallarının gözardı edilmemesi gerekir. Hakkın kötüye kullanılmasını; hukuken var olan bir hakkın sınırlarını aşarak ya da o hakkı gerekçe göstererek hukuka aykırı eylemler yapma durumu olarak veya bir hakkın, yasaların tanıdığı yetkilerin sınırları içinde olmakla birlikte, amacından saptırarak kullanılması olarak da açıklayabiliriz. Türk Medeni Kanununun 2. maddesine göre herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz. Yani bir hak sahibi hakkını kullanırken ve borçlu borcunu öderken objektif iyi niyet kurallarına uymak, dürüst davranmak, başkasını zarara uğratmamak zorundadır. Hak sahibi başkasına zarar vermek amacını taşımaya bile hareketi açıkça iyi niyet kurallarına aykırı ise ve başkasını zarara uğratıyorsa veya hak sahibine sağladığı yarar ile başkasına verdiği zarar arasında aşırı dengesizlik varsa bu durumu hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirebiliriz. Anayasa başta olmak üzere, Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu hak sahibinin hakkını kullanırken objektif iyi niyet kuralları içinde hareket etmesini emretmiş aksi davranışın hukuk düzeni tarafından korunamayacağını belirtmiştir. Kötü niyetli olmasa da alacaklı tarafından yasadaki boşluktan yararlanılarak bir ilamdaki haklar için ayrı ayrı takip başlatılarak sebepsiz zenginleşmeye neden olacak şekilde fazladan avukatlık ücreti talep edilmesi hakkın kötüye kullanılmasıdır ve hukuk düzeni tarafından korunamaz. Hakim yukarıda belirtilen yasa maddeleri gereğince yasadaki boşluğu objektif iyi niyet kuralları içinde doldurmak zorundadır. İlam bir bütün olmasına rağmen yasal ve geçerli bir neden olmaksızın alacaklının üç ayrı takip başlatmak suretiyle yasalarda belirtilen dürüstlük kuralına uymadığı, borçlunun zarara uğramasına neden olduğu anlaşılmıştır. Yukarıda belirtilen yasal düzenlemeler karşısında alacaklının bu davranışı hukuk düzeni tarafından korunamayacağı için mahkeme tarafından borçlunun şikayetinin kabulü yerine reddine karar verilmesi isabetli olmuştur." (12.HD 10.09.2012, 18690/25539).

²⁴² Hanağası, s.275.

da elde edilmek istenenden ziyade, dava sebebi, çekişmeli vakıaların bizatihi kendisidir²⁴³. Örneğin mülkiyetin tespiti davalarında hukuki menfaat, arzın üzerindeki muhdesatın davacının emek ve masrafıyla yapıldığı vakıasıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. Dava Sebebi Kavramının Deliller ve Delillerin Değerlendirilmesi Bağlamında İrdelenmesi

A. Dava Sebebi Kavramının Delillerin Değerlendirilmesindeki Rolü

Delillerin değerlendirilmesinde; ispatın konusunu, tarafların ihtilafı oldukları çekişmeli vakıalar oluşturur²⁴⁴. Taraflarca hazırlama ve tasarruf ilkesi gereğince, davanın açılmasında, yürütülmesinde, sonlandırılması, vakıa ve delillerin getirilmesinde, her tarafın kendi menfaati gereği davranacağı ve bilgiye yakınlığından²⁴⁵ hareketle, gerçeğin bulunması²⁴⁶ adına hâkim, pasif konumuna getirilmiştir. Ancak bu saik, tarafların tek taraflı ya da birlikte, vakıa ve delillerin getirilmesinde mahkemeyi yanıltma, gerçeği gizleme²⁴⁷ ve usuli hileye başvurmayaacağı anlamına gelmemelidir. Zira delillerin değerlendirilmesi hakikati bulmaya hizmet edecektir²⁴⁸. İşte böylesi bir ihtimalde, hâkim, hukuk yargılamasında her ne kadar kanuni delil sistemi geçerli ise de, taraflarca önüne getirilen hayat olayının gerçekliği noktasında usul hilelerine karşı tamamen kayıtsız olmayıp²⁴⁹, mantık ve tecrübe kuralları ile kendisinin algı ve izlenimlerinden istifade ederek her somut durumda hayatın olağan akış kriterine de işlerlik kazandırabilecektir²⁵⁰.

²⁴³ Hanağası, s.304.

²⁴⁴ Topuz, s.32.

²⁴⁵ Tercan, İsticvap, s.317.

²⁴⁶ Alangoya, Dava Temeli, s. 91.

²⁴⁷ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.196.

²⁴⁸ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.34. "Delilleri değerlendirmek ile hakikati aramak iç içedir."

²⁴⁹ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.57.

²⁵⁰ "Somut olayda, yaralanmanın niteliği ve buna bağlı sonuçları ile aile ilişkisi göz önünde tutulduğunda, yaralanmanın kardeşleri olan temyiz eden davacıların kişilik değerlerinde eksilme duygusunu yaşadıkları, tecrübe kuralları ile sabit olup; ayrıca bu bakımdan bir ispat yükümlülüğü altında dahi değildir" (4.HD 25.10.2011, 2010/9230, 2011/11071).

Zira tasarruf ve malzemenin taraflarca getirilmesi ilkeleri kapsamında dava haklarını kötü niyetli olarak üçüncü bir kişiye zarar verme gayri meşru menfaat temini ya da bir diğer davayı akamete uğratmak için kullanabileceklerdir²⁵¹. Bu bağlamda taraflar yalan ve aldatıcı dava sebeplerini yani hayat olaylarını mahkeme önüne taşıyacaklardır. Bu ihtimalde, hâkim, getirilen gerçeğe aykırı dava sebebi, yani vakıa ile bağlı ve kayıtlı olmaması gerekir²⁵². Örneğin gerçekte boşanma niyet ve iradesi taşımamasına karşın, gerçek dışı hayat vakıası, mesela geçimsizliğe dayanarak kadın eşin babasından kalan emekli maaşını alabilmek için aldatıcı ve yanıltıcı bir sebeple dava ikame edilebilir; yahut şufa davasını akamete uğratmak, yani hükümden düşürmek için davaya konu taşınmazın akitleri işbirliğine girip, aktin muvazaalı icrasından dolayı gerçek bir satış olmadığından bahisle usuli bir hileye başvurabilir. Diğer tarafta böyle bir maddi vakıa ikrar ya da netice-i talebi kabul edebilirler. Bu örneklerde şayet hâkimin hakem konumunda, getirilen vakıalara kayıtsız kalacağı savunulursa, hem hakikate ulaşamayacak²⁵³, hem de medeni yargılama hukukunun amacının gerçekleşmesi için gerekli olan hukuki güven ve istikrar sağlanamayacaktır²⁵⁴. Her iki örnekte de hâkim içtimai hayattaki bir fert gibi kendi algı ve izlenimlerinden, ilk görünüş ispatından²⁵⁵ faydalanıp hayatın olağan akışı ile mantık ve tecrübe kuralları²⁵⁶ marifetiyle vakıaların gerçekliğini süzgeçten geçirebilecek²⁵⁷ ve bu konudaki kanaati güçlü olacaktır²⁵⁸. Konuya örnek sadedinde; davalının yemin deliline maruz ve muhatap kalmamak için alacağın muvazaalı şekilde devredildiği itirazın iptali davasında, temellük eden davacının mahkeme huzurunda “*davalı Hasan kaynak'ın temlik eden Efendi Polat'tan aldığı traktörden dolayı 40.098,00 TL borcu kaldığına, hatta bu borcunu ödemeyeceğini bana da söylediğine, bu*

²⁵¹ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.69.

²⁵² Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.197.

²⁵³ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.141.

²⁵⁴ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.198. ; Arslan, Dürüstlük Kuralı, s. 68.

²⁵⁵ İlk görünüş ispatı bir durumun kişi üzerinde oluşturduğu izlenimdir. Bireyin algılamasına bağlı subjektif bir durumdur. Vakıaların ve delillerin takdirinde yararlanılacak bir ipucu verir. Başlı başına bir hususun ispatına kifayet etmez. Ancak, genel hayat tecrübeleri ve mantık kuralları o takdir ya da değerlendirmeyi tasdik ediyorsa, o vakit ilk görünüş ispatı karineye dönüşür. Bkz. Kamil Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.137; Topuz, s.136 vd.

²⁵⁶ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.117. ; Topuz, s.124.

²⁵⁷ Gürdoğan, s.42.

²⁵⁸ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.66. ; Topuz, s.158.

borcu sonradan benim de davalıdan tahsil etmediğime, Efendi Polat'ın bu alacağını bana prosedür gereği devrettiğine, benim bu temlik nedeni ile Efendi Polat'tan herhangi bir alacağım olmadığına, Efendi Polat'ın bana temlik ettiği bu miktarı davalının bana ödemediğine Allah'ım ve namusum üzerine yemin ederim" şeklindeki yeminli beyanına rağmen, gerek yerel mahkeme²⁵⁹, gerekse temyiz mahkemesi²⁶⁰ davacının talebini hukuki himayeye mazhar görmüştür. Kaldı ki, Hukuk Muhakemeleri Kanunu 225. maddesine göre, yeminin konusunu ancak davanın çözümü cihetinden önem taşıyan, taraflar arasında çekişmeli olan kişiden sadır vakıalar olacağı göz önüne alındığında; yemin teklif olunan kişiden kaynaklanmayan ya da ondan sadır olmayan bir hususta yemin etmesi de hukuki sonuç doğurmayacaktır²⁶¹. Keza davaya getirilen vakıaların doğru olmadığı aşikâr ise mahkeme bunlarla bağlı olmayacak²⁶², ancak, süzgeç yani dakik ve nazikane değerlendirme görevi, asla hâkimin özel bilgisini kullanma yasağı²⁶³ kapsamında kullanılamayacaktır²⁶⁴. Yargıtay hâkime bu ilkeler ışığında maddi gerçeğin doğru olup olmadığını süz-

²⁵⁹ "Davalı tarafa borcun ödendiğine ilişkin bilgi ve belgeleri ibraz etmesi hususunda kesin süre verilmiş ise de davalı taraf yemin deliline dayandığını beyan etmiş ve davalı tarafın yemin metni hususunda temlik alan davacı mahkeme huzurunda yemini ifa etmiştir. Şu halde, Yargıtay bozma ilamında da açıklandığı üzere, davalı taraf davaya konu borcu ödediğine ilişkin yazılı belge sunmadığı gibi davalı yanca teklif edilen yemin davacı Mehmet Yılmaz tarafından ifa edilmiş olup, davanın kısmen kabulü ile davalı aleyhine icra inkar tazminatına hükümlenerek aşağıdaki şekilde hüküm kurulmuştur." (K.Maraş 2.Asliye Hukuk Mahkemesi, 27.10.2011, 2010/368, 2011/818).

²⁶⁰ "Dosyadaki yazılara, kararın bozmaya uygun olmasına, delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre yerinde görülmeyen bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve yasaya uygun olan hükmün onanmasına." (13.HD 24.04.2012, 9016/11124).

²⁶¹ Yılmaz Ejder, Medeni Yargılama Hukukunda Yemin, Ankara 2012, s. 96. "Bir kimse, ancak kendisine ait bir vakıa hakkında kesin bir beyanda bulunabilir ve o konuda yemin edebilir."

²⁶² Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.121. ; Alangoya, İlkeler, s.124.

²⁶³ Karşlı, s.244. ; Alangoya, İlkeler, s.130. "Hakim resmi bilgisi dışında kalan özel bilgisini değerlendiremez. Hem şahit hem hakim olmak mümkün değildir." ; aksi düşünce için bkz. Yıldırım, Delillerin değerlendirilmesi, s.250 vd. "Kanaatimizce, özel bilginin kullandırılmamasının sebebi sürpriz karar verme yasağı olabilir. Genel olarak, hakim delil türleri açısından serbest olduğu ve değerlendirmede özel bilgisini kullanabileceği söylenebilir. Özel bilginin kullanılmasından korkulmamalıdır. Hakimin kanaatine, hakikati bulmasına ve taraflar ile hakim elbirliği ile hareket etmesi ilkesine önem veren diğer görüşü hakime özel bilgisini imkan ölçüsünde kullandırması beklenebilir."

²⁶⁴ Ahmet Cahit İyilikli, Delillerin Değerlendirilmesinde Hakimin Özel Bilgisini Kullanması, Legal Hukuk Dergisi, Ağustos 2004, (2191-2206), s.2198 vd.

geçten geçirmesine imkân tanımaktadır²⁶⁵. Her ne kadar Hukuk Muhakemeleri Kanununda taraflarca getirme ilkesi hâkim ise de, doğruyu söyleme (HMK m. 29) ödevi ve dürüstlük kuralı çerçevesinde taraflara gerçeği söyleme mecburiyeti getirmiştir. Hâkim mantık ve tecrübe kuralları ışığında doğruları denetleyebileceği²⁶⁶ gibi dosyadan anlaşılan gerçeğe aykırı beyanlar ile bağlı olmayacaktır²⁶⁷. Zira, gerçeğe aykırı ya da yanıltıcı vakıaların mahkemeye getirilmesi, dürüstlük kuralının ihlali olacağından hâkim re'sen görevinden ötürü bunları dikkate almayacaktır²⁶⁸. Kaldı ki, yargılamanın amacı, hakikate ulaşarak²⁶⁹, hukuki güven ve barışı sağlamak olmalıdır²⁷⁰. Bu başlık altında, üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise kanuni karinelere. Bir kişi davada kanuni karineye dayanıyorsa, yani değil mi ki kendi lehine hak iddia etmekte o halde (HMK. m.190), karinenin temelini oluşturan vakıaları ispatlamak²⁷¹ zorundadır²⁷². Karinenin temelini oluşturan vakıadan kasıt, dava sebebi olan hayat olaylarıdır.

²⁶⁵ "Mahkemeye yapılan yargılama sonunda dava konusu senetdeki imzanın davacının eli mahsulü olduğunun anlaşıldığı, davacı yanı senedin hile yolu ile alındığı iddiasında bulunduğu, davacının senedi tanzim tarihi itibari ile 91 yaşında olup görme ve işitme zorluğu çektiği tüm ihtiyaçlarının çocukları tarafından karşılandığı,davalı Yavuz Çınar'ın davacının kiracısı olup,kira artırımını nedeniyle davacıya kira borcu olduğu,bu konumda olan birinin mal sahibi olan davacıya büyük miktarlarda borç para vermesinin hayatın olağan akışına aykırı bulunduğu,senedin alacaklı kısmına borç veren davalı isminin değil de,onun yakın arkadaşı olan diğer davalı Ali Gündoğan'ın adının yazılmasının kambiyo senetlerinin kullanım amacına uygun düşmediği davacının belli miktarda geliri ve taşınmazlarının bulunduğu davacı ile senet lehtar davalı arasında herhangi bir ticari ilişkinin mevcut olmadığı dava konusu senedin davacıya başka bir belge imzalatılması bahane edilerek imzalatıldığı,lehtar davalının kötü niyetli olarak davacı aleyhine takibe geçtiği gerekçesiyle davanın kabulü ile davacının davalılara borçlu olmadığı tespit ve davalı Ali Gündoğan aleyhine %40 tazminata karar verilmiş,hüküm davalılar vekilince temyiz edilmiştir,dosyada ki yazılara kararın dayandığı delillerle gerekçeleri sebeplere,delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre,davalılar vekilinin yerinde görülmeyen bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kanuna uygun bulunan hükmün onanmasına"(19 HD.01.06.2006,2005/10757,2006/5875).

²⁶⁶ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.117.

²⁶⁷ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.212.

²⁶⁸ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.27.

²⁶⁹ Karşı, s.44.

²⁷⁰ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.57 vd.

²⁷¹ Topuz, s.157.

²⁷² Söz konusu hükme göre (HMK m. 190), kanuni bir karineye dayanan taraf, sadece karinenin temelini oluşturan vakıayı ispatla mükelleftir.

B. Dava Sebebi Kavramının İkrar ve İsticvap Kurumundaki Rolü

Dava dilekçesinde davacı, istinat ettiği maddi vakıaları, hasmı ile ihtilaf halinde olduğu noktaları belirtecektir. Zira üzerinde ihtilaf bulunmayan vakılarda ispat ve tahkikata lüzum yoktur²⁷³. Bu sebeple, ikrar ve isticvap²⁷⁴, taraflarca ileri sürülen vakıaların gerçekliğinin tespitine hizmet ettiğinden²⁷⁵, konusu, ancak maddi vakıa, yani hayat olaylarıdır²⁷⁶. Usul hukukundaki ikrar müessesinin maddi hukuktaki görünümü Borçlar Kanunu 18. maddesindeki borcun sebebinin içermemiş olsa bile borç tanınması geçerlidir, hükmüdür. Hukuk yargılamasında tasarruf ilkesi ve malzemenin taraflarca getirme ilkesinin bir sonucu olarak maddi hukukta da taraflara tam bir serbesti tanınmış²⁷⁷ ve ikrarda manevi unsur aranmamıştır²⁷⁸. Bir diğer ifadeyle, ikrar, beyanda bulunan kişinin iradesine uygun olmasa, yani ikrarda bulunan kimse ikrar kasıt ve niyeti taşımasa bile salt bu beyan ile ikrara konu vakıa çekişmesiz hale gelecektir²⁷⁹. Bu hukuk yargılamasındaki taraflarca getirilme ilkesinin de bir sonucudur²⁸⁰. Keza burada hukuki sonuca yönelmiş irade değil, beyan iradesi esastır. Meğerki ikrara konu vakıa gerçeğe uygun olmadığı ispatlansın²⁸¹. Taraflarca hazırlama ilkesinin geçerli uygulandığı dava ve işlerde ikrar hâkimi bağlar²⁸². İkrarın bir delil değil, çekişmeli olan vakıayı çekişmesiz hale getiren bir ispat aracı olduğu da savunulmuştur²⁸³. İkrarın konusunu hukuki sebep oluşturmaz. Kişinin kendi aleyhine olan maddi vakıalar, ikrarın konusunu oluşturur. Kişinin kendi lehine olan maddi vakılarda sadece dinlenilmesi söz konusu olabileceğinden, kişinin kendi lehine olan maddi vakıalar ikrarın konusu olamaz. Belki mahkemece takdiri

²⁷³ Belgesay, s.11.

²⁷⁴ Tercan, İsticvap, s.278 vd.

²⁷⁵ Tercan, İsticvap, s.100.

²⁷⁶ Erdal Tercan, Medeni Yargılama Hukukunda İkrarın Geri Alınması, (Batider 1998, C.XIX, S.3, s.115-133), s.116.; Tercan, İsticvap, s.102. ; Karslı, s.473.

²⁷⁷ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.182.

²⁷⁸ Adnan Deynekli, İkrarda Manevi Unsur, TBB Dergisi, (2006, S.64, s.321-336), s.330.

²⁷⁹ Taylan Özgür Kiraz, Medeni Yargılama Hukukunda İkrar, Ankara 2005, s.275.

²⁸⁰ Kiraz, s.282.

²⁸¹ Tercan, İkrar, s.124.

²⁸² Hakim, resen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda, taraflarca ileri sürülmemiş olan maddi vakıaları da re'sen gözetebilir, bütün delillere kendiliğinden müracaat eder, ikrar ve yemin hakimi bağlamaz ve isticvap hükümleri uygulanmaz.

²⁸³ Tercan, İkrar, s.131.

delil kabul edilebilir. İkrarın taraflarca getirme ilkesi gereğince hâkimi bağlaması²⁸⁴, hukuk yargılamasının, hakikate ulaşma amacı dikkate alındığında; ikrar konusunun aşikar bir şekilde gerçeğe aykırı²⁸⁵ olması halinde de, hâkimin bununla bağlı olduğunu kabul etmek, yargı-lamanın sadece şekilden ibaret olduğunun kabulü anlamına geleceği gibi, hukuki barış ve güveni de zedelenecektir. Bu nedenle, ikrar, ger-çeği söyleme ve dürüstlük kuralına aykırı şekilde kullanılırsa, hâkim, ikrarla bağlı olmamalıdır²⁸⁶. Zira hâkim usulüne uygun yapılan ikrarla bağlıdır. Kaldı ki, aksinin kabulü hukuk yargılamasının amacı, yani hakikate ulaşma gayesini akamete uğrayacaktır²⁸⁷. Gerçeğe aykırı ik-rarla mahkemeyi bağlı saymak, üçüncü kişi ya da topluma zarar ver-mek anlamına geldiği gibi, toplumsal barışın bozulmasına da sebebi-yet verecektir²⁸⁸.

İsticvap ise, kişinin kendi aleyhine olan bir vakıa hakkında hâkim tarafından sorguya çekilmesidir. Bu sebeple isticvabın konusu sadece isticvap edilecek kimsenin aleyhine olan vakialardır. Yani kişi lehine olan vakıalar hakkında isticvap olunamaz, ancak iddia ve savunmalar dâhilinde dinlenebilir. İsticvabın amacı ikrarı sağlamaktır. Bu fonksi-yonundan dolayı takdiri delil kabul edilebilir²⁸⁹. Her iki düzenlemede taraflarca hazırlama ilkesinin geçerli olduğu davalarda işlerlik kaza-nır. Aleyhte sorguya çekilecek taraf isticvaba gelmez ya da gelip de, cevap vermezse isticvap davetiyesinde belirtilen hususları ikrar etmiş sayılır. Hâkim, isticvaba resen başvurabilir. İsticvap, taraf tarafından kötü niyetli ya da gerçeği söyleme yükümlülüğüne aykırı kullanılırsa,

²⁸⁴ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.230.

²⁸⁵ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.34.

²⁸⁶ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.202.

²⁸⁷ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.124.

²⁸⁸ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.203.

²⁸⁹ “Mahkemece iddia, savunma ve toplanan delillere göre sahtelik iddiasına dayanan menfi tespit davasında verilen kararın kesin hüküm teşkil etmediği, davacı ve pa-rayı davacıya ödeyen Hasan Aslan arasında alacakla ilgili başka davalar bulundu-ğu, Hasan Aslan’ın bu parayı davacıya vermesinin hayatın olağan akışına uygun düşmediği, ceza mahkemesindeki beyanlar ve isticvap üzerine alınan beyanların davacının davalıya borçlu olmadığını gösterdiği, bedelsizlik definin temlik alacak-lısına karşı ileri sürülebileceği gerekçesiyle davacının dava konusu bonodan dolayı davalılara borçlu olmadığının tespitine karar verilmiş, hüküm davalılar tarafından temyiz edilmiştir. Dosyadaki yazılara kararın dayandığı delillerle gerektrici se-beplere, delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre, davalılar ve-killerinin yerinde görülme-yen bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kanuna uygun bulunan hükmün onanmasına” (19.HD 12.10.2006, 2014/9540).

hâkim, isticvabın hukuki sonuçlarına engel olmalı²⁹⁰, hükmünde esas almamalıdır²⁹¹ yahut bu yola başvurmamalıdır²⁹².

V. Dava Sebebi Kavramının Yargılamanın Yenilenmesindeki Rolü

Yargılamanın yenilenmesi kurumu Hukuk Muhakemeleri Kanunu 374 vd. maddelerinde açıkça düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre; kesin olarak verilmiş ya da kesinleşmiş kararlara²⁹³ karşı yargılamanın iadesine başvurulabileceği ön şart olarak getirilmiştir²⁹⁴. Kesin olarak verilmiş kararlar, kararın niteliği gereği üst yargı yolu kapalı olan, bu sebeple, ilk derece mahkemesinin bu anlamda verdiği kararlar; kesinleşmiş olanlar ise; üst kanun yolları tüketilerek şekli²⁹⁵ anlamda²⁹⁶ kanun yolu bulunmayan kararları kastetmiş ise de, yargılamanın yenilenmesi bakımından ön şart sayılan hükmün maddi anlamda kesin hüküm²⁹⁷ teşkil

²⁹⁰ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.124.

²⁹¹ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.204.

²⁹² İşte vakıaların açıkça gerçek dışı oldukları anlaşılıyorsa bu ikrar faraziyesinin yürümeyeceği, yani vakıaların ispat külfetini taşıyan tarafça ispatı lüzumunun ortadan kalkmadığını kabul etmek lazımdır. Zaten hakim in belki de bu durumlarda ne resen ne de talep üzerine isticvaba da başvurması söz konusu olmamalıdır.

²⁹³ “Kesin hüküm, şekli anlamda kesin hüküm ve maddi anlamda kesin hüküm olmak üzere ikiye ayrılır. Şekli anlamda kesin hüküm, sözü edilen karara karşı artık bütün olağan yasa yollarının kapandığı anlamına gelir. Bazı son kararlar verildikleri anda kesindirler. Bir hüküm bir kere şekli anlamda kesinleşirse, artık bu hükme karşı, olağan yasa yollarına başvurulamaz. Bir kararın maddi anlamda kesinleşmesi için öncelikle şekli anlamda kesinleşmesi gerekir.” (HGK, 28.03.2012, 2- 890/239).

²⁹⁴ Ramazan Arslan, Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara 1977, s. 120; “HUMK’nun 445 ve devamı maddesinde düzenlenen yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurma hakkı, kati olarak verilen veya kesinlik kazanmış kararların taraflarına aittir.” (14.HD 21.12.2010, 11837/14489).

²⁹⁵ Gürdoğan, s. 35.

²⁹⁶ Yılmaz, Şerh, s. 1563.

²⁹⁷ “Bu davanın yasal dayanağı “İadei Muhakeme” başlığı altında düzenlenen 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK)’un 445 ilâ 453 maddeleri oluşturmaktadır. Anılan Kanunun 445.maddesinde: “Katiyen verilen veya katiiyet iktisap etmiş olan kararlar hakkında aşağıdaki sebeplere binaen iade-i muhakeme talep olunabilir” denildikten sonra; onbir (11) madde halinde bu sebepler sıralanmıştır. Birinci fıkranın (2) bendinde: “Hükme esas ittihaz olunan senedin sahteliğine karar verilmiş veyahut senedin sahte olduğu mahkeme veya bir mevkii resimde ikrar olunmuş veya sahtelik hakkındaki karar hükümden evvel ittihaz olunup iade-i muhakeme talebin de bulunan kimsenin, hüküm zamanında bundan haberi bulunmamış olması”; Maddenin ikinci fıkrasında da; “Birinci fıkranın 4, 5 ve 6 ncı bentlerindeki hallerde yargılamanın iadesinin istenebilmesi, bu sebeplerin kesinleşmiş bir ceza mahkumiyet kararı ile belirlenmiş olması şartına bağlıdır. Delil yokluğundan başka bir sebeple ceza kovuşturmasına başlanamamış veya karar verilememiş ise, ceza mahkemesi kararı aranmaz. Bu takdirde yargılama-

etmesidir²⁹⁸. Hukuk Muhakemeleri Kanunu 375. maddesinde tahdidi olarak yargılamanın iadesi sebepleri sayılmıştır. Dava sebebi bakımından bizi ilgilendiren sebep, (1) fıkrasındaki; “bir dava sonunda verilen hükmün kesinleşmesinden sonra tarafları, konusu ve sebebi aynı olan ikinci davada öncekine aykırı bir hüküm verilmesi²⁹⁹ ve bu hükmün de kesinleşmiş olmasına” ilişkin düzenlemedir³⁰⁰. Ancak tarafları, konusu

nın iadesi sebeplerinin varlığının, yargılamanın iadesi davasında öncelikle ispat edilmesi gerekir.” Hükmüne yer verilmiş; Atıf yapılan 1.fıkranın; (4).bendinde: “Şahadeti hükme esas itihaz olunan şahidin hükmünden sonra yalan şahadette mahkum edilmiş olması”; (5).bendinde: “Ehlihibrenin kasten hilafı hakikat ihbaratta bulunduğu hükmen tahakkuk etmesi”; (6).bendinde - “Mahkûmunlehin yalan yere yemin ettiği ikrarı veya beyine-i tahririye ile sabit olmuş olması”, halleri sıralanmıştır. Yine aynı Kanunun 448. maddesinde de; “İade-i muhakeme talebini mutazammın arzual, hükmü veren mahkemeye verilir ve orada tetkik olunur. 445 inci maddenin onuncu numarasında yazılan sebepten dolayı iade-i muhakeme talebini havi arzual ikinci hükmü ita eden mahkemeye verilir.” Düzenlemesi yer almaktadır. Bu hükümler ortaya koymaktadır ki, kesin verilen veya kesinleşmiş olan kararlar hakkında sayılan sebeplerle yargılamanın yenilenmesi istenebilir. Önemle vurgulanmalıdır ki, ilke olarak, kesin hükme bağlanmış bir davaya yeniden bakılamaz. Bunun en önemli istisnası yargılamanın yenilenmesi yoludur. Yargılamanın yenilenmesi, bazı ağır yargılama hatalarında ve yanlışlıklarından dolayı, maddi anlamda kesinleşen hükmün ortadan kaldırılmasını ve daha önce kesin hükme bağlanan bir dava hakkında yeniden yargılama ve inceleme yapılmasını sağlayan olağanüstü bir kanun yoludur. Yargılamanın yenilenmesi, sadece kesinleşmiş olan esasa ilişkin son kararlara karşı başvurulabilecek bir kanun yoludur. Maddi anlamda kesin hüküm gücü bulunmayan kararlara karşı (örneğin çekişmesiz yargıda verilen son kararlar) yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulamaz. Yargılamanın yenilenmesi davasının konusunu ise, yargılamanın yenilenmesi istenen dava teşkil eder.” (HGK, 15.06.2011, 20-226/412).

²⁹⁸ Meriç, Kesin Hüküm, s. 399. ; Yılmaz, Şerh, s.1561; Kuru, s. 243; Arslan, Yargılamanın Yenilenmesi, s.118.

²⁹⁹ Arslan, Yargılamanın Yenilenmesi, s.120.

³⁰⁰ Dava, yargılamanın yenilenmesi isteğine ilişkindir. Mahkemece davanın reddine karar verilmiştir. Dosya içeriği ve toplanan delillerden; davacı şirketin kayden maliki olduğu 596 parsel sayılı taşınmazın kıyı kenar çizgisi içerisinde bulunduğu iddiasıyla Hazine tarafından açılan dava sonucu iddianın kabulü ile Seferihisar Asliye Hukuk Mahkemesinin 23/12/1997 tarih 224-322 karar sayılı ilamıyla kıyı kenar çizgisi içerisinde kalan bölüm bakımından iptal ve terkin kararı verildiği, söz konusu kararın Yargıtay denetiminden geçerek kesinleştiği anlaşılmaktadır. Ancak kesinleşmiş hükmü konu olan taşınmazın sicil kaydının Seferihisar Asliye Hukuk Mahkemesinin 15/02/1965 tarih 1964/47 esas, 1965/10 karar sayılı tescil ilamıyla oluştuğu anılan hükmünde davanın tarafı Hazine ile yargılamanın yenilenmesini isteyen halefinin taraf bulunduğu görülmektedir. Bu durumda, çekişmeli taşınmaz yönünden birbirine aykırı iki kesin hüküm oluştuğu açıktır. Öyle ise davada HUMK'nin 445. maddesinin 10. bendinin uygulama yeri bulunacağı düşünülmelidir. Hal böyle olunca, davacının yargılamanın yenilenmesi isteğinin dinlenebilir olduğunun kabul edilmesi işin esasına girilerek sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken yazılı olduğu üzere hüküm kurulması doğru değildir.

ve dava sebebi aynı olmakla beraber, her iki kararda kesinleşmemiş ya da birisi kesinleşmiş ise, bu durum yargılamanın yenilenmesi başvurusu için engel durum olacaktır³⁰¹. Keza, her üç unsur aynı olmasına karşın, her iki hüküm birbirine aykırı değil, veya yargı yolları farklı³⁰² yahut hüküm maddi anlamda kesin hüküm oluşturuyorsa³⁰³ yargı-

Davacının temyiz itirazı yerindedir. Kabulü ile hükmün açıklanan nedenden ötürü HUMK'nin 428. maddesi gereğince bozulmasına." (1.HD 12.07.2006, 6698/8187).

³⁰¹ Arslan, Yargılamanın Yenilenmesi, s. 120; Karşlı, s. 666.

³⁰² "Dava HUMK'nun 445/10. maddesi hükmüne dayanan yargılamanın yenilenmesi isteğine ilişkindir. Bilindiği gibi olağanüstü bir kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi nedenleri HUMK'nun 445. maddesinde sınırlı bir biçimde açıklanmış bulunmaktadır. Sözü geçen maddenin bu dava ile ilgili 10. bendindeki düzenleme ile tarafları, sebebi ve konusu aynı olan bir dava hakkında verilen hükme aykırı yeni bir hüküm verilmesine yasal sebep bulunmadığı halde, aynı veya başka bir mahkeme tarafından önceki hükme aykırı ikinci bir hüküm verilmiş ve her iki hükmün kesinleşmiş olması yargılamanın yenilenmesi sebebi sayılmıştır. Demek oluyor ki, tarafları sebebi ve konusu aynı olan bir dava hakkında birbirine aykırı kesinleşmiş iki hüküm bulunması halinde yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilir. Bu açıklamaların ışığı altında somut olay incelendiğinde ilk önce hazine ile aide-i muhakeme isteyenler arasında kıyı kenar çizgisinin de tartışıldığı kadastro davasının cereyan etmiş olduğu ve anılan davada 1977 tarihinde onaylı kıyı kenar çizgisi esas alınmak suretiyle taşınmazın tespit dışı bırakılmasına karar verilmiş olduğu görülmektedir. kadastro davası, dava konusu taşınmazın tespit günü itibarıyla mülkiyet durumunun tespitine ilişkindir. Taşınmazın tamamının tespit dışı bırakılmasına esas olan kıyı kenar çizgisi, bilahare Samsun İdare mahkemesi kararıyla iptal edilmiş ve iptal kararı üzerine idarece yeniden belirlenen kıyı kenar çizgisi 12.08.2004 tarihinde onaylanmıştır. Davacı ve dava dışı kişiler Samsun 1. idare Mahkemesinde 2007/1497, 1498,1499 ve 1500 esas sayılı dosyalar da idarece belirlenen kıyı kenar çizgisinin iptali istemiyle de dava açtığı, dosyaya yansıyan bilgi ve belgelere göre bu davaların reddedildiği ancak temyiz yoluna başvurulduğundan kesinleşmediği anlaşılmaktadır. Samsun İdare Mahkemesinin 1999/955-2000/440 E.K. sayılı iptal kararı taşınmazın tesciline ilişkin olmayıp, kadastro mahkemesi kararına esas alınan kıyı kenar çizgisinin iptaline ilişkindir. Açıklanan bu maddi ve hukuki olgular karşısında olayda HUMK'nun 445/10. maddesi koşullarının gerçekleştiğinden söz edilemez. Öncelikle anılan hükmün uygulanabilmesi için her iki hükmün de adliye mahkemesinden verilmiş olması gerekirken birbiriyle çeliştiği iddia olunan hükümlerden birinin kadastro mahkemesi, diğerinin ise idare mahkemesi tarafından verilmiş olması nedeniyle yargılamanın iadesi yoluna başvurulması mümkün olmadığı gibi, somut olayda taşınmazın tesciline ilişkin verilen hüküm ile idare mahkemesince kıyı kenar çizgisinin iptaline ilişkin verilen hükümün konuları da farklı olduğundan 445/10. maddesi hükmünün uygulanması mümkün bulunmamaktadır." (7.HD 28.03.2012, 2011/4294, 2012/2246).

³⁰³ "Mahkemece tarafları, konusu ve dava sebebi aynı olan iki mahkeme hükmü bulursa da söz konusu kesin hükümlerden birinin maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmeyen icra tetkik mercii kararı olması itibarıyla davacının yargılamanın yenilenmesine ilişkin talebinin yerinde olmadığı ve ikinci hükmü veren Mahmudiye Asliye Hukuk Mahkemesinin ilk hükmü veren Mahmudiye İcra Tetkik Mercinin kararından haberdar olduğu, ayrıca HUMK.nun 445/10 maddesi gereğince ikinci

lamanın yenilenmesi sebebi varit olmayacaktır. 6100 sayılı HMK'da derdestliğin dava şartı olarak düzenlenmesinden sonra bu sebebe ilişkin yargılamanın yenilenmesi taleplerinde bir azalma meydana geleceği ihtimal dâhilindedir. Her iki davanın aynı olması için derdestlik ve kesin hükümde bahsettiğimiz üzere üç unsurda aynıyetlik aranacaktır. İncelememiz açısından dava sebebi noktasında yargılamanın yenilenmesinde de aranılacak olan da maddi vakıalardır³⁰⁴. Yargılamanın yenilenmesinde bahsedilen kesin karardan kasıt, maddi anlamda kesin hüküm teşkil eden karardır³⁰⁵. Bu düzenleme, mülga 1086 sayılı HUMK döneminde (m.445/10), aynı kanunda düzenlenmiş kesin hüküm (m.237) maddesiyle birlikte değerlendiriliyordu³⁰⁶. 6100 sayılı HMK döneminde de yargılamanın yenilenmesi, bu kanundaki kesin hüküm (m.303) ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir³⁰⁷. Çünkü

hükümün iptalini talep edebileceği, davacının ise bu hükme yönelik herhangi bir talebinin bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiş, hüküm davacı vekili tarafından temyiz edilmiştir. Dosyadaki yazılara kararın dayandığı delillerle gerektirici sebeplere, delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre, davacı vekilinin yerinde görülmeyen bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kanuna uygun bulunan hükmün onanmasına." (19.HD 17.03.2006, 723/2730).

³⁰⁴ Arslan, Yargılamanın Yenilenmesi, s.118.

³⁰⁵ Maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmeyen çekişmesiz yargı kararları ile icra mahkemesinin ihalenin feshi, istihkak ve İİK 89/4. maddesine dayalı olarak açılan tazminat ya da ceza ve tazminat davaları dışındaki kararları yargılamanın yenilenmesine konu olmayacaktır.

³⁰⁶ Arslan, Yargılamanın Yenilenmesi, s.118.

³⁰⁷ "Yargılamanın iadesi, bazı ağır yargılama hatalarından ve noksanlarından dolayı, maddi anlamda kesin hükmün bertaraf edilmesini ve daha önce kesin hükme bağlanmış olan bir dava hakkında yeniden yargılama ve inceleme yapılmasını sağlayan fevkalade bir kanun yoludur. Yargılamanın iadesi sebepleri HUMK.nun 445. (HMK. 375) maddesinde tahdidi olarak sayılmıştır. HUMK. 445/10. maddesine göre tarafları, dava sebebi ve konusu (müddeabihi) aynı olan bir dava hakkında verilen hükme aykırı yeni bir hüküm verilmesine sebep olabilecek bir madde (kanuni dayanak) yokken, aynı mahkeme veya başka bir mahkeme tarafından önceki (birinci) hükme aykırı ikinci bir hüküm verilmiş bulunması, yargılamanın iadesi sebebidir. Benzer bir düzenleme olan HMK.nun 375/1 maddesi de, "Aşağıdaki sebeplere dayanılarak yargılamanın iadesi talep edilebilir: Bir dava sonunda verilen hükmün kesinleşmesinden sonra tarafları, konusu ve sebebi aynı olan ikinci davada, öncesine aykırı bir hüküm verilmiş ve bu hükmün de kesinleşmiş olması." düzenlemesini içermektedir. Ancak, tarafları, dava sebebi ve konusu aynı olan bir dava hakkında birbirine aykırı kesinleşmiş iki hüküm bulunması halinde, birinci hüküm lehine olan taraf HUMK.nun 237. maddesinde (HMK. m. 303) açıklanan kesin hükmün sonuçlarından istifade etmektedir. Kesin hüküm nedeniyle önceki günlük kesinleşmiş karar HUMK.nun 237. maddesi hükmünce tarafları bağlar. Bu nedenle yargılamanın iadesi talebi üzerine, ikinci hükmün iptaline karar verilir (HMUK. 450/II, HMK. 380). Bundan dolayı, sadece ikinci hükmün iptali için yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilir." (10.HD 26.12.2011, 2010/7388, 2011/19631).

maddi anlamda kesin hüküm, her iki davanın dava sebebi, yani vakıalarının aynı hukuki sebep temeline dayandırılarak çözülmüş olmasını gerektirmektedir. Bir diğer ifade ile yargılamanın yenilenmesine baş vurabilmek için her iki davanın tarafları, konusu ve dava sebebinin aynı olması kimi ihtimallerde yetmeyecek, maddi anlamda kesin hükümde, dava sebebinin aynı olması için, vakıaların aynı hukuki sebep ışığında tetkik edilerek hükme bağlanması da zorunlu olacaktır. Aksi halde iki aynı davada, birbirine aykırı kesinleşmiş karar şartı ortaya çıkmayacaktır. Zira hükmün dayandırıldığı vakıalar hukuki sebeple bir bütün oluşturmakta³⁰⁸, tabiri caizse mütemmim cüz teşkil etmektedir³⁰⁹. Bu durum, Hukuk Muhakemeleri Kanunu 376. maddesinde, üçüncü kişilere, hükmü iptal hakkı veren yargılamanın yenilenmesi kurumunu karşımıza çıkarmaktadır. Kural olarak, maddi anlamda kesinlik esas itibarıyla yalnız hüküm fıkrası içindir³¹⁰. Bundan mütevellit,

³⁰⁸ “Bir mahkeme kararının gerekçesi, o davaya konu maddi olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyar; kısaca, maddi olgular ile hüküm arasındaki mantıksal bağlantıyı gösterir. Tarafların o dava yönünden, hukuk düzenince hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri ve Yargıtay’ın hukuka uygunluk denetimini yapabilmesi için, ortada, usulüne uygun şekilde oluşturulmuş; hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini ayrıntılarıyla gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuyla yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçe bölümünün bulunması, zorunludur. Bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılması gerektiğini öngören Anayasa’nın 141/3.maddesi ve ona koşut bir düzenleme içeren 6100 Sayılı HMK’nun 27 ve 297. maddeleri işte bu amacı gerçekleştirmeye yöneliktir. Öte yandan, bazen bir mahkeme kararının, başka bir dava yönünden kesin hüküm veya güçlü delil oluşturup oluşturamayacağı gibi konularda yapılacak hukuksal değerlendirmelerin sağlıklı olabilmesi de, o kararın yukarıda açıklanan nitelikte bir gerekçeyi içermesiyle mümkündür.(Hukuk Genel Kurulu’nun 18.10.2006 tarih ve 2006/11-620 esas, 2006/659 karar sayılı kararı). Bu açıklamaların ışığında somut olaya baktığımızda; mahkemece verilen kararın, mükerrer takibe ilişkin şikayet yönünden yukarıda açıklanan nitelikte bir yasal gerekçeyi içermediği ve Yargıtay denetimine elverişli olmadığı çok açıktır. O halde, borçlunun mükerrer takip şikayetine ilişkin olarak işin esasına yönelik herhangi bir inceleme yapılmaksızın, salt bu nedenle mahkeme kararının bozulması gerekir.” (12.HD 04.05.2012, 2011/31147, 2012/15305).

³⁰⁹ “Hükmün gerekçe bölümünde: iddia ve savunmaların özeti, çekişmeli ve çekişmesiz noktalar ile ret ve üstün tutulma nedenleri, sabit görülen olgulardan çıkarılan sonuçlar ile hukuki nedenin gösterilmesi gerekir. (HUMK.m.388/b.3). Bu bakımdan gerekçe, mahkemenin benimsediği olgular ile hüküm bölümü arasındaki yasal bağ niteliğindedir. Kural olarak, gerekçenin kesin hüküm anlamında değeri bulunmamaktadır. Ancak, hükme sıkı sıkıya bağlı gerekçe; olgu belirlemesi bakımından kesin hüküm oluşturur.” (4.HD 29.05.2007, 381/7238).

³¹⁰ Gürdoğan, s.40.

kanuni hakikat vasfı salt hüküm fıkrasına yöneliktir. Buna karşın, gerekçe bu hakikatten tamamen varestede tutulmuş değildir³¹¹. Gerçeği söyleme yükümlülüğüne aykırı hareket edilerek, mahkemeye getirilen vakıalar, yargılama sonunda verilen karar şekli ve maddi anlamda kesin hüküm teşkil ettiğinden, mahkemenin hükmü gerçeğe aykırı, bilinçli yalan ya da eksik vakıalara dayandığında, bu gerekçeler, hükmün bir parçası haline gelebilecektir³¹². Böylesi bir durum, daha çok üçüncü bir kişiye zarar vermek, ya da kendisine haksız bir menfaat sağlamak için başvuru olan bir usul hilesidir. Gerçeği söyleme yükümlülüğüne aykırı davranarak, vakıalar gizlenmiş, yanlış beyan, vakıa ve delil uydurma yahut usul hilesi³¹³ marifetiyle taraflar kendi lehine hüküm verilmesini sağlamış ve maddi anlamda kesinleşerek hükmün mütemmim cüzü haline gelmiş dava sebebi söz konusu vakıalar³¹⁴, yani hükmün dayandırıldığı gerekçeler hakikate dayanmadığından, bundan zarar gören üçüncü kişiler, yargılamanın yenilenmesi yoluyla (HMK m. 376) kesin hükmün iptalini talep edebilecektir³¹⁵. Keza bu durum Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 374. maddesinin (h) fıkrasındaki; "lehine karar verilen tarafın, karara tesir eden hileli bir davranışta bulunmuş olması" hali için de geçerlidir³¹⁶. Bu ihtimalde de davanın diğer tarafı, yargılamanın yenilenmesine başvurabilecektir³¹⁷. Zira bu fıkra ile 376. maddedeki yargılamanın yenilenmesi için ön görülen şart ortakır³¹⁸. Bir

³¹¹ Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.209.

³¹² Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.209. "Gerçeği söyleme yükümlülüğü, ihlal edilerek asıl davada ileri sürülen hususlar, o davada mahkemenin vereceği, karar için gerekçe oluşturmuş ve mahkeme hükmünü bu hususlara dayalı olarak vermiş ve böylece gerçeğe aykırı olarak ileri sürülen hususlar hükmün bir parçası haline gelmiş olabilir."

³¹³ Alangoya, İlkeler, s.123.

³¹⁴ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.126.

³¹⁵ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.115.

³¹⁶ Arslan, Yargılamanın Yenilenmesi, s.104.

³¹⁷ Alangoya, İlkeler, s.123; Arslan, Yargılamanın Yenilenmesi, s.104; Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.125; Tercan, Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, s.206.

³¹⁸ "6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 376. maddesinde davanın taraflarından birisinin alacaklıları veya aleyhine hüküm verilen tarafın yerine geçenlerin, borçluları veya yerine geçmiş oldukları kimselerin aralarında anlaşarak, kendilerine karşı hile yapmaları nedeniyle hükmün iptalini isteyebilirler, şeklinde benzer bir düzenlemeye yer verilmiştir. Kısaca kesinleşen mahkeme kararı aleyhine olan tarafın dışındaki, davanın taraflarından birisinin alacaklılara veya aleyhine hüküm verilenlerin yerine geçen külli ve cüzi haleflerin yargılamanın yenilenmesini isteyebilmeleri, yerlerine ettikleri kişilerin aralarında anlaşarak kendilerine karşı hile yapmaları şartına bağlanmıştır. Mahkemece, yargılamanın yenilenmesi yo-

diğer ifadeyle, kanunda geçen, karara tesir eden hileli bir davranış³¹⁹, ibaresini geniş anlamak, bu bağlamda, lehine karar verilen tarafından dürüstlük kuralına aykırı olarak, vakıaların gizlenmesi, yanlış beyanlarda bulunmak, yahut gerçeği söyleme yükümlülüğüne aykırı olarak aldatici ve yanıltıcı beyan ve deliller ikame etmek de hilenin içinde değerlendirilip, yargılamanın yenilenmesine konu olabilecektir³²⁰. Hukuk Muhakemeleri Kanunu 376. maddesi, bu hakkı davanın tarafı olmayan üçüncü kişilere de tanırken, 374. maddenin (h) fıkrası bunun hile sebebiyle dava aleyhine sonuçlanan tarafa bahşetmiştir. Uygulamada, salt eşinin babasından kalan emekli maaşını alabilmek için gerçeğe aykırı iddia ve savunma ile temin edilen anlaşmalı boşanma ilamının, SGK; alacaklısından mal kaçırmak için haksız ve sözde borçlanma ya da eşler arasındaki mal rejimi tasfiyesinde, muvazaalı anlaşma protokolüne binaen, mal varlığını diğer eş adına tescil eden ilamların, alacaklılar tarafından üçüncü kişi sıfatıyla yargılamanın yenilenmesi yoluna başvuru olarak iptali mümkün olabilmelidir³²¹.

luyla kaldırılması istenen kesinleşmiş mahkeme kararlarında, yargılamanın yenilenmesini isteyen A.Ç'nin taraf olmadığı, A.Ç. tarafından satım vaadi sözleşmesi ile taşınmazların kendisine satıldığı iddia edilerek yargılamanın yenilenmesinin bulunduğu, kesinleşmiş mahkeme kararının taraflarından kaynaklanan bir hilenin bulunduğu, yargılamanın yenilenmesini isteyen A.Ç. tarafından ileri sürülmediği gibi, dosyada böyle bir hileye delalet edecek delile de rastlanmadığı, bu nedenle, A.Ç'nin yargılamanın yenilenmesini isteyebilmesi için gerekli şartların oluşmadığı, yargılamanın yenilenmesini isteyemeyeceği gözetilerek istemin reddine karar verilmesinde isabetsizlik bulunmadığına göre" (20.HD 07.06.2012, 2011/11268, 2012/8711).

³¹⁹ Arslan, Yargılamanın Yenilenmesi, s.106.

³²⁰ Arslan, Dürüstlük Kuralı, s.125.

³²¹ "Davalı alacaklının takip konusu alacağı boşanma davasında protokolde bağlanan tazminata dayanmaktadır. Dayalı ilama bağlanmış alacağın muvazaalı olduğunu ileri sürerek sıra cetveline itiraz etmiştir. Bir hükmün iptalini taraf olmayan üçüncü kişi HUMK'nun 446. maddesine göre alacaklı ve borçlunun anlaşarak hile ile aleyhe hüküm verilmesini sağladıklarını ileri sürerek iadei muhakeme yoluyla isteyebilir. Hükmünden zarar gören üçüncü kişi kendisinden ayrılması gereken payın azaltılması amacı ile dava açılıp karar alındığını iade-i muhakeme davası konu yapılabilir hükmün taraf olmayan alacaklının hüküm lehine olan alacaklıya karşı açacağı sıra cetveline itiraz davası HUMK'nun 446. maddesinde düzenlenen iade-i muhakeme davası yerine geçer. (Belgesay M. Raşit, İcra ve İflas Hukuku C1, 1945, s.437; Kuru,Baki Hukuk Muhakemeleri Usulü CIV, 1991,s.3636). Mahkemece bu yön ve haciz sırasında boşanmış eşlerin aynı yerde bulunmaları hususu da gözetilerek bir karar verilmesi gerekirken yazılı gerekçelerle davanın reddinde isabet görülmemiştir." (19.HD. 11.10.2003, 6106/12507).

VI. Borçlar Kanunu'nun 60. Maddesinde Düzenlenen Sebeplerin Yarışması Düzenlemesinin Dava Sebebi Kavramı Bağlamında İrdelenmesi

Borçlar Kanunu 60. maddesi sorumluluk sebeplerinin çokluğu üst başlığı altında sebeplerin yarışması, yani hakların telahukunu düzenlemiştir. Düzenlemeye göre, bir kişinin sorumluluğu birden çok sebebe dayandırılabilirse hâkim, zarar gören aksini istemiş olmadıkça veya kanunda aksi öngörülmedikçe zarar görene en iyi giderim imkanı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verir. Kısaca, bir maddi vakia birden fazla hukuki sebep zemininde ileri sürülebiliyorsa, burada hakların yarışması söz konusu olur³²². Her ikisi de aynı neticeyi husule getirmeye yönelik (matuf) ve mahsus olduğu takdirde iki hak yarışmış olur. Özellikle aynı muhtevaya haiz olan taleplerde alacaklı aynı edayı iki muhtelif hukuki sebep altında talep edebileceği cihetle durum böyledir³²³. Başka bir ifade ile; bir şahsın (alacaklının) diğer bir şahsa (borçluya) karşı aynı dava sebebi ve hakka istinaden belli bir hukuki himaye sağlamak amacıyla değişik hukuksal nedenlere³²⁴ dayanarak istemde bulunması hakların yarışması olarak isimlendirilir. Kanımca, aynı maddi vakiaların muhtelif hukuki tavsifler altında talep edilmesi halinde hakların yarışması mevcuttur³²⁵.

BK. 60. maddesindeki durum için, yani hâkimin tarafların yerine geçerek, onlar adına tercihte bulunması, bir nevi tarafların irade ve beyanını kullanması yargılama hukuku ilkeleri bağlamında mümkün olabilecek midir? Bu husus, doktrinde, hâkim taraflar için en lehe olan hukuk kuralını uygular gerekçesiyle taraftar bulmuştur³²⁶. Keza hu-

³²² Özekes, Hukuki Sebep, s.764. "Bazen vakialar aynı kalsa da, farklı hukuki sebeplere dayanılarak farklı sonuçlara ulaşmak veya farklı taleplere hak kazanmak mümkündür."

³²³ Von , Tuhr, Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, İstanbul 1953, s. 40.

³²⁴ Sema Çağa, Sözleşmeden ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluğun Birleşmesi, Seminer Yarışması, Batider,1972-1973, s.18.

³²⁵ "Bir maddi vakianın (dava sebebinin) birden fazla hukuksal nedene dayalı olarak ileri sürülmesi hali, doktrin ve uygulamada mütelahik dava olarak adlandırılmaktadır. Bu nitelikteki davalarda mahkemece, davaya uygulanması gereken yasa maddelerinden (hukuksal nedenlerden) sadece birine göre inceleme yapılarak davanın reddi halinde, ilk davada incelenmemiş olan kanun hükümlerine dayanarak yeni bir dava açılması mümkün olmayıp, açılmış ise kesin hüküm nedeniyle reddedilmelidir." (11.HD 25.12.2008, 12577/14418).

³²⁶ Üstündağ, s.20. "Hakim davacıdan işin mahiyetini (vakiaları) alır ve onun iddiasını her mümkün hukuki düşünce altında tahkik ederek talep ettiği hakkı kendi-

kuk bilgisinin teknik olduğu ve hukukumuzda avukatla temsil zorunluluğu³²⁷ da bulunmadığından, taraflarca hukuki normun, yani vakıa ile ilintili hukuk kuralının ya da hayat olayına uygulanacak kanun hükmünün bildirilmesinin mutlak olmadığı yönündeki görüş³²⁸ de bizi bu düzenlemeye yakın olduğumuz sonucuna götürecektir. Ancak böylesi bir davranışın, hâkimin taraf pozisyonu alacağı ve yargılama-daki eşitlik anlayışına aykırı olduğu da savunulmuştur³²⁹. Taraflardan sübjektif haklarını himaye edecek en iyi hukuki sebebi bilmeleri ve serdetmelerini beklemek doğru olmayacaktır³³⁰. Onlar doğru ve eksiksiz vakıaları getirmekle yükümlüdür. Bu sebeple, kanundaki bu düzenleme, tabiri caizse, terzinin teslim edilen kumaşa en münasip elbiseyi dikme görevi yüklemiştir. Konuyu daha iyi açıklamak sade-dinde, yurt dışındaki A, İstanbul'daki evinin aidat, bakım, vb. işleri için arkadaşı B'ye yetki verse, B' de bu yetki ve temsil ilişkisi çerçevesinde; evin ortak giderleri, zorunlu bakım ve tamiratlarını yaptır-sa, müteakiben evi C' ye kiraya verdiğini düşünsek, hal böyle iken, birinci ihtimalde, malik A, B' nin yaptığı masrafları ödemesi, B, A'ya karşı şifahi sözleşmeye aykırılık, vekaletsiz iş görme ya da iyi niyetli zilyedin yaptığı zorunlu, lüks ve faydalı masrafların iadesi borcuna ilişkin hükümlere mi? İkinci ihtimalde, B, kiracıdan aldığı kira bedel-lerini malik A'ya ödememesi halinde A, vekaletsiz iş görme, şifahi sözleşmeye aykırılık ya da iyi niyetli zilyedin iade borcuna ilişkin hü-kümlere mi? Yahut kira bedelinin artık kendine ödenmesini isteyen malik A, ödenmeyen kira bedelleri ve tahliye için kiracı C'ye karşı, BK 40 vd düzenlenen temsil hükümlerine mi? Yoksa doğrudan aynı

sine tanırdı ve husus bir ihtiyar olmaktan ziyade hakime verilmiş bir mükellefiyet idi.”; Abdürrahim Karslı, Medeni Muhakeme Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2011, s. 315. “Hakim, davacının bildirdiği hukuki sebeple bağlı olmayıp, davacının dayandığı dava sebebine uygulanacak kanun hükmünü resen araştırıp bulmak ve uygulamakla yükümlü olduğundan, hakların yarışması halinde de davacının kanun hükümlerini eksik göstermesi veya hiç göstermemesi önemli değildir. Hakim davaya uygulanacak kanun hükümlerini resen araştırıp bulmakla yükümlüdür (HMK m.33). Bununla birlikte, hakimin bu kanun hükümlerinden davacı için daha elverişli olan kanun hükmünü resen gözeterek uygulaması daha doğru olacaktır.”; Kuru, Dava Sebebi, s. 220; Aksi görüş için bkz. Özkes, Hukuki Sebep, s.765.

³²⁷ Yıldırım, Delillerin Değerlendirilmesi, s.104.

³²⁸ Yılmaz, Islah, s.158.

³²⁹ Özkes, Hukuki Sebep, s.765.

³³⁰ Yılmaz, Şerh, s.361. “Tarafların hukuki sebebi yanlış veya eksik bildirmeleri de hakimi bağlamaz.”

hak niteliğindeki mülkiyet hükümlerine mi dayanacaktır? Tüm bu hususlar, hukuk tekniğini ilgilendiren konular olup, tarafların bunu bilmesi beklenemez. İşte bu aşamada hayat olayını doğru ve eksiksiz getirmek taraflara, en uygun ve en lehe hukuki sebebi uygulamak ise hâkimin ödevidir³³¹. Bu sebeple BK 60. maddesindeki hâkim, zarar gören aksini istemedikçe³³² ya da kanunda aksi öngörülmedikçe zarar görene en iyi giderimi sağlayan hukuki sebebe göre karar verir hükmü; zarar gören davacının talebini haklı kılan, onun sübjektif hakkını en mükemmel şekilde himaye eden, hukuki yönden donatan hukuki sebep uygulanmalı şeklinde anlaşılmalıdır. Keza, kanundaki en iyi giderimden kasıt, kanaatimizce, salt talebi himaye eden zararın miktarı anlamında değil, tüm hukuki amiller, yani zamanaşımı³³³, hak düşürücü süre, faiz ve kanun yolları noktasında anlaşılması gerekir. Zarar görenin aksini istemedikçe ifadesinden ise, tarafın dilekçe de açıkça, maddi vakıa ile bütünleşen hukuki sebebin uygulanmasını istemediği durumlara hasretmiştir. Zira hâkim tarafların hukuki sebebi ile bağlı olmadığı gibi, taraflar belirli bir hukuki sebebin uygulanmasında hâkimi sınırlayamazlar. Hâkim görevinden ötürü, somut olaya uygun düşen hukuki sebebi uygulayacaktır. Kanun koyucunun buradaki amacı, tarafın açıkça dayanmak istemediği ve hukuki sebeple bütünleşen vakıalarda, hâkimin somut olaya söz konusu hukuki sebebi uygulayamayacak olmasıdır. Örneğin, haksız fiil teşkil eden trafik kazasında; taraf, açıkça haksız fiile değil, zararını araç işletenin tehlike sorumluluğu çerçevesinde Karayolları Trafik Kanundaki kusursuz sorumluluk hukuki sebebine göre karar verilmesini talep etmesi ihtimalinde, hâkim Borçlar Kanunu 60. maddesindeki hüküm gereğince, ihtilafı, haksız fiil hukuki sebebine göre değil, talebe uygun olarak Karayolları Trafik Kanunu'nun işletenin kusursuz sorumluluğuna ilişkin hükümlerine göre çözüm yoluna gidecektir.

³³¹ Yılmaz, Şerh, s.371. "Hakların yarışmasının söz konusu olduğu durumlarda, hakim olaya tarafın el lehine olan kanun hükmünü uygulamak durumundadır."

³³² Postacıoğlu, s.510. "Hukuki sebep, tarafların açıkça serdettikleri hukuki sebep olduğu kadar, tarafların serd ettikleri olaylardan açıkça anlaşılabilir yani tarafların hiç olmazsa zimnen kastettikleri hususunda tereddüt duyulamayacak sebepler hâkimin nazarı itibara alacağı sebepleri teşkil eder."

³³³ Yılmaz, İslah, s.154. "Davacının hangi hükme dayandığının kesin olarak ve açıkça göstermemiş olduğu hallerde davacının zamanaşımı bakımından kendi lehine sonuç verecek yasa hükmüne dayanmak isteyeceği haklı olarak varsayılmalıdır."

SONUÇ

Hukuk yargılamasında temel amaç hakikate ulaşmaktır. Zira mahkeme kararları adli gerçekleri temsil ederler. Bundan dolayı hukuk yargılamasında, mahkeme kararlarının inandırıcılığı ve güvenilirliğinden şüphe yahut zaaf duyulmaması esastır. Kaldı ki, kesin hüküm otoritesinin gereği de bunu gerektirir. Hukuk yargılamasında somut davaya vücut veren dava sebebi güncel ve dinamik hayat olayıdır ve yaşamın bir parçasıdır. Kural olarak eşit kişilerin (gerçek-tüzel) özel hukuka ait şahıs ya da malvarlığı ihtilaflarının çözümlendiği hukuk yargılamasında, hayat vakıalarının mahkemeye taşınmasında taraf hâkimiyeti esastır ve hâkimin aktif bir rolü yoktur. Tasarruf ilkesi gereğince bir davanın başlatılması, devamı ve sona erdirilmesine mutlak taraf hâkimiyeti egemendir. Buna karşın hukuki barış, güvenlik ve istikrarın sağlanmasında medeni yargılama hukukunun hakikate ulaşma amacının tesisi noktasında dava sebebi, yani hayat olayları temel ehemmiyet arz eder. Zira, hekimin teşhisindeki isabet ve tedavisindeki sağaltıcılığın, hastanın şikayet ve rahatsızlığını kamilen anlatabilmesi mesabesinde olması gibi, hakikatin gerçekleşmesi ancak mahkemeye taşınan hayat olayının doğru, eksiksiz ve gerçek olmasına bağlıdır. Her ne kadar hukuk yargılamasında tasarruf ilkesi, taraf hâkimiyeti ve kanuni delil sistemi ilkeleri geçerli ise de, bu durum, hâkimin yargılamada pasif durumda olduğu sonucunu doğurmamalı, bilakis hâkim de içtimai hayattaki her insan gibi kendi algı ve izlenimlerinden istifade etmelidir. Hâkimin pasif konumunda olması; tarafların yanlış, aldatıcı ve gerçeğe aykırı getirdiği vakıa, bilgi ve delillerin tahakkümü altına girmesini gerektirmemelidir. Zira mahkemenin kararıyla tarafların getirdiği vakıalar, hükmün temeli haline gelecektir. Hâkim önüne getirilen somut davadaki hayat olaylarını yaşamın olağan akışı, mantık ve tecrübe kuralları ile ilk görünüş karinesi gibi ilkelerin ışığında süzgeçten geçirip, gerçeğe aşikâr uymayan yanıltıcı, yanlış ve aldatıcı vakıalara itibar etmemelidir. Kanaatimizce hukuk yargılamasında dava sebebi kavramı, yargılama hukukunun tüm enstrümanlarında hayat olayı olarak yeknesak algılanmalı ve uygulanmalı; mahkemeye getirilen bu hayat vakıalarının yanlış, aldatıcı ve gerçek dışı olması yahut usul hilesi taşıması ihtimalinde hâkime aktif rol verilerek bu vakıalara itibar edilmemelidir. Zira, dava konusu, yani talep, ancak bir vakıaya dayanılarak talep edilebilirliğindedir ki, soyut hakkın, can suyu

vakıalar olmaklığından nâşi mahkemece yapılan yargılamada verilen hüküm de bu vakıaya (hayat olayına) dayanacaktır, yani hükmün dayanağı, dava sebebi olan vakıalardır. Hükümün maddi anlamda kesin hüküm haline almasıyla, dava sebebi olan vakıalar, hükümle bütünlük arz edip, kesin hükmün vazgeçilmez ve ayrılmaz bir bütünlüğü unsuru haline tahvil olacak ve adli hakikati temsil edecektir. Son tahlilde, adli hakikatin dayanağı vakıalar, gerçek ve eksiksiz olarak; tüm yanıtıcı, aldatıcı bilgi ve usuli hilelerden arındırılmalı ki kendisini, normlarının gergefinde adeta bir dantela, bir kaneviçe misali işleyerek sosyal dokuya nakşedecek olan prosedürel hukuk, hakları teminat altına alsın da böylece hukuki güven ve barışın tesisine katkı sağlansın denilse sezadır. İşte bu önem ve kıymetine nisbetle dava sebebi, hukuk yargılamasında hayati ve çekirdek bir kavram olarak karşımıza çıkmaklığından dolayı yargılama hukukunun her müessesinde aynı anlamda yeknesak kullanılmalıdır ki, yargılamanın amacı gerçekleşsin ve hukuki istikrar sağlansın.

KAYNAKLAR

- Alangoya, Yavuz, Dava Temeli, Kazancı Hakemli Dergi, İstanbul 2005. (Dava Temeli)
- Alangoya, Yavuz, Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979. (İlkeler)
- Akyol, Şener, Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, İstanbul 1995.
- Arslan, Ramazan, Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilemesi, Ankara 1977.
- Arslan, Ramazan, Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara 1989. (Dürüstlük Kuralı)
- Belgesay, M. Reşit, Dava Teorisi, İstanbul 1943.
- Belgesay, M. Reşit, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İstanbul 1940.
- Berkin, Necmettin, Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 1969.
- Deren-Yıldırım, Nevhis, Kesin Hükümün Subjektif Sınırları, İstanbul 1996.
- Deynekli, Adnan, İkrarda Manevi Unsur, TBB Dergisi, (2006, S.64, s.321-336).
- Domanıç, Hayri, Hukukta Kazıye Muhkeme Nispi Kuvveti, İstanbul 1964.
- Gürdoğan, Burhan, Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı, Ankara 1960.
- Hanağası, Emel, Davada Menfaat, Ankara 2009.
- İyilikli, Ahmet Cahit, İİK 120/2. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Bir Karar Gerekesi Üzerine Tahlillere ve Düşünceler, (Legal Mihder, 2012/1, C.8.S.21).
- İyilikli, Ahmet Cahit, Delilerin Değerlendirilmesinde Hakimın Özel Bilgisini Kullanması, Legal Hukuk Dergisi, Ağustos 2004, (2191-2206).
- Karslı, Abdürrahim, Medeni Muhakeme Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2011.

- Kiraz, Taylan Özgür, Taylan, Medeni Yargılama Hukukunda İkrar, Ankara 2005.
- Kuru, Baki, Medeni Usul Hukukunda Dava Sebebi, (AD 1967/4, 239-268).
- Meriç, Nedim, Türk Hukukunda Maddi Anlamda Kesin Hükümün Objektif Sınırları, (Mihder, 2007/2, S.7, s.377- 434). (Kesin Hüküm)
- Meriç, Nedim, Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi, Ankara 2011. (Tasarruf İlkesi)
- Meriç, Nedim, Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü, (Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan, DEÜHFD, İzmir 2010).
- Özekes, Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003. (Hukuki Dinlenilme).
- Özekes, Muhammet, Dava Dilekçesinde Hukuki Sebep Bildirmek Zorunludur, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C.1, Ankara 2009, (745-781). (Hukuki Sebep)
- Postacıoğlu, İlhan, Davanın Unsuru Olarak Hukuki Sebep Ve Kesin Hüküm, Recai Seçkin'e Armağan, Ankara 1974.
- Tercan, Erdal, Medeni Yargılama Hukukunda İkrarın Geri Alınması, (Batider 1998, C.XIX, S.3, s.115-133).
- Tercan, Erdal, Medeni Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, (SÜHFD, M. Şakir Berki'ye Armağan, Konya 1996, s.181- 212), (Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü).
- Tercan, Erdal, Medeni Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı, Ankara 2001. (İsticvap)
- Tercan, Erdal, Hakimın Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü Kapsamında Tarafların Dinlenmesi, (Legal, Mihder, 2011, S.18, C.7, s.1-56), (Aydınlatma Yükümlülüğü).
- Tanrıver, Süha, Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı, Ankara 2007.
- Topuz, Gökçen, Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat, Ankara 2012.
- Tuhr, Andreas Von,(Çeviren Cevat Edege), Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, İstanbul 1953
- Tuluay, Metin, Medeni Yargılama Hukukunda Dava İlişkisi, DÜHFD, 1983.
- Üstündağ, Saim, İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul 1967.
- Yıldırım, M. Kamil, Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990.
- Yılmaz, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2012. (Şerh).
- Yılmaz, Ejder, Medeni Yargılama Hukukunda Islah, Ankara 2011. (Islah).
- Yılmaz, Ejder, Medeni Yargılama Hukukunda Yemin, Ankara 2012. (Yemin)
- Veldet, Hıfzı, Medeni Hukukun Umumi Esasları, İstanbul 1948, Üçüncü Basım.